

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Uusima aja osakond

Villem Kraaner

Euroopa ja regionaalne integratsioon Aafrikas

Magistritöö

Juhendaja: Vahur Made†, *PhD*

Kaasjuhendajad: Eero Medijainen, *PhD*

Karin Kaup Lapõnin, *PhD* student

Tartu 2019

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. REGIONAALNE INTEGRATSIOON AAFRIKAS	12
1.1 Regionaalse integratsiooni lähtekohad Aafrikas	12
1.2 Suurbritannia ja Prantsusmaa erihuvid Aafrikas	17
1.3 Regionaalse integratsiooni käsitlus	23
1.4 Regionaalse integratsiooni poliitilised mõjutajad	28
1.5 Üle-Aafrikaline rahupoliitika	31
2. EUROOPA, AAFRIKA LIIT JA REGIONAALSED MAJANDUSÜHENDUSED	36
2.1 Euroopa Liidu Aafrika-suunaline poliitika	36
2.2 Aafrika Liit ja regionaalsed majandusühendused	39
2.2.1 Ida- ja Lõuna-Aafrika partnerlusgrupp	42
2.2.2 Lääne-Aafrika Riikide Majandusühendus	43
2.2.3 Kesk-Aafrika Riikide Majandusühendus	45
2.2.4 Ida-Aafrika Ühendus	46
2.2.5 Lõuna-Aafrika Arenguühendus	48
2.3 Piirkondlikud erinevused	51
3. AAFRIKA VÕIMALUSED GLOBALISEERUVAS MAAILMAS	56
3.1 Aafrika murekohad regionaalse integratsiooni kontekstis	56
3.2 Euroopa ja Aafrika eesmärgid	68
KOKKUVÕTE	78
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	85
SUMMARY	98

Lühendid

AfCFTA	Aafrika kontinentaalne vabakaubanduspiirkond
AKV	Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide tööühm
AL	Aafrika Liit
APF	Aafrika rahutagamisrahastu
AÜO	Aafrika Ühtsuse Organisatsioon
APSA	Aafrika rahu ja julgeoleku struktuur
AREI	Aafrika taastuvenergia algatus
COMESA	Ida- ja Lõuna-Aafrika Ühisturg
EAC	Ida-Aafrika Ühendus
ECCAS	Kesk-Aafrika Majandusühendus
EMÜ	Euroopa Majandusühendus
EL	Euroopa Liit
EÜ	Euroopa Ühendus
IGAD	(Ida-Aafrika) Valitsustevaheline Arenguamet
JAES	Aafrika-ELi ühisstrateegia
LAV	Lõuna-Aafrika Vabariik
RIA	regionaalse integratsiooni leping
SACU	Lõuna-Aafrika Tolliliit
SADC	Lõuna-Aafrika Arenguühendus
SADCC	Lõuna-Aafrika Arengu Koordineerimise Komitee
UNECA	ÜRO Aafrika Majanduskomisjon

SISSEJUHATUS

Euroopa ja Aafrika regionaalsed institutsioonid järgivad tänasel päeval nii sarnaseid kui ka erinevaid integreerumise mudeleid. Euroopa ja Aafrika on tugevalt seotud ühise ajaloo ning kultuurilise pärandi läbi. Sellest tulenevalt on sarnased ka majanduslikud ja poliitilised väärtused ning tulemused, mida integratsiooniga soovitakse saavutada. Euroopat ja Aafrikat iseloomustab mitmekesine ühistegevus ning dialoog rahvusvahelistes suhetes, olles kaastoimijateks kiiresti muutuvates globaalsetes tingimustes.

Aafrika regionaalse integratsiooni alged on tugevalt põimitud dekolonisatsiooniprotsessiga ehk koloniaalriikide väljumisega asumaadest, mistõttu toimub regionaalne koostöö ajaloolistel põhjustel jätkuvalt eeskätt Euroopa, Euroopa Liidu vahendusel, abil ja nõudmisel. Euroopa (Liidu) integratsioon on regionaalse integratsiooni uurimisvaldkonnas mudel *eo ipso*, millest tulenevalt räägitakse integratsioonist kui riikidevahelisest positiivsest koostööst. Katsed luua sellist käsitlust välistavat lähenemist takerduvad regionaalse integratsiooni uurimisvaldkonna metoodika epistemoloogilisse probleemi.

Töös käsitlen maailmajagude vahelisi suhteid ja sidemeid regionaalse integreerumise kontekstis. Samas võrdlen integratsiooni ajalugu, mehhanisme, teooriaid ning arutlen ka ühise tuleviku üle. Kuna kaasaja Aafrika riigid on tugevalt mõjutatud Euroopa koloniaalpärandist tingitud teguritest, käsitlen teemat ka ajaloolisest aspektist, arutlen Euroopa neokolonialismi üle Aafrikas, analüüsin sellest lähtuvaid migratsiooniprotsesse. Ajaloost tingituna on Euroopa jätkuvalt Aafrikas kasvataja, õpetaja ja järelvalvaja rollis, mida ilmestab suhe hegemoonriikide ja arengumaade vahel. Euroopa püüab seda retoorikat muidugi vältida, nimetades end *doonori* asemel *partneriks*, et rõhutada vastutus- ja kohusetunnet tegevuskavade täitmisel.

Käsitlusele tulevad Euroopat (k.a EL-i) ja Aafrikat siduvad alusdokumendid. Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide tööühmaga (AKV) sõlmiti 1975. aasta Lomé konverentsil esimene raamlepe, Lomé konvensioon, mis on ühtlasi supranatsioonaalsete suhete alguspunktiks, aastakümnete jooksul on seda korduvalt parandatud. Suurem muutus, eriti majanduskoostöös, toimus 2000. aastal Cotonou lepinguga¹, mis on käesoleval ajahetkel

¹ Cotonou leping. Saadaval: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=LEGISSUM:r12101>>.

standard. Leping on sõlmitud 79 riigiga, neist enamus, 48, on Sahara-taguse Aafrika riigid. 2016. aasta novembris alustati kõnelusi uue raamleppe tarvis, mis peaks jõustuma 2020. aastal. Selle kõrval anti uus start suhetes ka 2007. aastal EL-i ja Aafrika riigipeade poolt vastu võetud Aafrika-ELi ühisstrateegiale² (JAES), mis seisneb kontinente ühendavas konstruktivistlikus teoorias ning sisaldab endas ühtlasi Ühist Aafrika–Euroopa Liidu Partnerluslepingut³. Suurejooneline raamkava on olemuselt eelkõige poliitiline ning näeb ette võrdsuse saavutamist kahe osapoolle vahel, et lahendada sarnaseid katsumusi ning lähendada ühiseid huve globaalses maailmas.

Regionaalse integratsiooni üksustena otsustasin töös valikuliselt käsitleda üksnes Aafrika Liitu ja Cotonou lepingu osapooltena käsitletavaid piirkondlikke majandusühendusi (*Regional Economic Communities, lüh. REC*), milledeks on Lääne-Aafrika Majandusühendus (ECOWAS), Kesk-Aafrika Majandusühendus (ECCAS), Ida- ja Lõuna-Aafrika partnerlusgrupp, Ida Aafrika Ühendus (EAC) ja Lõuna-Aafrika Arenguühendus (SADC). Aafrika kontinendil üldiselt ja ka regioonide kaupa on veel mitmeid suuri ja tähtsaid regionaalse integratsiooniprotsessiga seotud organisatsioone nagu näiteks Araabia Magribi Liit (UMA), Ida- ja Lõuna-Aafrika Ühisturg (COMESA), Saheli ja Sahara Riikide Ühendus (CEN-SAD), Ida-Aafrika riikidest koosnev Valitsustevaheline Arengumet (IGAD) jpm, kuid nii mahuka ülevaate tegemine ei ole töö seisukohast praktiline.⁴ Raamvõrgustike kõrval on olemas ka tugevad piirkondlikud ning bilateraalsed suhted Aafrika riikidega, mis on loodud väiksemate regionaalsete üksuste integreerumiseks. 2018. aasta seisuga on EL-i Nõukogu vastu võtnud ka kolm piirkondlikku strateegiat: Aafrika Sary, Guinea laht ja Sahel. Eraldi teema on veel EL-i naabruspoliitika, mille lõunaharu ehk Vahemere Liit (*Union for the Mediterranean*) on partnerlussuhetes Põhja-Aafrika riikidega.

² JAES, 2007. Saadaval: <http://www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/documents/eas2007_joint_strategy_en.pdf>.

³ JAES-i täiendatakse iga järgneval Euroopa Liidu – Aafrika Liidu riigipeade tippkohtumisel, kus võetakse vastu uus poliitiline deklaratsioon, mis täpsustab edasisi raamsuhteid. Vt. 2017. novembris Abidjanis vastu võetud ühisdeklaratsiooni. Saadaval: <http://www.consilium.europa.eu/media/31991/33454-pr-final_declaration_au_eu_summit.pdf> [kasutatud 02.04.2018].

⁴ Regionaalsete organisatsioonidega saab visuaalselt tutvuda kasutades ECDPM-i interaktiivsel kaarti. Saadaval: <<https://indd.adobe.com/view/f49ac87d-7aa3-4cf7-822e-841d674bbc92>> (kasutatud 4.02.2019).

Töö eesmärk

Töö põhieesmärk on uurida Euroopa Liidu ajaloolist ja nüüdisaegset rolli Sahara-taguse Aafrika regionaalse integratsiooni protsessides. Selleks esitan kolm alameesmärki. **Esiteks** selgitan, miks ning kuidas on Euroopa regionaalse integratsiooni mudeleid Aafrikas rakendatud. Arutlen, kas Euroopa Liidu suunatud inimõiguste-keskne Aafrika rahupoliitika täidab oma eesmärgi. **Teiseks** uurin, miks osades Saharast lõunasse jääva Aafrika piirkondades on integratsioon ja regionaalne koostöö toiminud ja teistes mitte. Selgitan mis on peamised poliitilised ja majanduslikud tegurid Aafrika *lähendamisel* nn lineaarse mudeli kasutamisel ja võrdlen, kas regionaalne integratsioon toimub paremini Cotonou lepinguga sõlmitud regionaalsetes ühendustes või Aafrika Liidu vahendusel. **Kolmandaks** arutlen, kas Euroopa majanduspartnerlust Aafrikaga on võimalik muuta *resultaadipõhiseks ning tegevuskavad realistlikult täidetavateks* nagu seda näeb ette Euroopa Liidu poolne initsiatiiv⁵. Kaalutlen, milliseid muutusi peaks Aafrika läbima, et jõuaks globaalses konkurentsivõrre ülejäänud maailmale järele; mida on selleks seni tehtud ning kuidas see on õnnestunud.

Kordan, et töös ei võrrelda Euroopa Liidu integratsiooni Aafrika regionaalsete integratsioonidega. Euroopa integratsioon on antud uurimisvaldkonnas teistele integratsioonidele mudel *eo ipso*. Töös võrdlen Aafrika regionaalsete integratsioonide toimimist välise mõjutaja, Euroopa vahendusel ja Euroopa kui hegemooni rolli Aafrikas regionaalse integratsiooni eesmärkide täitmisel.

Töö ülesehitus ja teema valik

Töö on temaatiliselt jaotatud kolmeks peatükiks. Esimeses peatükis selgitan regionaalse integratsiooni olemust Aafrikas. Avan (ptk 1.1) regionaalse integratsiooni lähtekohad Aafrikas ajaloolisest aspektist. Seejärel valin (ptk 1.2) Euroopa-vaatekohast koloniaalpärandit arvestava jaotuse ning võrdlen kahe Euroopa koloniaalimpeeriumi, Suurbritannia ja Prantsusmaa, rolli regionaalse integratsiooni ajateljel. Järgmisena (ptk 1.3) käsitlen vähesel määral Aafrika integratsiooni ideede ajalugu. Seejärel toon (ptk 1.4) välja peamised 20. sajandi lõpu ja 21. sajandi alguse poliitilised mõjutegurid, mis piiravad regionaalne

⁵ JOIN(2015) 33 final, 6. oktoober 2015.

integratsiooni kiiremat rakendumist. Esimese peatüki lõpus (ptk 1.5) toon esile, et Euroopa seisukohalt on aprioorne lõpetada Aafrikas konfliktid ja tagada võimu rahumeelne üleandmine, ilma selleta ei nähta Aafrika majanduslikul integratsioonil tulevikku. Aafrika rahu tagamisel omavad kandvat rolli endised emamaad, keda toetavad Euroopa julgeolekukoostöö võrgustiku – ühise välis- ja julgeolekupoliitika (ÜVJP) ja JAES-i raames – teised EL-i liikmesriigid, sealhulgas ka Eesti, aidates sellega kaasa *demokraatia arengule, rahu kindlustamisele ja riikide sisejulgeoleku tagamisele kriisipiirkondades*⁶.

Teises peatükis keskendun Euroopa ja Aafrika institutsioonide ülevaatamisele. Võrdlen institutsioonide ja regionaalsete organisatsioonide lähiajalugu. Selgitan, milles seisneb EL-i Aafrika-suunaline poliitika. Kuidas on Cotonou lepinguga liitunud regionaalsed majandusühendused ehk blokid (sellest termin blokitamine) endale seatud eesmärkidega hakkama saanud, ning kas AL saaks paremini hakkama oma regionaalse poliitikaga? Ühtlasi on peatükk vajalik *poliitiliseks välimäärajaks* töö teise eesmärgi lahtimõtestamisel, miks integratsioon ja regionaalne koostöö ühtedes regioonides on toiminud ja teistes mitte (kui üldse).

Kolmandas peatükis analüüsin integratsiooni valukohti ning arutlen millised on Aafrika võimalused globaalses konkurentsivõimuses kaasa rääkida. Arutlus käsitleb Aafrika-küsimuse lähituleviku probleeme ja võtan seisukoha Euroopa ja Aafrika eesmärkidest globaliseerivas maailmas. Suurbritannia väljumine Euroopa Liidust ehk Brexit muudab oluliselt EL-i senist kaalujaotust Aafrika küsimustes. Uus president Emmanuel Macron on Aafrika-strateegia juba tugevalt sihikule võtnud. Seoses Süüria kodusõjaga tunneb Prantsusmaa end nüüd ka Euroopa Liidu sõjalise liidrina. Kuidas vältida, et Prantsusmaa ei hakka dikteerima EL-i eesmärke rõhutades oma *erilist suhet* Aafrikaga. Viimastel aastakümnetel on Euroopa osatähtsus Aafrikas kahanemas. Juba 1960ndatest end aegamisi Aafrikas *sisse seadnud* Hiina on investorina üle võtnud hegemooni rolli ning Euroopal napib hoobasid selle pidurdamiseks.

Töös püstitatud uurimisküsimused on vägagi aktuaalsed. Regionaalne majanduslik integratsioon võimaldab Aafrikas läbi viia ülivajalikud muudatused, mis aitaks vähendada kontinendi mahajäävust ning hoida Aafrikat aktuaalsena globaalsel turul. Aafrika arengut pidurdavad mitmed ajaloolised, poliitilised ja kultuurist lähtuvad probleemid, mis on raskendanud regionaalse integratsiooni arengukavade eesmärkide täitmist.

⁶ Eesti osalus rahvusvahelises kriisiohjes. Vt. <<http://vm.ee/et/tegevused-eesmargid/julgeolekupoliitika/eesti-osalus-rahvusvahelises-kriisiohjes>> [kasutatud 27.02.2018].

Teema valik on laiemas kontekstis ajendatud uuele raamleppele eelnevast perioodist. Õhus on taas tunda suurt muutuste aega, ehk midagi sellist, mida tundis Briti peaminister Harold Macmillan oma 1960. aasta Aafrika-visiidi käigus peetud *Wind of Change* kõnet pidades. Ajaloolised muutused on toimumas nii EL-is kui ka Sahara-taguses Aafrikas. Noore ajaloolasena on mul seda kõike põnev jälgida.

Teine oluline faktor oli Eesti eesistumine EL-i raames 2017. aastal, mis ühtlasi tähendas ka seda, et võtta tuli esmakordselt suurem roll suhtlemisel Aafrika Liiduga. Suurim katsumus oli 29.–30. novembril toimunud AL-i ja EL-i Viies tippkohtumine Abidjanis, Elevandiluurannikul. Tippkohtumisel keskenduti Aafrika noortele paremate tulevikuväljavaadete loomiseks Aafrikas, kõnelused puudutasid ka arengu-, rahu-, julgeoleku- ja riigivalitsemise küsimusi. EL-i eesistujana panustas Eesti tippkohtumise ettevalmistamisse, osaledes vastava rakkerühma töös. Eesti seisis selle eest, et lisaks tippkohtumisel arutatud ühistele olulistele teemadele oleks lõppkohtumise deklaratsioonis esmakordselt mainitud digitaliseerimine ja IT sektor⁷. Läbirääkimiste tulemusel otsustati jätkata JAES-i eesmärkide täitmist ja suunata EL-i Aafrika usaldusfondi täiendavaid rahastusallikaid.⁸

Metoodika ja historiograafia

Regionaalset integratsiooni ja regionalismi ei peeta tüüpiliseks lähiajaloo uurimisteenaks. Tegemist on pigem olulise valdkonnaga sotisaal- ja poliitikateadustes. Regionaalse integratsiooni uurimine kaasajal on muutumas üha multidimensionaalsemaks, sest kindla meetodi raamidesse jäämine raskendab uute teadmiste saavutamist.⁹ Sestap püüan töös lähendada erinevaid käsitusi interdistisplinaarse võrdleva regionaalse integratsiooni uurimismeetodi (*Comparative Regional Integration Studies*) kaudu. Regionaalsete integratsioonide võrdluse kui meetodi eeliseks on võimalus selgitada konkreetset regionaalset integratsiooni vajaduspõhiselt väljaspool EL-i käsitlust regionalismist. Võrdleva regionaalse integratsiooni sõsar-valdkonnaks on võrdlev regionalism. Võrdleva regionalismi senine

⁷ Välismääraja (19.11.2017). Kuku Raadio. Saadaval:

<<http://media.kuku.ee/valismaaraja/valismaaraja20171119.mp3>> [kasutatud 19.11.2017].

⁸ Deklaratsioon saadaval: <https://www.consilium.europa.eu/media/31991/33454-pr-final_declaration_aeu_summit.pdf> [kasutatud 15.05.2018].

⁹ Söderbaum, Fredrik (2011). *Theories of Regionalism*. [käsikiri] Jaanuar 2011. Saadaval:

<https://www.researchgate.net/profile/Fredrik_Soederbaum2/publication/260228248_Theories_of_Regionalism/links/004635303a8e0b2e51000000/Theories-of-Regionalism.pdf> [kasutatud 28.04.2019]. Lk 17-18.

põhiteema on olnud n-ö *vana-* ja *uusregionalism*. Mõlema uurimisvaldkonna eesmärgiks on kaasata regionalismi uurijaid, kes on kinni laiemates distsiplinaarsetes debattides nendega, kes on huvitatud ühe kindla maailma regiooni raamistiku uurimisega (loen end nende viimaste hulka). Kuigi uusregionalismi algust paigutatakse ajalookirjutajate poolt juba 1980. aastate keskele, kui regionaalsete organisatsioonide loomine kujunes trendiks¹⁰, on meetod ikka veel kohati rabe. Nimelt, mõlemat valdkonda kimbutab epistemoloogiline probleem: erinevad allikad–uurimused, millel kirjandus põhineb, ei ole siiaani suutnud kehtestada ühtset sõnavara, definitsioone – puudub laialdaselt aktsepteeritud arusaam uurimisvaldkonna eesmärkidest¹¹. Seetõttu võrdlen Aafrika eri regioonides toimuvat ajalooliste vastuolude ja kohapoliitika, mitte niivõrd majandusnäitajate põhjal. Töös ei süveneta tulenevalt metoodika puudustest juhtumipõhisesse analüüsi.

Björn Hettne eestvedamisel 2001. aastal ilmunud UNU-WIDER¹² *Comparing Regionalisms* väljaande eessõnas defineeriti uurimisteema püstitamisel uusregionalismi järgmiselt:

“...a multidimensional form of integration which includes economic, political, social and cultural aspects and thus goes far beyond the goal of creating region-based free trade regimes. Instead, the political ambition of establishing regional coherence and identity seems to be of primary importance.”¹³

Sellela tahetakse öelda, et oleme jõudnud uude ajastusse, meil on uued eesmärgid, millest regionaalset koostööd taotlevad poliitilised ambitsioonid on esmatähtsad. Kõrvutades seda käsitlust tavapärase arusaamaga vanast regionalismist, mis oli osa külma sõja aegsest retoorikast, olid sellel spetsiifilised ülesanded; organisatsioonid olid kas peamiselt julgeolekueesmärgilised või majanduspõhised. Uusregionalism tuleneb aga vajadusest tõhusamalt lahendada mitme-eesmärgilisi ühiskondlikke küsimusi, multipolaarse maailmakorra ja globaliseerumise kontekstis, kus mitte-riiklikud üksused on aktiivsed mitmel globaalsüsteemi tasandil.¹⁴ Erinevused tulevad ka sellest, et 21. sajandil toimuvad

¹⁰ Stubbs, Richard (2000). Introduction: Regionalization and Globalization. // Stubbs, Richard ja Underhill, Geoffrey R. D. toim-d. *Political Economy and the Changing Global Order*. Oxford: Oxford University Press. Lk 232.

¹¹ Brüsselis asuv UNU-CRIS instituut on võtnud oma missiooniks leida need universaalsed eesmärgid, millel võrdlev ja interdistsiplinaarne uurimus ja väljaõpe saaks põhineda; saavutada parem arusaam protsessidest ja tagajärgedest mida intra- (regioonisisesne) ja interregionaalne (regiooniülene) integratsioon omaga kaasa toob. Saadaval: <<http://cris.unu.edu/mission-statement>> [kasutatud 12.10.2016].

¹² Helsingis tegutsev ÜRO Ülikooli organisatsioon *World Institute for Development Economics Research*.

¹³ Hettne, Björn; Inotai, András ja Sunkel, Osvaldo (2001). *Comparing Regionalisms: Implications for Global Development*. Basingstoke; New York: Palgrave. Lk xiii.

¹⁴ Hettne, Björn (2005). *Beyond the 'New' Regionalism*. New Political Economy, Vol. 10, No. 4, December 2005, lk 543-571. Lk 549.

regionaliseerumisprotsessid tulenevad peale majandusküsimuste veel (sise)julgeoleku- ja keskkonnapoliitikast. Ben Rosamond toob esile, et neofunktsionalistlik analüüs on ikka veel sünnivalude kriisis ning kui EL neid põhimõtteid järgib, ei ole neid siia maani kohaldatud võrdleva regionaalse integratsiooni diskursuses.¹⁵ Sestap jõudsin tõdemuseni, et kuna uuritavad organisatsioonid on pidevas muutumises, oleks ebakorrektne võtta jäika hüpoteetilist seisukohta, mida annaks lähitulevikus hõlpsalt ümber lükata.

Töös on kasutatud paljude ekspertide kirjutatud artikleid ja raamatuid. Proportsionaalselt suurimat kasu oli Daniel H. Levine'i ja Dawn Nagar'i toimetatud kogumikust *Region-Building in Africa: Political and Economic Challenges*¹⁶, millest avaldatud autorite (Asante, Fawcett, Ravenhill *et al*) hoiakud regionalismist peegelduvad enim antud uurimuses.

Monograafiatest tõstan esile Aafrika arengu küsimustes provotseerivat aga väga sügavamõttelist Ilan Kapoori raamatut *The Postcolonial Politics of Development*¹⁷, mis käsitleb Euroopa ja Aafrika olemuslikku konflikti, mis väljendub *europiidide ürgses kurjuses rõhuda endast nõrgemaid*. Kapoor suudab elavate näidete najal selgitada, mis on peavoolu arenguabi suundades valet ning kuidas Euroopa neokolonialistlik suundumus röövib arenguriikidelt võimaluse muutusteks.

Oponeerival seisukohal on Toni Hastrup, kes ei nõustu postkolonialistlikku teooriat esindatavates tekstides laialt levinud arusaamaga, et Cotonou-poliitika on Euroopa neokolonialistlik projekt tärkavate Aafrika majanduste kontrollimiseks. Aafrika regionaalsete organisatsioonide juhtimine Euroopa poolt on lihtsalt üks meetod Aafrika küsimustega tegelemiseks globaliseeruvast maailmast.¹⁸

Pádraig Carmody¹⁹ ja William Easterly²⁰ esindavad uurijaid, kes suhtuvad EL-i tegevusse kriitiliselt. Nende meelest ei lähtu üleilmastumine ja tihenev multilateraalne koostöö Aafrika huvidest, ja kuidas saakski, kui regionaalne integratsiooni eeskujuna kasutatakse Euroopa mudelit.

¹⁵ Rosamond, Ben (2005). *The Uniting of Europe and the Foundation of EU Studies: Revisiting the Neofunctionalism of Ernst B. Haas*. Journal of European Public Policy, Vol. 12, No. 2. Lk 238.

¹⁶ Levine, Daniel H. ja Nagar, Dawn toim-d. (2016). *Region-Building in Africa: Political and Economic Challenges*. New York: Palgrave Macmillan; Cape Town: Centre for Conflict Resolution (Laverne, TN : ICGtesting).

¹⁷ Kapoor, Ilan (2008). *The Postcolonial Politics of Development*. London ; New York: Routledge.

¹⁸ Hastrup, Toni. (2013). *EU as mentor? Promoting regionalism as external relations practice in EU-Africa relations*. Journal of European Integration, vol. 35, no. 7. Lk 788. Saadaval: <<https://doi.org/10.1080/07036337.2012.744754>>.

¹⁹ Carmody, Pádraig (2016). *The New Scramble for Africa*. Teine trükk. Malden, MA ; Cambridge : Polity Press.

²⁰ Easterly, William (2014). *Tyranny of Experts: Economists, Dictators, and the Forgotten Rights of the Poor*. New York: Basic Books.

Eestikeelsest teaduskirjandusest saab tähendusrikkaks pidada ajakirja Diplomaatia (Nr. 179) August 2018 erinumbrit²¹, mis keskendub Aafrikale, kontinendile (nagu ütleb juhtkiri), *kust eestlased pole harjunud palju uudiseid ammutama*.

Tõlkeraamatutest kasutasin majandusprofessori Paul Collier'i 2013. aastal esmailmunud raamatut *Exodus*, mis keskendub tänapäevase rändedünaamika analüüsile ja on saavutanud vaatamata tõsiteaduslikule sisule populaarteaduslikku menu. Teoses on tugevalt esindatud ka Collier'i ideed regionaalse integratsiooni mõjust Aafrika (ühiskondade) arengule. Võimaluse avanemisel kasutasin Eesti Maailmavaate Sihtasutuse tõlget *Exodus: Sisseränne ja mitmekultuuriline 21. sajand*²² (2018). Indrek Tarand on eessõnas kirjutanud, et *käesoleva tõlkeraamatuga püüab Eesti Maailmavaate Sihtasutuse anda oma panust Eestis pahatihti hüsteeriliseks muutuvasse käratsemisse globaalteemadel, lootusega asetada professor Collieri kirjatöö üheks nurgakiviks, millele ehitada arukat ja oponenti respektiivalt kaasavat keskustelu*. Sarnane on ka minu kui töö autori hüpoteetiline imperatiiv.

Tänu

Magistritöö teema ja ülesehituse soovitas juhendaja Vahur Made, kes suri 8. oktoober 2017.

Tööd konsulteeris Norra Välispoliitika Instituudi Aafrika-uuringute professor Morten Bøås.

Juhendamise võtsid üle Karin Kaup Lapõnin ja Eero Medijainen. Tänan teid selgituste, asjalike kommentaaride ja vajalike tähelepanekute eest.

Tänu Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi uusima aja osakonnale.

Käesoleva uurimistöö kirjutamine oli minu jaoks kirjeldamatult tähendusrikas ettevõtmine.

²¹ Diplomaatia, Nr. 179 August 2018. Saadaval: < <https://diplomaatia.ee/publication/nr-179-august-2018/> > [kasutatud 29.08.2018].

²² Collier, Paul (2018). *Exodus: Sisseränne ja mitmekultuuriline 21. sajand*. Keibu küla (Eesti): Eesti Maailmavaate Sihtasutus (Tallinn : Tallinna Raamatutrükikoda).

1. REGIONAALNE INTEGRATSIOON AAFRIKAS

1.1 Regionaalse integratsiooni lähtekohad Aafrikas

Regionaalne integratsioon Aafrikas on tugevalt seotud dekolonisatsiooniprotsessiga ehk koloniaalriikide väljumisega asumaadest, mistõttu toimub regionaalne koostöö ajaloolistel põhjustel jätkuvalt Euroopa, EL-i mõjutusel. Aafrikal lasub teenimatu ajalooline ülekohus, mille tõttu pisendatakse tema mõjukust maailmaareenil. Aafrika on tegelikkuses meeletult suur, pindalaga 30 miljonit ruutkilomeetrit, maailma kiireima majandusarenguga kontinent, konkurentsilt suurima elanikkonna juurdekasvuga, väikseima konkurentsiga, mis annab Aafrikale tohutu majanduspotentsiaali investorite jaoks. Aafrika on rikas kontinent, millel on potentsiaali pakkuda oma imekauni looduse, õitsva kultuuri, maavaradest pungil pinnasega suuri rikkusi, mis vajab arendamist ja edendamist. Aafrika ajalugu on kontekstuaalne, seda tuleb lugeda ridade vahelt juba asjaolust, et võrreldes teiste maailmajagudega on teda vähesemal määral jäädvustatud.

Võrdlev regionaalne integratsioon kui uurimismeetod võimaldab interdistsiplinaarset lähenemist, kuid Morten Bøåse soovitusel vaatlen regionaalse integratsiooni ajalugu ka mõtteloo ehk ideede ajaloo seisukohalt. Ajaloosündmusi saab vaadelda kronoloogilises järjekorras või temaatiliselt. Valisin traditsioonilise Euroopa-vaatekohast koloniaalpärandit arvestava jaotuse ning võrdlen integratsiooni ajaloo tutvustamise järel kahe Euroopa koloniaalimpeeriumi, Suurbritannia ja Prantsusmaa, rolli regionaalse integratsiooni ajateljel. Seda kõike saaks muidugi vaadelda eurotsentriliselt, Aafrika suurkujude seisukohast, institutsionaalselt, religiooni, etnoste või keelelisest seisukohast.

Sahara-taguse Aafrika uurimise põhimõtteline lähtekoht seisneb aga selles, kas uurija soovib käsitleda kogu territooriumi Saheli piirkonnast Hea Lootuse neemeni ehk tervikuna või vaatleb ta üht kindlat regiooni, majanduspiirkonda, riikide ühendust. Avamaks regionaalse integratsiooni ajalugu, leian, et antud töö raames pole võimalik sügavalt süübidada Sahara-taguse Aafrika eri regioonide ajaloosse, kuigi mõistan, et uurimus ei ole sellela täiuslik. Seega on loo narratiiv valikulise iseloomuga, hüppeline, aga seostuv.

Olen valinud uurimuse lähtekohaks, algusperioodiks (Aafrika regionaalse integratsiooni Euroopa mõjutusel uusima aja kontekstis) 1880ndad aastad (jättes kõrvale keskaegsed integratsioonimudelid erinevate rahvaste ja kuningriikide vahel) ja valinud märksõnaks *Scramble for Africa* – Berliini Konverentsi järelmi, mille tulemusel Euroopa koloniaalriigid jagasid kontinendi 1885. aastal oma mõjusfäärideks. Tollane jagamine huvisfäärideks mõjutas iseseivumisajal tänaste piiride ja piirkondade teket. Ainsa Aafrika piirkonnana jäi vaatamata 1896. aasta sissetungile vallutamatuks Itaaliale lubatud Etioopia (Abessiinia), mis suutis seeläbi kahe maailmasõja vahelisel perioodil kuuluda isegi Rahvasteliidu koosseisu. Benito Mussolini ambitsioon Ida-Aafrika koloonia tarbeks oli Hispaania kodusõja kõrval üks II maailmasõja katalüsaatoreid.

20. sajandi esimese poole narratiivis käsitletakse pürgimust kolonialismist vabanenud Aafrika poole, milles esineb ilminguid Aafrika ühtsuse ja regionalismi vajaduse järgi. Esile kerkivad Kuldrannik (Ghana) ja Etioopia kui regionaalse integratsiooni eestseisjad ja propageerijad. Oluline roll Aafrika rahvusluse ja Pan-Aafrika ideede propageerimisel oli Ghana poliitilistel mõtlejatel. Neist üks tuntuim on Kwame Nkrumah suur eeskuju, *Ghana natsionalismi vaimse isana* tuntud J.E. Casely Hayford, kes 1903. aastal raamatus *Gold Coast Native Institutions* pakub välja impeeriumi rolli kahandamist ning kohalike traditsiooniliste institutsioonide kasutusele võtmist²³. Oma 1911. aastal ilmunud novellis *Ethiopia Unbound* teeb ta üleskutse Aafrika ühtsusele Etioopia egiidi all ja soovib, et ühel päeval toimuks *piirkondlik integratsioon*²⁴ Tšaadi järve rahvaste, Põhja-Nigeeria ja Ghana vahel, keskusega Kumasis (Ghana)²⁵. 1920. aastal suutis ta koondada neli Briti Lääne-Aafrika kolooniat Esimese Rahvuskongressi (*National Congress of British West Africa*), mille tööühm esitas 18 nõudmist Briti koloniaalvalitsusele. A. Adu Boahen-i järgi oli Hayford esimene, kelle idealism, poliitiline visioon ja usk Aafrika rahvaste ühtsusesse suutis koondada aatekaaslasi.²⁶

Teine Maailmasõda tõi Aafrika koloniaalmaades endaga kaasa märgatava riikliku sekkumise kasvu majanduses, mille mõju andis tunda kogu 20. sajandi vältel. Vajadusest kontrollida põhiliste eksportartiklite kaubavooge, tekkisid riiklikult kontrollitud monopolid, mis

²³ Hayford, J.E. Casely (1903). *Gold Coast Native Institutions: With Thoughts Upon a Healthy Imperial Policy for the Gold Coast and Ashanti*. London: Sweet & Maxwell Ltd. Lk 127-128.

²⁴ Väidetavalt Nkrumah poolt kasutatud utreeritud näide Aafrika ühtsusest. Hayford näeb teksti põhjal minu tõlgenduses vajadust raudtee- ja telegraafiliini rajamiseks, et parandada side pidamise võimalusi.

²⁵ Hayford, J.E. Casely (1911). *Ethiopia Unbound: Studies in Race Emancipation*. London: C. M. Phillips. Lk 215.

²⁶ Presbey, Gail (2013). Ghana: Nonviolent Resistance in the Independence Movement, 1890s–1950s. // Bartkowski, Maciej J.. *Recovering Nonviolent History: Civil Resistance in Liberation Struggles*. Boulder (Colo.); London : Rienner. Lk 55.

kujunesid osaks maamajandamise poliitilistest meetmetest. Sõjaaegsetest oludest tingitult tekkisid hinna ja palkade nomineerimise, tööjõu rakendamise ja defitsiitsete kaupade reguleerimise tavad, mis jäid järgnenud aastakümnetel status quo osaks. Sõjast tulenev asumaade taristutesse investeerimisene kahekordistas riigiparaadi rahalist tarbimist. Pingutusmeetmete tulemusel tekkis *de facto* plaanimajandus, sest riik kontrollis majandussuundade valikut ja otsustas meetmete üle, mis jäid osaks iseseisvumisaja uute riikide doktriinist.²⁷

Kolonialismi lõppu Aafrikas aitas kiirendada 1941. aastal Roosevelti ja Chruchilli poolt allkirjastatud 8-punktiline Atlandi harta, mis sisaldas rahvaste täieliku sõltumatuse klauslit ning rahvaste õigust vabalt valida endale soovikohane valitsemisvorm. Rahvaste võrdõiguslikkuse printsiip andis aluse koondada Aafrika eliidi ühist pingutust suuremate poliitiliste õiguste nimel. II maailmasõja ajal virgunud uus generatsioon Aafrika mõtlejaid, nagu nt Senghor ja Nkrumah, tõid kaasa uue Euroopa-vastase mõtlemise.

Hayfordi *spirituaalse järglase* Nkrumah sõnade kohaselt *peavad Aafrika riigid ühinema või müüma end imperialistidele ja kolonialistidest ekspluateerijatele või müüma ennast väärtusetult või indiviididena [hüljatutena] lagunema*.²⁸

Algne ühendav jõud oli koloniaalvõim ja vastupanuliikumise moodustamine regioonides, kus oldi juba varasemalt ülestõustud, nt Nigeeria, mis moodustatud eri rahvustest ja nõudles endale *Aafrika juhi* rolli. Pärand vastastikusest tunnustamisest, kollektiivsest läbikäimisest on tänase regionaalse identiteedi alus. Iseseisvusajast pärinevad ühised vastupanuliikumised on Aafrika tänaste võimuparteide tuumikluse, nende legitiimsuse ja *gravitase* [tõsiseltvõetavuse] alus.²⁹

20. sajandi Aafrika ajalugu ilmestab olelusvõitlus, mis selgitab, miks on Aafrikas (ja arengumaades üldiselt) levinud positiivne suhtumine marksismi (revolutsiooniusk) ja soov koostööd teha rahvaste sõpruse ja vendluse egiidi all. Paradoksaalsel kombel kestab selline paradigma veel edasi, aga uues võtmes, sest maailma suurriigid sekkuvad jätkuvalt Aafrika siseasjadesse. Aafrika regionaalsed organisatsioonid konkureerivad isekeskis identiteedi ja

²⁷ Young, Crawford (1994). *The African colonial state in comparative perspective*. New Haven: Yale University Press. Lk 185.

²⁸ Tsitaat pärineb – Murithi, Tim (2015). Pan-Africanism and the Crises of Postcoloniality: From the Organization of African Unity to the African Union. // Omeje, Kenneth (toim). *The Crises of Postcoloniality in Africa*. Dakar: CODESRIA. Lk 231.

²⁹ Taylor, Scott (2016). Region-building in Southern Africa. // Levine, Daniel H. ja Nagar, Dawn toim-d. *Region-Building in Africa: Political and Economic Challenges*. New York: Palgrave Macmillan; Cape Town: Centre for Conflict Resolution (Lavergne, TN : ICGtesting). Lk 159.

euroopa abirahade nimel. Aafrika regionaalne integratsioon seisneb pan-Aafrikanismi aadete kohaselt Aafrika rahvaste soovis ühendada Aafrika ajaloolised piirkonnad ja poliitilised institutsioonid, seista aafrikalikkuse eest ning vabaneda kolonialismi taagast. 21. sajandil on sellest välja kasvanud soov solidaarselt vastutada demokraatia, keskkonnahoiu ja majandusarengu osas.

Üks oluliseimaid daatume 20. sajandi Aafrika ajaloos on 6. märts 1957, kui Kwame Nkrumah juhtimisel kuulutatakse välja Ghana Vabariik, esimene koloniaalikest vabanenud *uus* Aafrika riik. Pretsedent on aluseks Aafrika kolonialismiajastu lagunemisele, iseseisvumislaine puhkemisele. Iseseisvumisperiood paneb aluse pan-Aafrika ideede *kuldajastule*. Sama kuu lõpus, 25. märtsil, kirjutatakse Itaalia pealinnas Euroopa Sõe- ja Teraseühenduse liikmesriikide poolt alla Rooma lepingule, millest kujuneb esimene arvestatav Euroopapoolne tegevuskava, esimene tänapäeva EL-i ühine seisukoht Aafrikas toimuvate muudatuste suhtes, millega muudeti endiste koloniaal- või ülemeremaade juriidiline staatus endiste emamaade suhtes.

Aafrika riikide vaheliste diplomaatiliste suhete sisseseadmisele pani aluse 1958. aastal 15.–22. aprillini väldanud Accra konverents. Ühe märgilise otsusega omandas Etioopia Euroopa-Aafrika suhetes olulise diplomaatilise keskuse rolli, võttes ÜRO Aafrika Majanduskomisjoni (UNECA) loomisel kanda peakorterite rajamise Addis Abebasse, millest kasvas 1963. aastal välja Aafrika Ühtsuse Organisatsioon (AÜO).³⁰ AÜO lõpetas sisulise tegevuse 2002. aastal, olles tänapäevase AL-i eelkäija.

Endistest asumaadest said suveräänsed riigid, mis pidid ise oma riigijuhtimist korraldama hakkama. Tegelikult toimus ainult vormiline muutus, sest riigid olid endistest emamaadest jätkuvalt tugevas sõltuvuses. Koloniaaljuhtimise struktuuridest ei väljutud. Riikides haarasid võimu invidiidid, kes esindasid juhtiva kliki huve, märksõnadeks *suurmeeste* poliitika (ingl. k. *Big Men politics*) ja klientelism. Ühtlasi toimus ka külma sõja kontekstis polariseerumine.³¹ Seega oli Aafrika riikide omavaheline suhtlus iseseisvumise järgselt märksa keerulisem ning olenes juhtide omavahelisest läbikäimisest. Suhtlus üleriikide ja endiste emamaadega oli seevastu hästi reguleeritud ning ühenduslülid ulatusid kaugemale formaalsest diplomaatilisest sfäärist. Eliidi hulgas olid pea kõikidel mingid sidemed: bürokraadid ja armeeohvitserid olid

³⁰ Clapham, Christopher S. (2005). *Africa and the International System: The Politics of State Survival*. 8. trükk. Cambridge: Cambridge University Press. Lk 106.

³¹ Reinermann, Dirk (2010). *Are lessons from European integration relevant for Africa?*. The World Bank – AfricaCan End Poverty, [veebipäevik] 09/28. Saadaval: <<http://blogs.worldbank.org/african/are-lessons-from-european-integration-relevant-for-africa>> [kasutatud 2.11.2015].

saanud koolitust Euroopas, kaubandusteed käisid jätkuvalt läbi Euroopa suurlinnade ning Aafrika riikides tegutsevad suurettevõtteid juhiti sealt. Euroopast oli pärit ka saadav haridus, kultuur ja ühine keel.³²

Nigeeria ning Lõuna-Aafrika Vabariik suurriikidena on regioonide loomulikud juhid, kuid aastakümneid vaeveldi ka oma probleemide küüsis. LAV'i osalemise Aafrika integratsioonis välistas rassistlik sisepoliitika. Nigeeriat aga ei marginaliseerunud mitte üksnes 1967-1970. aasta kodusõda, vaid ka krooniline ebastabiilne olukord ning suutmatus juhtrolli haarata. Suuresti tingis need olud tugev Prantsusmaa kohalolek Lääne-Aafrikas.³³

Ülivõimude vahel allkirjastatud Helsingi leppega samal ajal, 1975. aastal, sõlmiti Aafrikas Lomé lepped, millest kujunesid regionaalse integratsiooni kaasaegsed alused ja algne Euroopa-Aafrika vaheline koostöö. 1980ndatel toimusid Aafrikas mitmed kodusõjad, mille tõttu venis järgmiste üle-Aafrikaliste sammude kokkuleppimine, kuniks 1991. aasta Abuya lepetega sai teoks Aafrika Majandusühenduse (AEC) loomine, mis andis edasise tõuke regionaalsete organisatsioonide tekkes, kinnistades regionaalsete majandusühenduste rolli, võimaldades nii ühtlasi ka AL-i moodustumise AÜO-st.

Nõukogude Liidu lagunemisega bipolaarsus lõppes, tekkis USA juhitud unipolaarne maailm. Euroopa riigid tegutsesid Aafrikas bloki huvides. USA juhtroll Aafrikas seejärel kahanes. Esile kerkis Hiina, kes oli tegelikult juba 1970ndatest aktiivselt Aafrikasse investeerinud. Hiina poliitika sobib väga hästi autoritaarsetele riigipeadele. Inimõigused pole äris küsimuseks; lääne jaoks (vähemalt retoorikas) aga esmatähtis. 90ndatel tugevnes integratsioon Euroopas; 1992. aasta Maastrichti lepinguga sai (Euroopa Ühendusest) juhtivatest Euroopa riikidest EL. Leping sisaldab kolme põhisammast: majanduskoostöö, ühine välis- ja julgeolekupoliitika, õigus- ja siseküsimustealane poliitika.

Sellest tulenevalt nähti 90ndate II poolel selget vajadust uue ühise poliitika osas AKV-riikidega arenguabipoliitikas. Euroopa ja AKV riikide vahel sõlmiti 2000. aasta juunis Cotonou leping, arenguabileping Euroopa ja arengumaade vahel. Lepingu põhimõte oli soodustada ja kiirendada antud piirkonna riikide majanduslikku, kultuurilist ja sotsiaalset arengut ning tihendada ja mitmekesistada nende suhteid solidaarsuse ja vastastikuse huvi vaimus. Lisaks kaubandussuhetele ja turulepääsuvõimaluste parandamisele sätestab Cotonou leping ka menetluse, kuidas käsitleda inimõiguste rikkumisi.

³² Clapham, Christopher S. (2005). Lk 77-78.

³³ Mazrui, Ali A. (2013). *Africa and Other Civilizations*. // Harbeson, John W.; Rothchild, Donald toim-d. *Africa in World Politics: Engaging a Changing Global Order*. 5. trükk. Boulder (Colo.) : Westview Press. Lk 72.

1.2 Suurbritannia ja Prantsusmaa erihuvid Aafrikas

Suurbritannia ja Prantsusmaa on oma erisuhete hoidmisest endiste asumaadega lõiganud suurt kasu. (Briti) Rahvaste Ühendus ja 1995. aastani koos püsinud Prantsuse Ühendus avasid liikmesriikidele võimaluse luua partnerlussuhteid ja jagada oma muresid suuremas ühtse mõtlemisega, identiteedi ja kuuluvustundega riikide peres³⁴. Endised asumaad on enamjuhtudel jäänud lojaalseteks ning suunavad oma sise- ja välispoliitikat hegemooni tahtmise järgi. Suurbritannia ja Prantsusmaa on võtnud ka vastutuse tagada kord ja majandusabi enda loodud organisatsioonides, kuigi propagandale vaatamata ollakse proteksionistlikult meelestatud ning ei soovita Aafrikaga vabakaubanduse kasvu veel niipea. Analüüs in alapeatükis Prantsusmaa ja Suurbritannia suhtumist kolonistlikust vaatest läbi 20. sajandi.

Prantsusmaa ja Suurbritannia omavad ühiseid initsiatiive, mille eesmärk on vähendada oma Aafrika-poliitika kulusid ja riske. Samas tuleb tõdeda, et koostööd tehakse üksnes laiahaardeliste poliitiliste deklaratsioonide ja ühiste diplomaatiliste initsatiivide puhul. Koostöö kohapeal on olnud keerulisem ning tihti on tehtud vastakaid otsuseid, mis kahandavad vastastikust usaldust. Näiteks Zimbabwe president Robert Mugabe riigivisiit Pariisi 2001. aastal halvas brittide ettevõtmise saada EL-is konsensus autokraatlikule riigivõimule sanktsioonide kehtestamise osas.³⁵ Suurbritannia ja Prantsusmaa koloniaalminevik on olnud peamine probleem ühise EL-i Aafrika-suunalise poliitika formuleerimiseks.³⁶

Suurbritannia suhtumine oma kolooniatesse püsis 20. sajandi alguses muutumatuna. Investeeringud Aafrika majandusse olid minimaalsed. 1940. aastal kinnitas parlament küll uue kolooniate investeeringute ja arenguabi pakti (*Colonial Development and Welfare Act*), kuid sel ei olnud mingit reaalselt mõju. 1945. aasta muudatustega anti sellele veel ambitsioonikam sisu, kuid teise maailmasõja järel oli emamaa oluliselt nõrgenenud ning vajab ise majanduslikku tuge Ameerika Ühendriikidelt. Mitte vähemtähtsam ei olnud ka koloniaalministeeriumi (*Colonial Office*) juhtiv arvamus, et kolooniad ei vaja

³⁴ Clapham, Christopher S. (2005). Lk 86.

³⁵ Chafer, Tony (2002). *Franco-African Relations: No Longer so Exceptional?*. African Affairs, Vol. 101, No. 404. July 2002, lk 343-363. Oxford: Oxford University Press on behalf of Royal African Society. Lk 351.

³⁶ Clapham, Christopher S. (2005). Lk 198.

industrialiseerimist³⁷. Selline seisukoht andis alust India iseseisvumiseks. Nõrgenenud impeerium võimaldas ka Aafrika lojaalsuse kadumist, seda suuresti brittide enda geopolitiilistest ja geostrateegilistest huvidest lähtuvalt.

Britid ei näinud vajadust asumaade isemajandamise järele. Oluline oli seadusandliku võimu tugevdamine, demokraatlike riikide ettevalmistamine, poliitiliste liikumiste kontrollimine (kildkondlike rühmade välistamine), aafriklaste seas poliitiliste kommete, sh heade valimistavade juurutamine. Stateegia eesmärk oli poliitilise aktivismi juhtimine, tärkavate liidrite tasalülitamine või nende meelsuse muutmine, sõjakuse vähendamine, vastutusele kutsumine. Olukorra tegi keerulisemaks ka asjaolu, et maapiirkondade juhid (hõimupealikud) olid kolonismiaegse elukorraldusega rahul ja kartsid õigustatult, et nende mõjuvõim uue riigikorra kehtestumisel väheneb. See suurendas veelgi lõhet linna ja maa (traditsiooniline elukorralduse) vahel.³⁸

Külma sõja uut olukorda arvestades vajasisid britid nüüd ka Ameerikalt mitmeid laene, mille kontekstis tekkis Suurbritannial tihedat poliitilist ja majanduslikku koostööd kätkenud erisuhe Ameerikaga. Geopoliitiliselt tähendas see teatepulga üleandmist vanalt hegemoonilt uuele tärkavale jõukeskusele. Sellega kandusid üle ka varasemad huvid, sh Aafrika osas. Prantsusmaa seevastu vastandus Ameerika ülemvõimu tekkele. Nende meelest pidi Euroopa integratsiooni initsieerimine asendama kunagist impeeriumi hiilgust. Selleks, et säilitada oma mõjuvõim suurriigina ja astuda vastu angloameerika huvidele Aafrikas, otsustas Prantsusmaa hoida oma tihedaid suhteid kolooniatega, mille üks peamine samm oli 1948. aastal Lääne- ja Kesk-Aafrika rahandusliidu sisseseadmine. Kurss fikseeriti prantsuse frangiga, mis võimaldas Prantsusmaal ka Aafrika riikide iseseisvumisaja järgselt hoida jäika frangi kurssi diplomaatiliste vangerduste tarvis.

II maailmasõjast kindral de Gaulle'i juhtimisel väljunud Vaba Prantsusmaa toetus tugevalt kolooniatele, eristaatuses olid araabiamaad Tuneesia, Maroko ja Alžeeria, mis olid staatusest Prantsuse riigiaparaadi osad. Prantsuse koloniaalvalitsemist iseloomustasid föderalism, hegemoonia, keel, poliitika ja identiteet. 1830. aastal 14. juunist – 7. juulini väldanud Alžiiri lahingu tulemusel vallutasid kuningas Charles X väed Ottomanide vasallriigi Alžiiri (araabiapäraselt: *al-Jazā'ir*), tänapäeva Alžeeria rannikualal. Koloniaalvõimu all toimus *valgustamine*, mida võib võrrelda tsaariaegse venestamisajaga 19. sajandil Baltikumis.

³⁷ Rothermund, Dietmar (2006). *The Routledge Companion to Decolonization*. London ; New York: Routledge. Lk 261.

³⁸ Young, Crawford (1994). Lk 192.

Prantslased rajasid uusi linnu Rooma-aegsetele asukohtadele, andsid linnadele prantsuspäraseid nimekujud ja korraldasid perekonnanimede reformi. Eesmärk oli muuta koloonia prantslastest uusasunikele meelepärasemaks. Koolireformi tulemusel keelati kohalike keelte rääkimine ja asuti uut põlvkonda prantsuskeelse maailma kodanikke koolitama, samas berberi hõimude rahvad arabiseeriti, mis on jätnud jälje tänapäevastele tõekspidamistele riigist ja rahvast. Võrdluseks kahe koloniaalvõimu suhtumisest alluvate maade rahvaste suhtes sobib hästi tõdemus: prantslased õpetasid prantsuse keelt, sest see oli *lingua franca*, inglased õpetasid inglise keelt, sest mida muud neil õpetada oli.³⁹ Erinev oli suhtumine ka dekoloniseerimisprotsessis *kultuursuse* rahastamisse. Seda tingis asjalolu, et Prantsumaa kolooniad Aafrikas olid väikesed (välja arvatud araabiamaad Alžeeria ja Maroko), samas kui Briti poliitikud ei olnud huvitatud iseseisvunud Aafrika riikidele *tasuta lõunate* pakkumisest, sest kolooniad olid märksa suuremad kui Prantsusmaa omad.⁴⁰

Suurbritannia geostrateegilised huvid muutusid 1956. aasta Suez'i kanali kriisi kontekstis. Olulisteks mõjutajateks olid naftatöösturid, kes India iseseisvumise järgselt nõudsid sõjaväelist valvet Pärsia lahel ja Araabia naftaväljadel, eriti arvestades tohutute maardlate avastamist 1950ndatel. Samas läksid Aafrikas paiknenud naftaväljad Ameerika töösturitega ühisomandisse.

See ei tähendanud veel küll kogu väe väljaviimist Aafrikast, kuid Briti investeeringud 1950ndatel olid otseselt seotud emamaa omakasuga. Näiteks Tanganjikas viidi läbi maapählikeksperiment (*The Tanganyikan groundnut project*), mis korraldati vajadusest lahendada emamaal puhkenud taimsete õlide kriis. Looma- ja linnulihaprojektid Briti kolooniates (nt Senegal) ebaõnnestusid, sest ei vastanud Briti tervishoiustandarditele, kuid samas sellest üle poole oli siiski mõeldud Briti turule.⁴¹

Prantsusmaa endiste Sahara-taguse Aafrika kolooniate iseseisvumine oli aga üksnes formaalsus. Uus reaalsus oli tegelikult vana koloniaalaege administratiivsüsteemi jätkumine. Seda on põhjalikult uurinud Berliinis asuva Humboldti Ülikooli Aasia ja Aafrika Instituudi teaduri Alexander Keese töörühm.⁴² Prantsusmaa väed ning baasid jäid alles, ning koos

³⁹ Koutchoukali, Imar (2018). *Colonizer's Tool or War Booty? – Language, power, and identity in colonial and independent Algeria*. Ettekanne. Asia and the Middle-East: Differences and Commonalities. Tartu Ülikool, 13.–24. august.

⁴⁰ Clapham, Christopher S. (2005). Lk 86.

⁴¹ Rothermund, Dietmar (2006). Lk 261–262.

⁴² Keese, Alexander (2014). *Slow Abolition within the Colonial Mind: British and French Debates about "Vagrancy", "African Laziness", and Forced Labour in West Central and South Central Africa, 1945–1965*. Cambridge Journals Online. International Review of Social History (59/3). Lk 377–407. Saadaval: <<http://dx.doi.org/10.1017/S0020859014000431>> .

sellega ka kontroll poliitilise võimu üle. Uute naftaleiukohtade avastamine Guinea lahes ning Kongo rannikul võimaldas taastada endise energiapoliitika olukorra ning vähendada strateegiliste Alžeeria maardlate kaotust.

Prantsusmaa strateegilise lähenemise tingis soov hoida neid riike oma mõjuvõimu all, kontrollida neid finantsabi ja tehnoloogilise abi kaudu. De Gaulle'i rahvusliku uhkuse keskne nationalism ja presidentlik autoriteetsus olid eeskujuks paljudele varasematele Aafrika liidritele. Prantslastele oli oluline luua personaalsuhteid uute riikide juhtidega nagu Léopold Sédar Senghor ja Félix Houphouët-Boigny. Prantslased nimetasid sellist sõltuvussuhet terminiga *la coopération* ehk koostöö (1973. aasta Prantsuse – Aafrika tippkohtumise järgselt *françafrique*-süsteemina); vastutasuks headele suhetele sai Prantsusmaa oma kaupa nendel turgudel privilegieeritud seisuses müüa ning kaitses Prantuse kapitali investeeringuid Aafrikas.⁴³ Sellesse tekkisid esimesed mõrad alles 1990. aasta juunis kui *Paristroika* nime all kuulsust kogunud Mitterrandi deklaratsiooniga ühel järjekordsel tippkohtumisel avati tee uuele inimesekeskele poliitikale, milles nõuti vabu valimisi ja mitmeparteilist süsteemi, ähvardades abi lõppemisega, kui ei vastata lääne üleskutsule kehtestada riikides mitmeparteisüsteemil põhinev demokraatia.⁴⁴

Briti Aafrika-suunaline poliitika oli esmalt muutuste suhtes vaenulikult meelestatud ning protsess pidi toimuma arvestades briti investeeringuid ja kaubandust. Briti poliitikat iseloomustas ka tollal suund Euroopale, sooviga pääseda Ühisturule. Aastatel 1965-1980 oli Briti võimalik uus Aafrika-poliitika pidurdunud Rodeesia afääride tõttu. Mitmed Aafrika valitsused katkestasid 1966. aastal Londoniga diplomaatilised suhted, sest too ei olnud nõus survestama Rodeesia valget vähemusvalitsust. Aafrika valitsused suunasid oma vähesed vahendid guerilla-vastupanu toetamiseks. Sellest ning keerulisest poliitilisest olukorrast Ugandas ja Lõuna-Aafrika Vabariigis lähtuvalt oli brittidel prantslastega võrreldes vähem hoobasid oma huvide kehtestamisel.⁴⁵

1980ndad möödusid suhetes näiliselt rahulikult. Suurbritannia, Prantsusmaa ja Euroopa tegelesid üldiselt siseprobleemidega, Ameerika oma Tähesõja-programmiga ning Aafrika langes sõdade keerisesse. 1981. aastal valiti Prantsusmaa presidendiks sotsiaaldemokraadist François Mitterrand, kelle lähenemine Aafrika küsimustele ilmnes otseselt tema suhtumisest Euroopa Ühendusega läbikäimisele. Tema nägemus oli, et suhted peavad baseeruma

⁴³ Chazan, Naomi; Mortimer, Robert; Ravenhill, John ja Rothchild, Donald (1992). *Politics and Society in Contemporary Africa*. Teine trükk. Boulder (Colo.): Lynne Rienner Publishers. Lk 379-380.

⁴⁴ Chafer, Tony (2002). Lk 360.

⁴⁵ Chazan, Naomi *et al* (1992). Lk 386.

Prantsusmaa omakasul. Euroopa Majandusühendus muutus suhtluses Aafrika riikidega Prantsusmaa käepikenduseks. Seda kõike tuleb vaadata kontekstis, kus Prantsusmaa postkoloniaalne mõju Aafrika riikidele oli vähenemas külma sõja tulemusena tekkinud bipolaarses maailmas. Mitterrandi eesmärk oli Prantsusmaa Euroopa abil kolmanda toimijana sisse tuua, saades ühtlasi Euroopa Ühenduse *de facto* eestkõnelejaks.

Mitterrand tegutses oma presidendiaja esimestel aastatel jõuliselt arengumaade küsimuse lahendamiseks. Cancuni konverentsil (22.–23.10.1981, tuntud ka kui Põhja–Lõuna tippkohtumine ja ametlikult *International Meeting on Cooperation and Development*) peetud kõnes rõhutas ta, et Euroopa peab arengumaade majandusolude paranemiseks suurendama oma investeeringuid Aafrika riikidele, mille tulemusel pidi Euroopa Ühendus võtma vastutuse uute turgude loomisel ja klientide leidmisel. Euroopa Ühenduse Komisjon võttis vastu EMÜ–Aafrika pakti majanduse ja turvalisuse arendamiseks, mis sisaldas kavatsusi majandusabi andmiseks ja lubadust uurida vabaturutsooni tekkimise võimalust Aafrika ja Euroopa partnerite vahel⁴⁶.

Mitterrandi valitsemisaja suhteid Aafrikaga varjutasid mitemed afäärid. Enim kõlapinda saanud juhtum oli seotud Prantsusmaa presidendi kantselei eriülesannetes Aafrika-üksusega *Cellule Africaine*, mille juhiks sai 1983. aastal presidendi poeg Jean-Christophe Mitterrand, kes vormistati tööle presidendi Aafrika-poliitika nõunikuks. Seda pärast Koostöö ja Arenguabinister Jean-Pierre Cot tagasiastumist, kes ei toetanud Mitterrandi ambitsioonikaid plaane ja ei suutnud pealt vaadata, kuidas Prantsusmaa jätkab oma sõnade vastaselt sooje suhteid Aafrika diktaatoritega; kuigi Mitterrandi üks valimislubadus oli olnud Prantsuse–Aafrika suhete *dekoloniseerimine*. Poeg ei teinud isale au, või tegi just seda mida isa varem teha ei saanud. 1993. aastal lahvatas *Angolagate*’i skandaal, mille sisuks olid 90ndate algusest illegaalsed relvavahendamise tehingud Nõukogude Liidust, ja seda endisest idablokist pärinenud varustuse ja laskemoonaga.⁴⁷

1994. aastal pakkus Mitterrand välja Aafrika vihmavarju idee, mida koordineeriks EÜ, mis võimaldanuks Prantsusmaal vähendada oma kulutusi endistele kolooniatele. Euroopas suhtuti sellisele multilateraalsele läbikäimisele skepsisega. Lisaks tekkis veel tüli Saksamaaga, kes soovis EÜ huvid pöörata Kesk- ja Ida-Euroopa riikide integreerimiseks Euroopa perega.

⁴⁶ Troitiño, D., Färber, K., & Boiro, A. (2017). *Mitterrand and the Great European Design—From the Cold War to the European Union*. *Baltic Journal of European Studies*, 7(2). Lk 137-138. Saadaval: <<https://doi.org/10.1515/bjes-2017-0013>>.

⁴⁷ IPS (1996). *France/Africa: Mitterrand's Legacy In Africa*. [veebiartikkel] Inter Press Service News Agency, (8 Jan 1996). Saadaval: <<http://www.ipsnews.net/1996/01/france-africa-mitterrands-legacy-in-africa>> [kasutatud 4.02.2019].

Sellele vaatamata käis Mitterrand sama aasta Prantsusmaa–Aafrika kohtumisel välja sarnase idee, luua Aafrika riikides rahuvalveüksus (mitte ÜRO, vaid Pariisi egiidi all), mis toimiks endistes Prantsuse kolooniates ning mida toetaks oma vägedega vajaduse korral ka Prantsusmaa. Plaan nurjus koheselt, sest aafriklased nägid selles üksnes endise emamaa neokolonialistlike huve.⁴⁸ President Mitterrandi suhteid Aafrika riikidega on prantsuse ajalookirjandus hävitavalt kritiseeritud; ta reetis oma põhimõtted ÜRO hääle nimel, isiklike hüvede ja neokolonialistlike huvide tagamiseks⁴⁹.

Emotsionaalseks pöördepunktiks Prantsuse – Briti suhetes kujunes 1994. aastal aset leidnud tutside genotsiid Rwandas, mille kaotused muutsid Prantsusmaa poliitikat sisuliselt, ühtlasi oli tegemist esimese korraga Prantsuse koloniaalpoliitika ajaloos, kui kaotati *üks omadest* Briti Rahvaste Ühendusele. Rasket mõju avaldas selline sündmus kogu Euroopale, esile tõusis Ameerika Ühendriikide poliitilise suundade järgimine, ning EL hakkas kujundama Aafrika (üldisemalt AKV) regionaalse integratsiooni poliitikat (Cotonou'd).⁵⁰

Thatcheri ja Konservatiivse Partei välispoliitika ei näinud ette olulist suhete soojenemist. Brittide uus poliitiline suund ilmnas 1997. aastal, kui võimule pääses Tony Blairi juhitud Leiboristlik Partei. Nende soov oli midagi Aafrikas ära teha, sekkuda riikide sisepoliitikasse ning lahendada humanitaarprobleeme. Carmody järgi loodi uus arenguabiga tegelev agentuur (*Department for International Development*) keskse eesmärgiga taasaratada brittide huvi Aafrika suhtes ning võidelda kasvava globaalse terroriohu vastu Aafrikas. Seda tehti vajadusest võita erisuhetes Ameerikaga poliitilisi plusspunkte (USA Lähis-Ida sõdade kontekstis).⁵¹

Blair'i käivitatud programmide tarbeks ei leitud aga kunagi piisavalt rahastust, seda eelkõige brittide endi proteksionalistliku kaubanduspoliitika tõttu, ning näis, et Euroopa soov lahendada probleeme multilateraalse süsteemi baasil, survestades Aafrika regionaalseid intstitutsioone tegelema isekeskis oma naabrite probleemidega, sobis ka brittidele.⁵²

⁴⁸ Troitiño, D., Färber, K., & Boiro, A. (2017). Lk 138-139.

⁴⁹ IPS (1996).

⁵⁰ Clapham, Christopher S. (2005). Lk 241.

⁵¹ Carmody, Pádraig (2016). Lk 37-39.

⁵² Bickerton, Christopher J. (2012). *European Integration: From Nation-States to Member States*. Oxford: Oxford University Press. Lk 75.

1.3 Regionaalse integratsiooni käsitlus

Regionaalne integratsioon on Aafrikale andnud plaani, mille järgi on võimalik hinnata riikide suutlikkust integreeruda regionaalsete eesmärkide lahendamisel. AL-il võimaldab regionaalne integratsioon lahendada kontinendile omaseid probleeme ning osaleda globaalsel turul. Samas, Aafrika ei ole suures pildis regionaalsest integratsioonist veel märgatavalt võitnud ning iseasi, kas suudabki, sest tuntav edasimineku ei kajastu võrdluses teiste kontinentide kiirema arenguga. Björn Hettne järgi on *Sahara-taguses Aafrikas toimunud väga vähe ametlikku regionaalset integratsiooni, lihtsalt sellepärast, et seal on vähe, mida integreerida, ilmselt veelgi vähem kui iseseisvumisajal*⁵³. Käesolevas peatükis vaatlen, miks on selline seis kujunenud, ja millest see tuleneb. Tõstatud on ka oluline küsimus, millele puudub ühene vastus: kas Aafrika on püüdnud kopeerida Euroopat või on Euroopa sundinud Aafrikat omapoolselt ettesõtkutud rada käima.

Aafrikas on püütud kopeerida Euroopa regionaalse integreerumise mudeleid, kuid enamasti on need ebaõnnestunud. Üks peamisi põhjusi, miks need mudelid ei ole tõhusalt rakendunud, seisneb Euroopa oludest ja dogmadest lähtuva lähenemisega. Seda kõike nägi ette ka neofunktsionalistliku mudeli, millel vaieldavalt EL-i regionaalne integratsioon põhineb, üks loojatest Ernst Haas, kes on märkinud, et *Euroopa Liidule sarnast integratsioonimudelit ei ole mujal maailmas varieeruvate [sotsiaalsete] keskkonnatingimuste tõttu võimalik edukalt rakendada*⁵⁴.

1980nda märksõnaks olid SAP-id ehk struktuurse kohandamise programmid, mis kujutasid endast IMF-i ja Maailmapanga laene majanduskriisides vaevlevatele arenguriikidele. Eesmärgiks oli vähendada jooksvaid arveid ja eelarve puudujääki, paigutada raha sihtpärasemalt, suurendada erasektori osakaalu turumajanduses ja piirata riiklikke monopolide teket.⁵⁵ 1990ndatel aastatel sai IMF-i laenudest oluline vahend, millega toetati sotsiaalseid, struktuuralseid ja sektoripõhiseid reforme, keskendudes pikaaegsetele struktuurasetele, sotsiaalsetele ja institutsionaalsetele küsimustele. Eesmärkideks said vaesuse kahandamine, institutsioonide loomine, komplekssete sotsiaal- ja struktuurreformide läbiviimine. Oluliseks

⁵³ Hettne, Björn (2001). Regional Cooperation for Security and Development in Africa. // Vale, Peter; Swatuk, Larry A.; Odén, Bertil toim-d. *Theory, Change and Southern Africa's Future*. Basingstoke ; New York: Palgrave. Lk 105.

⁵⁴ Haas, Ernst B.. (1961). *International Integration: The European and the Universal Process*. University of Wisconsin Press. *International Organization*, Vol. 15, No. 3 (Summer, 1961), lk 366-392. Lk 369. Saadaval andmebaasis: <<http://www.jstor.org/stable/2705338>> [kasutatud 10.11.2015].

⁵⁵ Kapoor, Ilan (2008). Lk 25.

märksõnaks sai *hea valitsemistava*, millega püüti reformida avaliku sektori toimimist.⁵⁶ Paljudel supranatsioonilistel organisatsioonidel (nt ÜRO, Maailmapank, EL) on sel teemal oma tõlgendus, kuid kõige selgema sõnumi edastab 1996. aasta IMF-i deklaratsioon, mille kohaselt on hea valitsemistava osaks kindlustada õiglusriiki, edendada tõhusust ja vastustustunnet avalikus sektoris ja tegeleda korrupsiooni tõkestamisega – seda tekitavad ebaefektiivsed valitsemise meetmed majanduses; kas regulatsioone on liiga palju või vastupidi, liiga vähe.⁵⁷

Breslini ja Higgotti järgi võib probleem seisneda selles, et Sahara-taguse Aafrika ja teiste arengupiirkondade jaoks on Euroopa integratsioon olnud liigagi edukas ning selle kopeerimine annab fiskaal- ja inimressursside vähesusest tingituna plaanitule vastupidiseid resultate. Kriitika kohaselt ei suudeta Aafrikas vaatamata suurele inim- ja fiskaalressursside kulutamisele regionaalset vabakaubandust arendada ega majandusühenduste normaalset toimimist tagada. Majandusanalüütikud on alles viimastel aastatel hakanud analüüsima sotsiaalset konstruktsiooni ja majanduse poliitilist külge, eriti, mis puutub majanduslikesse ressurssidesse ja pole arvestanud vihjetega naaberriikide probleemidest tingitud sõjakale õhkkonnale.⁵⁸

Tuuakse ka välja institutsioonidest lähtuv probleem. Euroopa institutsioonid, nt Euroopa Komisjon, on loodud tugeva poliitilise tahte ja liikmesriikide üksmeele vaimus. Samas Aafrikas luuakse institutsioone sageli eesmärgiga, et neid oleks rohkem. Selle tagajärjel on need alarahastatud, neil puudub legitiimsus ning tegeletakse kattuvate probleemidega. Oma suutlikkust püütakse suurendada hoolimata liikmesriikide vastuoludest.⁵⁹ Asante sõnutsi pole aga Aafrikas lootustki, et riigid oleksid valmis oma iseseisvusest ja suveräänsusest mingitki osa supranatsioonilistele institutsioonidele loovutama, kui see nende endi huvidega vastuseisu võib minna.⁶⁰

Veel on probleemiks, et migratsiooniga seotud küsimused on peamine murekoht. Kardetakse, et kontrollimatu migratsiooni voog liikmesriikide vahel võib tuua soovimatuid tagajärgi;

⁵⁶ Koeberle, Stefan; Bedoya, Harold; Silarszky, Peter; Verheyen, Gero (2005). *Conditionality Revisited: Concepts, Experiences, and Lessons*. Washington: World Bank. Lk 58, pikemalt lk 45-83.

⁵⁷ IMF (29 Sept 1996). Press Release: Communiqué of the Interim Committee of the Board of Governors of the International Monetary Fund. Saadaval: <<http://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/14/01/49/pr9649#partner>>.

⁵⁸ Breslin, Shaun; Hughes, Christopher; Phillips, Nicola; Rosamond, Ben toim-d. (2002). *New Regionalisms in the Global Political Economy: Theories and Cases*. London; New York: Routledge. Lk 11.

⁵⁹ Reinermann, Dirk (2010).

⁶⁰ Asante, Samuel K. B. (2016). *The Political Economy of Africa's Region-Building and Regional Integration*. // Levine, Daniel H. ja Nagar, Dawn toim-d. *Region-Building in Africa: Political and Economic Challenges*. New York: Palgrave Macmillan; Cape Town: Centre for Conflict Resolution (Laverne, TN : ICGtesting). Lk 132.

muutused rahvastikus võivad olla ohuks julgeolekuküsimustes. Samuti nähakse, et supranatsioonaalsetes institutsioonides toimuv tsentraliseerimine on ohtlik riikide huvidele, sest regionaalsetes organisatsioonides on muutunud poliitilised otsused ostetavateks žetoonideks malelual.⁶¹

Erinevalt poliitikutest, kes saavad oma võimu konsolideerimiseks poliitilist kapitali, ei meeldi valdavale osale Aafrika ajaloolastele ja politoloogidele, et Euroopa tegeleb *kontinendi regioonidesse jaotamisega*. See toob nende meelest kaasa veel suurema arengulõhe rikkamate ja vaesemate piirkondade vahel. Samuti on piirkondlike suurriikide mõju regiooni poliitikale väga suur, väikeste riikide huvid jäävad tähelepanuta. Enim häirib Euroopas toimunud paradigma muutus – *toetame neid, kes suudavad* – ideoloogiliselt vasakpoolseid ning kommuniste, kelle meelest on tegemist majanduspoliitiliselt mõistliku uuendusega, kuid see läheb vastuollu Euroopa väärtuste põhimõtetega võrdsest kohtlemisest ja solidaarsusest. Samas on Euroopa ise muutuste lävel. Brittide väljaastumine EL-st on taaselavdanud ideed kahekiiruselise Euroopa põhimõttest. Samaaegselt käib diskussioon riikide ühenduse ja föderaalriikliku Euroopa Ühendriikide teemal. Mitmeti määrab mööduva kümnendi vastasseisu edasist käiku 2019. aasta Euroopa Parlamendi valimiste tulemus.

Louise Fawcett teeb ettepaneku, et kuna Aafrika regionaalne integratsioon hõlmab endas nii regionaalset integratsiooni kui koostööd regionaalsetes institutsioonides, siis tuleks võtta kasutusele (*region-building*) mõiste, mis lisaks integratsiooniprotsessile *ad hoc* tegevusi ja praktikaid.⁶² Rahvusvaheliste suhete kontekstis võiks tõlkida Fawcett'i lahendust neorealismil põhineva regionaalsete institutsioonide koostöö tegemisena, sest *regionaalne integratsioon eeldab riikidelt võimu üleandmist supranatsioonalsele organile, aga Aafrikas toimub pigem võimu konsolideerimine*⁶³; seega, Aafrika riike ei motiveeri eetika ega idealism.

Samas on Euroopa sekkumine Aafrika (sise)asjadesse tugevalt isiklikest/korporatsioonide huvidest sõltuv. EL-i poliitika järgi on olulised inimõigused, demokraatia ja õigusriigi põhimõte ning hea valitsemistava. Euroopalike normide aluseks võib pidada ühtsust, solidaarsust ja koostööd. Samavõrd tähtsad on ka rahu ja julgeolek ning terrorismi- ja organiseeritud kuritegevuse vastane võitlus. Helene Sjursen on EL-i väärtuste ja õiguste tasakaalust kirjutades väitnud, et 1) EL on võtnud demokraatia edendamisel arenguriikidega

⁶¹ Asante, Samuel K. B. (2016). Lk 132.

⁶² Fawcett, Louise (2016). Region-Building Debates in a Global Context. // Levine, Daniel H. ja Nagar, Dawn toim-d. *Region-Building in Africa: Political and Economic Challenges*. New York: Palgrave Macmillan; Cape Town: Centre for Conflict Resolution (Lavergne, TN : ICGtesting). Lk 20.

⁶³ Fawcett, Louise (2016). Lk 21-22.

kindla positsiooni, soovides jõustada üksnes oma nägemust, arvestamata sihtriikide tegelike vajadustega; 2) julgeolekupoliitiliselt toetab Euroopa sõjaliselt ennetavat tegutsemist kriisipiirkondades, hoides diplomaatilist lahendust ja multilateralismi rahvusvahelise julgeoleku nurgakividena; 3) EL on üle võtnud traditsionaalsete koloniaalimpeeriumide rolli norme kehtestava jõukeskusena ning soovib kehtestada oma meetodid arengu tagamiseks⁶⁴. Normide aluseks on Ian Manners'i järgi *ühatus, solidaarsus ja koostöö*⁶⁵.

Regionaalse integratsiooni eesmärk on kindlate regionaalsete üksuseid moodustavate riikide omavahelise koostöö parandamine. Koostöö on ühiskonnamudelite lahutamatu tegur. Kestlik koostöö põhineb usaldusel. See piirmäär, milleni inimesed on valmis üksteist usaldama, on ühiskonniti väga erinev. Suure usaldusväärsusega ühiskonnad on koostöös võimekamad ja kannavad väiksemaid ümberjaotamiskulusid, sest nad sõltuvad vähem ametlikust sunnijõust. Seega on tähtsad nii ühiskonnannormid kui ka ametlikud institutsioonid. Suure rahvatuluga⁶⁶ ühiskondades domineerivad normid toetavad palju väiksemat isikutevahelist vägivallataset ja suuremat usaldustaset kui need, mis on valdavad väikese rahvatuluga riikides.⁶⁷

Sahara-taguse Aafrika moodustavad väga erineva kultuuriga rahvad, kes räägivad tuhandeid kohalikke keeli. Kui Euroopat võib käsitleda kui omaaegse kristliku kultuuriruumi kantsi (*cristendom*), siis Sahara-taguse Aafrika ühtset kultuuriruumi ei eksisteeri. Aafrika ajalugu ei saa käsitleda kui unitaarriikliku üksuse ajalugu. Kas on üldse mõistlik käsitleda Aafrikat ühtse tervikuna? Aafrika erinevad piirkonnad on üksteisest samapalju erinevad kui Euroopa erinevad piirkonnad. Aafrikat on ja ei ole mõistlik käsitleda ühtse tervikuna. Ühest küljest püütakse ajaloolises perspektiivis AL-is hoida ühtset ülekontinendi toimivat üksust, samas on Külma sõja lõpu uues poliitilises paradigmas tekkinud tugev mõra araabiakeelse Põhja-Aafrika ja Sahara-aluse *musta* Aafrika vahel.

Arusaam võrdlusest kahe sotsiaalse elemendi vahel – religioon ja rass on erinevalt mõistetav. Laiendusest toon järgmised teemad: lahku kasvamine, post-koloniaalne maailmapilt vs reaalspoliitika, identiteet: kes on *meie vennad*, Aafrika islamiseerimine vs kultuuriline taust. Lõunapool Saharat on erinevad etnilised ning usurühmad pigem rahumeelselt koos elanud, samas araabiamaailmas on aga selge islamiusu dominantsus ning põlgus teistsuguste suhtes.

⁶⁴ Elgström, Ole; Smith, Michael toim-d. (2006). *The European Union's Roles in International Politics: Concepts and Analysis*. London; New York: Routledge; ECPR. Lk 97.

⁶⁵ *Ibid.*, lk 78.

⁶⁶ Eesti Panga definitsiooni kohaselt on *rahvatulu* ühiskonna majandussubjektide (indiviidide, ettevõtete, valitsuse) toodetud kogutulu. *Rahvatulu* asemel sobib kasutada ka sõna *sissetulek*, sest koos kaudsete maksude ja kulumiga moodustab antud tegur sisemajanduse kogutoodangu.

⁶⁷ Collier, Paul (2018). Lk 40.

Kahjuks leidub veel mõtteloolisi konflikte. Autoriteetsed Aafrika ajaloolased, nt LAV-i prominentne korüfee Adedeji Adebajo ja prof. Adekeye Adebajo näevad *Euroopa ekspertides võhikuid, kes ei suvatse õppida Aafrika kohalikke keeli, eelistavad tsiteerida Maailmapanga ametnikke ja kõigetundjaid diplomaate, vaatlevad Euroopa-Aafrika suhteid eurotsentrilisest lähtekohast ja haletsevad [valge mehe süütunne] koloniaalpärandit*.⁶⁸

Antud uurimistöös käsitlen regionaalse integratsiooni juhtiva jõuna EL-i, samas on olulised Aafrika sisesed protsessid ning veenmisoskustega inividid (juhid). Ajaloolises perspektiivis on Euroopa ja Aafrika regionaalset integratsiooni mõjutanud Euroopa koloniaalhiid Prantsusmaa ja Suurbritannia. Brexiti valguses on EL-ist väljumas Aafrika-poliitika oluline tugisammas Suurbritannia, mis mõjutab senist balanssi. Samas brittide väljumine nõuab Kesk- ja Ida-Euroopa riikidelt suuremat tähelepanu ja majanduslikku panust, et tasakaalustada Prantsusmaa huve ning vältida olukorda, kus EL muutub Prantsusmaa neokoloniaalse poliitika käepikenduseks. 2015. aastal puhkenud Euroopa rändekriis on/oli Aafrika regionaalse integratsiooni tuleviku osas paradoksaalselt positiivne sündmus diskussiooniks.

Viimaste aegade ülevaatlikud bülletäänid toovad esile, et regionaalne integratsioon on jätkuvalt Aafrika arengu kandetala. Edasitõukavaks jõuks ei ole võrreldes 1960ndatega enam uute poliitikate moodustamine, vaid viimaste aja praktikate kasutuselevõtt. Mida selle all mõeldakse? Kas rohkem neoliberaalset institutsionalismi? Üks, mis kindel, 21. sajand on esitanud Aafrika regionaalsele integratsioonile suure väljakutse. Globaliseerumine ning kiired muutused infotehnoloogia vallas nõuavad kogu projekti ümberhindamist.⁶⁹

Kuidas mõjutavad Aafrikat *kõva* ja *pehme* regionalism, legaalsed institutsioonid või poliitika kujundamine sõprusringkonnas. Põrkuvateks elementideks kujuneb EL-i roll mudeli importiana ning endiste koloniaalriikide soov suurendada oma rolli regionaalsetes ja globaalsetes küsimustes. Aafrika puhul tuleb nentida, et tahetakse palju, aga mida? Kuna puudub ühtne arusaam eesmärkidest, siis liigutakse konsensuslikult AL-i vahendusel neoliberaalse integratsiooni poole, kuid rohkem nähakse vajadust neoregionalismi järele, mis sobib paremini Aafrika lühiajaliste eesmärkide lahendamiseks. Samas ei soovita väga oma seisukohta kaitsta, sest äkki keegi kuuleb ning siis tuleb vastutust võtta. Tuleb arvestada, et suures osas Aafrikas oodatakse tulemusi, mitte ideede võitlust, demokraatia saabumist.

⁶⁸ Adebajo, Adekeye (2009). *Natives are getting restless*. [veebiartikkel] M&G Online (15 Aug 2009). Johannesburg: Mail & Guardian. Saadaval: <<http://mg.co.za/article/2009-08-15-natives-are-getting-restless>> [kasutatud 16.08.2016].

⁶⁹ Asante, Samuel K. B. (2016). Lk 130.

1.4 Regionaalse integratsiooni poliitilised mõjutajad

Lääne demokraatlikes ühiskondades on juurdunud arusaam, et valimised on demokraatia lahutamatu osa. Valimised *per se* ei ole veel demokraatlik süsteem, kuid moodustavad osa suuremast protsessist, mille alusel kinnistatakse ühiskonnas demokraatlikke norme ja väärtusi. Aafrikas on aga teisiti. Enamus välisabist demokraatia reformide teostamiseks, alates 1990. aastate kodusõdade ja konfliktide lahendamisest, on keskendunud valimiste läbiviimise toetamiseks, jättes suurema tähelepanuta normide ja väärtuste juurutamise, valimistel osalemise olemuse ja hääletusprotsessi läbipaistvuse, mis on osaks valimiste vahelise aja demokraatlikele protsessidele.⁷⁰

Suurimad möödalaskmised on seotud demokraatiat väärtustavate abiprogrammide piiratud olemusega, mis ei võimalda läbi viia suuremahulisi strukturealseid reforme. Ainus tõhus meetod muutusteks on kas poliitilise režiimi vahetumine või selle suveräänsuse kaotamine. Valimisdemokraatia võib tuua kaasa muutused, kuid üldine võimusuhte struktuur ühiskonnas jääb puutumata. Paljudel juhtudel aitavad valimised hoopis konsolideerida ja legaliseerida senist autoritaarset võimuseisu. Valitsused ja juhtkonnad võivad muutuda, kuid kõik muu jääb samaks. Stabiilsus juhtorganites on kodusõdade perioodist väljuvates riikides küll positiivne nähe, kuid valimiste väärtus langeb kui valimissüsteem ei võimalda reformida ja restruktureerida võimusuhteid, lahendada kausaalseid seoseid ja konfliktide tekke- ja jõusolekupõhjuseid. Välised lahendused keskenduvad üksnes eesmärgile hoida demokraatlikku protsessi, korraldada valimisi, kuid heidavad põhjalikku käsitlust vajavad protsessid kõrvale. Aafrikas on aga etnoste vahelised konfliktid pingete põhiallikaks ning üksnes fundamentaalsed struktuurimuutused aitaks kaitsta vähemuste huve ning kinnistada demokraatliku ühiskonna toimimiseks pluralismi ja ressursside ümberjagamise olulisust. Ka ei suudetud [Euroopast vaadetuna] arvestada, et lääne demokraatia eksportimine, propageerimine nõrgalt demokraatiat väärtustavates ühiskondades, on vägagi ebasobiv lahendus. Ühiskonnad, mis on harjunud muutuste vastuvõtmisel vaatama patriarhaalse, vanemate süsteemi või sõjapealike suunas, ootavad konsensuslikke, mitte enamuse tahet arvestavaid otsuseid, ei suuda valimiste olemust samaväärselt mõista nii nagu arenenud demokraatiates. Aafrika reaalsusele vastavates oludes on paradoksaalselt valimised üldse halvad asjad, sest toovad sageli kaasa poliitilise vägivalla. Isegi kui suuremat kaost

⁷⁰ Mac Ginty, Roger (2008). *No War, No Peace: The Rejuvenation of Stalled Peace Processes and Peace Accords*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. Lk 50.

suudetakse vältida, on tegemist rahutu, pingeterohke ja suhteid (kõige laiemas mõttes) ohustava perioodiga. Kuigi, kui torm veeklaasis on lahtunud, mõistetakse, et muutused on võimalikud, ning valimised võimaldavad rahumeelset võimu edasiandmist valitsuste vahel⁷¹.⁷²

Kuna multietnilisus on valdavas osas Sahara-taguses Aafrikas pingete põhiallikaks, tuleks Morten Bøås'i järgi tõsta identiteeti puudutavad küsimused, mis ei ole traditsiooniliselt olnud olulised Aafrikas toimuvate kriiside seletamisel, märksa olulisemaks lähtekohaks Aafrika poliitilise kultuuri uurimisel. Võimu ülevõtmine sõltub eelkõige kohapoliitikast, kuuluvusest, identiteedist ning on tihedalt seotud maaõiguse küsimustega, sest Aafrika riigid pole suutnud paika panna, millised etnilised rühmad on millistel territooriumidel ajalooliselt elanud ning see probleem ei leia lahendust veel niipea.⁷³

See omakorda annab jõudu Aafrikas vohavale klienteelismi üldlevinud praktikale. Tegemist on keerulisema sotsiaalpoliitilise ilminguga, mille lahendamine on äärmiselt keeruline, sest maaõiguse probleemidest lähtuvalt puudub Sahara-taguses Aafrikas selge juriidiline piir avaliku omandi ja eraomandi vahel. Klienteelism on otseses seoses koloniaalaegse ressursside kasutamise poliitikast tekkinud vaakumiga, sest pole selge, kellele anti luba maade rentimiseks ja maavarade kaevandamiseks. Seda olukorda kasutavad ära rahvusvahelised kontsernid, kes meelega eest on riigilt omandanud õigused, mis on ülemligid kohalike õigustest.

Neokolonialismi uurijana tuntust kogunud Ilan Kapoori meelest annaks avaliku teenistuse reformimine Aafrikas eesmärgile vastakaid tulemusi. Eelkõige puudub tal usk EL-i poolsesse korruptsioonivastasesse võitlusesse, mida ta peab kahetsusväärseks.⁷⁴ Samal seisukohal on Asante, kes leiab, et paljud Sahara-taguse Aafrika riigid ei suuda ei omal jõul (Euroopa normidele vastavalt) arenguks vajalikke protsesse läbida ega keerulisi institutsionaalseid majandusintegratsiooni lahendusi täita.⁷⁵ Kapoori meelest on Euroopa progressiivne lähenemine – *nartsissistlik samariitus* – Aafrika reformide läbiviimisel midagi enam kui lihtne meelepete, vaid üksnes suur rahulolu tundmine oma pisikese panuse üle. Välist sekkumist ja lääne standardite kehtestamist tuleb tema meelest igast küljest vähendada, et

⁷¹ Võib muidugi väidelda, et kui tihti Aafrikas võim tavaarusaama järgi üldse vahetub. Võimu säilitamiseks on viimasel ajal Egiptuse näitel kasutatud referendumid kaudu põhiseaduse muutmist, andes valitsevale presidendile võimalust ametis jätkata. Enamasti säilitab Aafrikas president või partei oma võimutäiuse niikuinii.

⁷² Mac Ginty, Roger (2008). Lk 50-52.

⁷³ Bøås, Morten ja Dunn, Kevin C. toim-d. (2007). *African Guerrillas: Raging Against the Machine*. Boulder ; London: Lynne Rienner Publishers. Lk 30.

⁷⁴ Kapoor, Ilan (2008). Lk 32.

⁷⁵ Asante, Samuel K. B. (2016). Lk 133.

suurendada Aafrika ühiskondades suuremat usku ja tunnetust omandi küsimustes, mis võimaldaks ühtse kogukonna ja rahvustunde tekkimist. Euroopa-poolne poputamine, abi kinkimine, on jätkuv näide paternalismist.⁷⁶

Edukaks majandusintegratsiooniks on vaja tootmisasutuste vahelist koostööd, kus osapooled täiendavad vastastikuseid puudusi. Asante meelest on Aafrika riigid liigselt sõltuvad oma kunagisest koloniaalpärandist. Euroopa suurriikide ärilised ja poliitilised huvid on kujundanud Aafrika tänased transpordisõlmed ja tömbekeskused. Asante on väga pessimistlik, et regioonidesisene ja majandusühenduste omavaheline kaubanduvõrk suudaks muuta sisse kujunenud mustreid; kontinentaalsete teede- ja kommunikatsioonivõrkude rajamine (arvestades Aafrika geograafilisi mastaape) oleks liiga kallis ettevõtmine – see ei tasu end ära.⁷⁷

Taylor hoiatab, et neoliberalism üksnes suurendab korruptsiooni ja klienteelismi rolli Aafrikas. Postkoloniaalse Aafrika fundamentaalne probleem seisneb juhtiva kliki heaperemeheliku juhtimisrolli täitmise oskuse puudulikkuses. Lisades, et vähekögenud kodanlik klass on *bonapartlikus Aafrikas* sunnitud tolereerima sõjaväe ja politsei diktatuuri, et hoida oma rolli ühiskonnas.⁷⁸ Euroopa ametnikud peavad aru saama, et kogu senine ülesehitustöö tuleb reorganiseerida. Aafrika eliit on osav looma illusiooni reformide käivitamisest. Nad on harjunud, et doonorriigid ei lahku kergekäeliselt vastuvõtjariikide poputamisest, olenemata juhtkonna soovist reforme täiemahuliselt mitte ellu viia. Samas on doonorlusel ka head küljed, seda eriti hariduse ja tervishoiu valdkondades. Kohalik eliit teab väga hästi, et nende vead, näiteks korruptsioon ja raha suunamine muudele valdkondadele, saavad laialdast tähelepanu globaalses meedias.⁷⁹

Ilan Kapoor näeb kultuuri mõju arengupoliitikale kahes võtmes: ühel juhul kultuuri olemust ignoreeritakse ning teisel juhul asetatakse see kõrgele poodiumile, et *vaesed* riigid seda mingil juhul kätte ei saa. Privileegid on neile arenguriikidele, kes nende eest maksta suudavad.⁸⁰ Samas ongi toimunud nihe Mitterrandi käivitatud Euroopa arenguabipoliitika ja tänase päeva neoliberaalse majandusabi vahel.

⁷⁶ Kapoor, Ilan (2008). Lk 60-63.

⁷⁷ Asante, Samuel K. B. (2016). Lk 133-134.

⁷⁸ Taylor, Ian (2009). What Fit for Liberal Peace in Africa? // Mac Ginty, Roger ja Richmond, Oliver toim-d. *The Liberal Peace and Post-War Reconstruction : Myth or reality?*. London: Routledge. Lk 66.

⁷⁹ *Ibid.* Lk 68.

⁸⁰ Kapoor, Ilan (2008). Lk 19.

1.5 Üle-Aafrikaline rahupoliitika

Üle-Aafrikalise rahupoliitika all mõistetakse EL-i poolt algatatud samme, mille aluseks on arusaam, et Euroopa propageerib Aafrikas liberaaldemokraatia juurutamist liberaalse rahu teooria vaimus, mille üheks toimetehhanismiks on regionaalne integratsioon. EL on alustanud osana ühisest julgeoleku- ja kaitsepoliitikast Aafrikas mitmeid sõjalisi ja tsiviilmissioone ja -operatsioone. Eraldi vajab mainimist, et EL-i mudeli kõrval järgitakse AL-i rahupoliitikas ka OSCE (*Organisation for Security and Cooperation in Europe*) majanduslikke ja sõjalisvõimekuse integratsiooni eeskju. Ajaloolisest perspektiivist laiemalt vaadatuna on sisejulgeoleku puudumine, sõjad ja konfliktid tsiviilühiskonnas, olnud suurimaks ohuks riiklusele ja kodanikuühiskonnale ning seega ka üks peamisi põhjusi, miks Aafrika ei saavutanud 20. sajandi jooksul võimalustele vastavat majanduslikku arengut. EL-i ja AL-i üks suuremaid eesmärke on saavutada kontinendil kestev rahu; paraku on sõjad ja konfliktid visa vaibuma. 1990ndaid iseloomustab humanitaarne interventsiooni põrumine, enim tuuakse esile Rwanda genotsiidi. Selle järelmina on teisi 90ndate lõpu operatsioone (nt Angolas, Sierra Leones) kritiseeritud tormaka suhtumise pärast. Rahuvalvet vaadeldi kui ennast õigustavat praktikat, ning ei käsitletud eesmärgil, millist laialdasemat mõju see avaldab laiemates protsessides ja struktuurides.⁸¹

Vigadest õppides toetas Euroopa ÜRO poliitikat R2P (*Responsibility to Protect*, kohustus kaitsta) nähes selles võimalust huvide lahendamiseks naabrivalve süsteemis. R2P poliitika eesmärk on riigis ära hoida potentsiaalset kodusõja puhkemist ning vähendada sellega kulutusi julgeolekujõududele. Regionaalsete organisatsioonide poolt juhitud interventsioonid kasvavad aga üle strateegiliste huvide kaitseks ning väiksemad (hättasattujad) jäävad sellisel juhul alati kaotajateks.⁸² R2P poliitika nõrkuseks peetakse ka sisemise loogika, paradoksaalselt võrdne-võrdse konflikti: kas sekulaarse autoritaarse riigipea eemaldamine on mõttekas (aktuaalne Liibüa ja Süürias näitel), kui opositsioon pole ühtne ning ei esinda samuti lääne väärtusruumi?⁸³ Arenguriigid näevad selles loomulikult ka suveräänsuse rikkumist. Kui

⁸¹ Bellamy, Alex J.; Williams, Paul ja Griffin, Stuart (2004). *Understanding Peacekeeping*. Cambridge: Polity Press. Lk 12-14.

⁸² Francis, David J. (2006). *Uniting Africa : Building Regional Peace and Security Systems*. Aldershot: Ashgate. Lk 112.

⁸³ Paris, Roland (2014). *Is it possible to meet the 'Responsibility to Protect'?*. [veebiartikkel] The Washington Post [Monkey Cage], (9 Dec 2014). Saadaval: <<https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/12/09/is-it-possible-to-meet-the-responsibility-to-protect/>> [kasutatud 14.02.2016].

palju on regionaalne integratsioon mänginud rolli sellistes Aafrika nähtustes, nagu viimase aastakümne majanduskasv, regionaalsed jm. vägivaldsed konfliktid?

EL-i interventsioonidesse suhtutakse põlglikult. El-Affendi meelest on EL ja AL silmakirjalikud. Rahu saavutamine regionaalse integratsiooni meetodil toob rohkem kahju kui kasu, sest pole piisavalt tegeletud põhjustega. Esiteks, konstruktiivseks regionaalseks koostööks on vaja demokraatlikult meelestatud eliiti, mis suudaks regionaalseid konflikte ära hoida, maandades probleemsete regioonide vahelisi pingeid. Teiseks on vaja läbirääkimiste kõrval ka mehhanisme, mis pakuvad lahendusi konfliktide mõlemale osapoolale. Kolmandaks on vaja tugevaid regionaalseid struktuure, mis suudaks interpreteerida liberaalset rahu regionaalse koostöö vallas. Neljandaks tuleb välise garantide poolt jälgida, et sekkuvad mediaatorid jääksid ise neutraalseks.⁸⁴

Kriiside lahendamine regionaalsete organisatsioonide vahendusel on tekitanud paradoksaalse vastuolu kodanikuühiskonnas. Tavainimene eeldab, et niikaua kuni hegemoonlik või juhtiv võim ei võta ette selgeid otsuseid regiooni huvide osas, ei saa probleemidele lahendust tekkida. *Suurtelt vendadelt* oodatakse äraotsustamist; regionaalsete organisatsioonide või julgeolekuorganisatsioonide poolset juhtrolli võtmist. Rahu- ja julgeolekupoliitika tagamine kollektiivsete interventsioonide kaudu legitimeerib juhtriikide sekkumist teiste siseasjadesse. Probleem tekib sellest, et *Aafrika suurriikide* juhitud interventsioonid on tekitanud alati tugevalt negatiivseid reaktsioone.⁸⁵

El-Affendi kriitikaga ühineb ka Mac Ginty, kelle arvates on liberaalse rahu protsess läbi kukkunud, sest (väline sekkuja) Euroopa on kinni oma mallides ega arvesta, et ka ebademokraatlikes riikides on olemas küll piiratud, aga siiski toimiv kodanikuühiskond. Lisaks peab mõistma, et sõdadest räsitud ühiskonnad koosnevad kattuvate huvidega liikmetest, kes mõistavad olukorda erinevalt, aga kes tuleb saada läbirääkimisteks ühe laua taha.⁸⁶

Ian Tayloriga jaoks on Euroopas nihe ideoloogia ja reaalsuse vahel. Liberaalse rahu saavutamine ei ole võimalik üksnes Aafrika RO-de vägede poolt. Eesmärkide saavutamine nõuab Euroopa poolset sekkumist Aafrika riikide siseasjadesse ning muudab välise sekkuja kohaloleku rahu

⁸⁴ El-Affendi, Abdelwahab (2009). *The Perils of Regionalism: Regional Integration as a Source of Instability in the Horn of Africa?* Journal of Intervention and Statebuilding, Vol 3:1, lk 1-19. Saadaval: <<https://doi.org/10.1080/17502970802608118>>. Lk 9-13.

⁸⁵ Francis, David J. (2006). *Uniting Africa : Building Regional Peace and Security Systems*. Aldershot: Ashgate. Lk 103-105.

⁸⁶ Mac Ginty, Roger (2008). Lk 53.

tagamisel alaliseks.⁸⁷ Bellamy hoiatab, et liberaalne rahu õhutab ebastabiilsust ja vägivalda, sest tekitab privileege poliitilises ja inimõiguste diskursuses sotsiaalmajandusliku lähenemise ja kultuuripärandi arvelt. See viib eksklusiivsete demokraatiate tekkeni, mis legitimeerivad oma võimu vaesunud enamuse kannatuste arvelt.⁸⁸

Gorm Rye Olsen leiab, et on naiivne arvata, et Euroopa juhivad Brüsselis, Londonis ja Pariisis ei mõista tegelikku olukorda Aafrikas. Aafrika regionaalne integratsioon ja rahu tagamine on Euroopa mainekujundusprojekt. EL-i sekkumine Aafrika rahuvalvesse on kindla eesmärgi tõttu fikseeritud ajapiirangutega. EL-i interventsioonid on kavandatud eeldusega, et ÜRO võtab üle EL-i algatatud rahuvalveoperatsioonid.⁸⁹ Samas, ÜRO ja AL sõlmisid 2016. aastal koostöökokkuleppe, et AL võtab üle 20% ÜRO rahuvalvemissioonide rahastamisest. Seega liigutakse selles suunas, et AL saab suurema rolli Aafrika rahuvalves. Osa raha ÜRO operatsioonide ülevõtmiseks tuleb ÜROst, seega doonoritelt. AL võttis 2015. aastal vastu eraldi otsuse, et maksab tuleviks oma rahuvalveoperatsioonidest 25% ise (praegu enam doonoritelt). Selle rahastamiseks otsustati 2016. aastal kasseerida oma liikmesriikidelt 0,2% importtollimaksu, mis suunatakse Aafrika Rahutagamisrahastusse.⁹⁰ 2018. aasta lõpu seisuga on see jõustunud 15 liikmesriigis ning kogutud on juba üle 60 miljoni dollari maksuraha.⁹¹

AL-i ellukutsumisel loodi ka uus keskne organ Aafrika rahu ja julgeoleku struktuur (APSA), millel on EL-ga tihedad sidemed, ja mida EL ühtlasi ka sponsoreerib Aafrika Rahutagamisrahastu (APF) mehhanismi kaudu⁹². 2004. aastal asutatud Aafrika Rahutagamisrahastu eesmärk on tagada rahastus AL-i ja Cotonou leppega ühinenud regionaalsete organisatsioonide püüdlustele tagada rahu ja turvalisus. APF-i ja Aafrika osapoolte vaheline koostöö keksnedub kolmele ühisosadega eesmärgile: 1) tõhustatud dialoog rahu ja julgeoleku probleemide lahendamiseks, 2) Aafrika Rahu ja Julgeoleku Arhidektuuri (APSA) operatsioonivalmiduse saavutamine, 3) rahuvalveoperatsioonide toetamine. APF-i

⁸⁷ Taylor, Ian (2009). What Fit for Liberal Peace in Africa? // Mac Ginty, Roger ja Richmond, Oliver toim-d. Lk 65.

⁸⁸ Bellamy, Alex J.; Williams, Paul ja Griffin, Stuart (2004). Lk 30-31.

⁸⁹ Olsen, Gorm Rye (2012). Sub-Saharan Africa: A priority region for EU conflict management. // Whitman, Richard G. ja Wolff, Stefan (toim). *The European Union as a Global Conflict Manager*. New York: Routledge. Lk 79.

⁹⁰ Aafrika Liit, rahu ja turvalisuse osakond (2016). *Press release: The African Union adopts the AU Peace Fund*. Kigali, 18 July 2016. Saadaval: <<http://www.peaceau.org/uploads/auc-pr-peacefund-18.07.2016.pdf>> [kasutatud 20.08.2018].

⁹¹ Aafrika Liit (2018). *Status and Progress Report on Financing of the Union. Draft Version Two*. Yaoundé, 28 Dec 2018. [pdf] Trade Law Centre (TRALAC): Stellenbosch. Saadaval: <<https://www.tralac.org/documents/resources/african-union/2638-status-and-progress-report-on-financing-of-the-union-draft-version-2-december-2018/file.html>> [kasutatud 03.05.2019].

⁹² Rahastatakse ÜVJP kaudu ja JAES-i raames.

jõuavad rahad Euroopa Arengufondi (EAF) kaudu ning neid on lubatud kasutada üksnes Aafrika riikidel, mis tegutsevad rahuvalves AL-i või Cotonou leppega liitunud regionaalsete organisatsioonide jurisdiktsiooni all.⁹³

Aastatel 2014-2016 jagati EL-i Aafrika Rahutagamisrahastu (APF) mehhanismi kaudu 750 miljonit eurot, mille kasutamise kohta ilmus 2018. aastal Euroopa Kontrollikoja põhjalik aruanne⁹⁴, milles auditeeriti Euroopa Komisjoni aastatel 2014–2016 sõlmitud lepinguid. Tegemist oli Euroopa tasemel tähelepanuväärse tulemusauditiga ka Eesti vaatenurgast⁹⁵. Kontrollikoda uuris oma auditis EL-i toetust Aafrika rahu ja julgeoleku struktuurile, hindas, kas EL-i toetus oli hästi kavandatud ja sihipärane, kas see aitas kaasa jätkusuutlike tulemuste saavutamisele ja kas seda rakendati hästi.

Kontrollikoda järeldas, et „Aafrika rahu ja julgeoleku struktuurile antud EL-i toetuse mõju on olnud väike ja et toetus tuleb ümber suunata. Kuigi olemas on laiahaardeline strateegiline raamistik, leidis kontrollikoda, et EL-i toetus Aafrika rahu ja julgeoleku struktuurile on pikka aega keskendunud selle tegevusalaste põhikulude katmisele. AL-i vähese rahalise panuse tõttu Aafrika rahu ja julgeoleku struktuuri on Aafrika rahu ja julgeoleku struktuur sõltunud aastaid väga suuresti välisrahastajate toetusest. EL on Aafrika rahu ja julgeoleku struktuuri komponente rahaliselt toetanud, kuid nende komponentide võimekuse kvaliteet on väga erinev ja mitu probleemi on veel lahendamata.“⁹⁶

Kontrollikoda leidis, et „EL ei seadnud Aafrika rahu ja julgeoleku struktuurile antava EL-i toetuse jaoks selgeid prioriteete ning et liidu strateegias puudus toetuse arengu pikaajaline visioon. Auditiperioodi vältel ei keskendunud EL piisavalt sellele, et minna palkade maksmiselt üle võimekuse arendamisele, tagamaks EL-i toetuse pikaajaline edu. EL toetas AL-i majandusliku sõltumatuse saavutamise plaane, et suuta võtta enda kanda järjest suurem osa Aafrika rahu ja julgeoleku struktuuri tegevuskuludest, kuid selle rakendamine oli alles algusjärgus.“⁹⁷

⁹³ Keukeleire, Stephan ja Delreux, Tom (2014). *The Foreign Policy of the European Union*. Teine trükk. Basingstoke ; New York: Palgrave Macmillan. Lk 105.

⁹⁴ Euroopa Kontrollikoda (2018). Eriaruanne nr 20/2018. *Aafrika rahu ja julgeoleku struktuur: ELi toetus tuleb ümber suunata*. ECA: Luxembourg. Saadaval: <https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR18_20/SR_APSA_ET.pdf> [kasutatud 28.09.2018].

⁹⁵ Kõnealuse tulemusauditi viis läbi välistegevuse, turvalisuse ja õiguse kuluvaldkondade auditeerimise eest vastutav III auditikoda, mille eesistuja on kontrollikoja liige Bettina Jakobsen. Auditit juhtis kontrollikoja liige Juhan Parts, keda toetasid kabinetiülem Ken-Marti Vaher ja kabineti atašee Margus Kurm.

⁹⁶ Euroopa Kontrollikoda (2018). Eriaruanne nr 20/2018. Lk 2.

⁹⁷ *Ibid.*

Viimase aja ühe tähtsama ettepanekuna on toodud esile 2014. aasta oktoobris AL-is sõlmitud kokkulepe vaigistada Aafrikas relvad 2020. aastaks⁹⁸, mida EL igati toetab. Tegemist on asjaliku ettevõtmisega, mis ei ole daatumiga jäigalt seotud, ning mille asjaosalised tunnistavad, et *eesmärgid on reaalsuses liiga ambitsioonikad*⁹⁹. Ühe kaudse meetmena on selle plaani elluviimiseks kaalutud ka plaanitava EL-i armee garandiks võtmist, mille üheks väljendusvormiks oleks asendada senine EL-i rahuvalve. Skeptikud näevad selles võimalikus muutuses loomulikult EL-i neokoloniaalsete huvide kasvu. Samas tuleb rõhutada, et EL-il ei ole armeed, sest reaalset koosneb see liikmesriikide armeedest. Seepärast pole tegemist mingi uue lähtekohaga huvide kaitsel.

⁹⁸ ACCORD (2015). *Silencing the Guns, Owning the Future: Realising a Conflict-free Africa*. ACCORD: Durban. Saadaval: <<http://www.peaceau.org/uploads/arusha-au-high-level-retreat-report-web.pdf>> [kasutatud 16.03.2018].

⁹⁹ Alusala, Nelson ja Paneras, Riana (2018). *Silencing the Guns by 2020 – ambitious but essential*. ISS Today, 14 March 2018. Pretoria: Institute for Security Studies. Saadaval: <<https://issafrica.org/iss-today/silencing-the-guns-by-2020-ambitious-but-essential>> [kasutatud 28.11.2018].

2. EUROOPA, AAFRIKA LIIT JA REGIONAALSED MAJANDUSÜHENDUSED

2.1 Euroopa Liidu Aafrika-suunaline poliitika

EL on läbi liikmesriikide kunagiste koloniaalterritooriumide olnud Aafrikaga seotud oma eelkäija Euroopa Sõe- ja Teraseühenduse asutamisest saati 1950. aastal. Nii nagu oli Euroopa riikide eesmärk Lääne-Euroopa majanduslik ja poliitiline lõimimine, nii on ka tänapäeval EL-i Aafrika-suunaline poliitika samadele veendumustele rajatud. Euroopa sügaval integratsioonil oli oluliseks 1993. aasta, kui lõppes aastakümneid kestnud protsess, millega loodi kontinendil ühtne turg oma nelja põhivabadusega: kaupade, teenuste, inimeste ja kapitali vaba liikumine. Liikmesriikides ratifitseeriti Maastrichti ehk Euroopa Liidu leping.

Antud peatükis vaatlen, kuidas toimib Aafrika regionaalne integratsioon EL-i juhtimisel tänasel päeval läbi AL-i ja Cotonou leppe liikmesregioonide ning milles seisneb EL-i Aafrika-suunaline poliitika. Eesmärk on jõuda selgusele: miks osades Aafrika piirkondades on integratsiooni ja regionaalse koostöö osas toimunud edasiminekut, teistes mitte. Esmalt aitab seda mõista lühike kirjeldus Euroopa ja Aafrika vaheliste lepete ja suhtluse ajaloost.

Üldise veendumuse kohaselt võib juba 1957. aasta Rooma lepingut¹⁰⁰ pidada Euroopat ja Aafrikat võrdsetel alustel käsitlevaks dokumendiks, milles arengueesmärgid kaubandusele ja majandusabi printsiipidele on samadel alustel käsitletud. Tõsi, Aafrika kui toimija seisukohast tuleb sellist lähenemist kritiseerida, tulenevalt asjaolust, et Rooma lepingu lisa IV-s käsitleti võrdsetel alustel koloniaalvaldusi, mitte iseseisvaid Aafrika riike. Samas, Etioopia kõrval oli Nkrumah juhitud Ghana alles mõned nädalad varem, 12. aprillil end iseseisvaks kuulutanud, millega dekoloniseerimine Sahara-taguses Aafrikas alles sai tõelise avalähte.

AÜO loomine 1963. aastal oli järgmiseks tõukeks Euroopa ja Aafrika vahelistes suhetes. Üheks avaldumisvormiks sai Yaoundé konvensioon 1964. aastal, milles sõlmiti kaubanduslepped EMÜ ja endiste Belgia ning Prantsusmaa kolooniate vahel. Loodi

¹⁰⁰ Euroopa Majandusühenduse asutamisleping ehk 1957. aasta Rooma Leping. Saadaval: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:11957E/TXT>>. Lisa IV prantsuse k. versioonis lk 213.

ühisinstitutsioonid ja suhete sisseseadmisel kasutati väljendit *partnerlus*.¹⁰¹ Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide tööühmaga (AKV) sõlmiti 1975. aasta Lomé konverentsil esimene raamlepe, Lomé konventsioon, mis on ühtlasi supranatsioonaalsete suhete alguspunktiks. Järgnevate aastakümnete jooksul seda korduvalt täiendati ja parandati.

1993. aastal reformitud Üldine Tolli- ja Kaubanduslepe (GATT) võeti aluseks 1995. aastal asutatud WTO normidele, mille läbi paranes kaubavahetus Euroopa ja Aafrika vahel. 2001. aasta Doha arenguagendaga kaotati eksporditoetused põllumajanduses, ja see muutis kaubandusbilansi õiglasemaks.¹⁰² Neoliberaalse institutsionalismi kohaselt kasutatakse *lineaarse integratsiooni* mudelit ehk turge lähendatakse rahandus ja eelarveliste protsessidega. Melo ja Tsikata väitel on selline teguviis pidurdanud maailmamajanduse loomulikke integratsiooniprotsesse, kuid vastu on saadud poliitist kasu ning liberaalsemad kaubandusreeglid võimaldasid arenguriikides tõsta kokkuostuhindu suurendades sellega põllumajandusartiklite müügist saadavat tulu.¹⁰³ Alates 2005. aastast saavad Cotonou lepingu riigid eksportida EL-i tollivabalt kõiki oma tooteid.

Euroopa kui toimija võttis šnitti. Aastakümneid toimunud kontinentide vaheline koostöö sai uue vormi, kui 2000. aasta 23. juunil kirjutati alla¹⁰⁴ Cotonou lepingule, millega asendati Lomé konventsioonid. Arengukoostöö põhieesmärk on vaesuse vähendamine. Cotonou ajastut peetakse EL–Aafrika suhetes tähelepanuväärseks, sest alles nüüd on Euroopa Aafrikaga kui partneriga, mitte isandana suhtlema hakanud.

Mõned kuud varem, 2000. aasta aprillis, oli toimunud juba Esimene Aafrika-EL vaheline tippkohtumine Kairos, kus võeti vastu Kairo deklaratsioon¹⁰⁵. Tegemist oli ühtlasi esimese kontinentide vahelise kohtumisega, kus valitsusjuhid said kõnelda võrdsuse, vastastikuse tunnustamise, partnerluse ja koostöö formaadis. Kohtumisega pandi alus Aafrika-EL strateegilisele partnerlusele ning AL loomisele.¹⁰⁶ EL andis sellega üheselt mõista, et näeb endas regionaalse integratsiooni ja regionaalse koostöö garanti, seda eriti Aafrika puhul, sest

¹⁰¹ Frisch, Dieter (2008). *La politique de développement de l'Union européenne: Un regard personnel sur 50 ans de coopération internationale*. [aruanne] Maastricht: ECDPM. Saadaval: <<http://ecdpm.org/wp-content/uploads/PMR-15-Politique-Developpement-Union-Europeenne-2008.pdf>> [kasutatud 20.03.2017]. Lk 4.

¹⁰² WTO. *History of the multilateral trading system*. Saadaval: <https://www.wto.org/english/thewto_e/history_e/history_e.htm> [kasutatud 24.02.2019].

¹⁰³ Melo, Jaime de; Tsikata, Yvonne (2014). *Regional Integration in Africa Challenges and Prospects*. [käsikiri] Veebruar 2014. World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER): Helsingi. Saadaval: <<https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/wp2014-037.pdf>> [kasutatud 4.05.2016]. Lk 2-3.

¹⁰⁴ Cotonou leping jõustus alles pärast ratifitseerimisprotsessi viivitusi 1. aprillil 2003.

¹⁰⁵ Kairo deklaratsioon, 2000. Saadaval: <https://www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/pres-00-901_en_0.pdf> [kasutatud 18.05.2018].

¹⁰⁶ The Africa-EU Partnership – The 1st Africa-EU Summit. Saadaval: <<https://www.africa-eu-partnership.org/en/our-events/1st-africa-eu-summit>> [kasutatud: 25.02.2019].

levinud arvamuse kohaselt usuvad regiooni riigid üksteise motiive ainult juhul, kui leidub neutraalne kolmas osapool. Seepärast on EL-i kohus vältida protsesside läbikukkumist ning majandusliku ja poliitilise kahju hüvitamist.¹⁰⁷

Nii ka läks, valdava osa Aafrika liidrite seas tekkis usaldus muutuste vastu, mida peegeldas Teine Aafrika-EL vaheline tippkohtumine, mis toimus 2007. aastal Lissabonis. Võeti vastu JAES-i esmaversion, milles 1) võeti vastutus tegeleda Aafrika ja ELi suhetes lisaks arengukoostööle ka ühiste poliitiliste katsumustega; 2) tegeleda globaalsete probleemidega, nt ränne, kliimamuutused, rahu ja julgeolek; 3) toetada Aafrika püüdlusi, ergutada piirkondadevahelist ja üle-aafrikalist reageerimist nimetatud teemade osas; 4) teha jõupingutusi inimkeskse partnerluse saavutamiseks, et suurendada kodanikuühiskonna kaasatust. Ühtlasi kinnitati ka tegevusplaani aastateks 2008–2010, milles keskenduti kaheksale punktile: 1) rahu ja turvalisus; 2) demokraatlik valitsemine ja inimõigused; 3) regionaalne majandusintegratsioon, kaubandus ja taristuvõrk; 4) aastatuhande arengueesmärgid¹⁰⁸; 5) kliimamuutused; 6) energiajulgeolek; 7) migratsioon, liikuvus ja töökohad; 8) teadus, infoühiskond ja kosmoseteadus.¹⁰⁹

Järgnevat kahte tippkohtumist ja nende tulemusi mõjutas kümnendi lõpus puhkenud globaalne majanduskriis, mis ei võimaldanud suuri muutusi Lissaboni leppes kehtestatud eesmärkidele. Kolmas Aafrika-EL vaheline tippkohtumine toimus 2010. aastal Tripolis. Võeti vastu Tripoli deklaratsioon, millega pöörati taas tähelepanu aastatuhande arengueesmärkide täitmise vajadusele, ning tegevusplaani aastateks 2011–2013, kus jätkati Lissaboni tegevusplaani eesmärkidega.¹¹⁰ Neljas Aafrika-EL vaheline tippkohtumine toimus 2014. aastal Brüsselis *rahu, rikkus ja inimesed* loosungi all. Võeti vastu tegevuskava aastateks 2014–2017, milles märgiti viis põhipunkti: 1) rahu ja turvalisus; 2) demokraatia, hea valitsemistava ja

¹⁰⁷ Bilal, Sanoussi (2007). *Is the EU a Model of Regional Integration? Risks and challenges*. [käsikiri] September 2007. Maastricht: European Centre for Development Policy Management. Saadaval: <<http://ecdpm.org/wp-content/uploads/2013/11/EU-Model-Regional-Integration-Risks-Challenges-2007-.pdf>> [kasutatud 7.01.2016]. Lk 6.

¹⁰⁸ *Aastatuhande arengueesmärgid* ehk ingl k. Millennium Development Goals – 2000. aasta ÜRO aastatuhanekogunemisel vastuvõetud arengueesmärgid. Tutvu: <<https://www.un.org/millenniumgoals/>>. ÜRO kinnitas 2015. aastal uued *kestliku arengu eesmärgid* ehk ingl k. Sustainable Development Goals, Aafrikas tuntud ka kui Agenda 2030. Tutvu: <<https://www.un.org/sustainabledevelopment/>>.

¹⁰⁹ The Africa-EU Partnership – The 2nd Africa-EU Summit. Saadaval: <<https://www.africa-eu-partnership.org/en/our-events/2nd-eu-africa-summit>> [kasutatud 25.02.2019].

¹¹⁰ The Africa-EU Partnership – The 3rd Africa-EU Summit. Saadaval: <<https://www.africa-eu-partnership.org/en/our-events/3rd-africa-eu-summit>> [kasutatud 25.02.2019].

inimõigused; 3) inimareng; 4) kestlik ja kaasav areng ning majanduskasv, majanduskasv ning kontinentaalne integratsioon; 5) globaalsed ja esilekerkivad probleemid.¹¹¹

Muudatusi tõi Viies Aafrika-EL vaheline tippkohtumine, mis toimus 2017. aastal Abidjanis loosungiga *noortesse investeerimine jätkusuutliku tuleviku nimel*. Võeti vastu ühisdeklaratsioon ELi-Aafrika partnerluse ühiste prioriteetide kohta neljas strateegilises valdkonnas: 1) noorte majanduslike võimaluste parandamine; 2) rahu ja julgeolek; 3) liikuvus ja ränne; 4) valitsemistava käsitlev koostöö. Lisaks sellele võtsid juhid vastu ühisavalduse rändeolukorra kohta Liibüas, milles mõisteti hukka rändajate ja pagulaste ebainimlik kohtlemine kuritegelike organisatsioonide poolt.¹¹²

Töö kirjutamise hetkel käivad agarad ettevalmistused Kuuenda Aafrika-EL tippkohtumise nimel, sest 2020. aasta veebruariks peaks vastu võetama uus *Cotonou-järgne* raamlepe. Laual on variant, et EL sõlmib Aafrikaga eraldi lepingu (st eraldi Vaikse ookeani ja Kariibi mere riikidest). See oleks suur muutus. Dialoog EL-iga algatati 2018. aasta oktoobri algul ning kõneluste esimene voor lõppes detsembri keskel. Kõnelused peavad lõppema enne lepingu aegumist. Leppe vastuvõtmist mõjutab oluliselt Brexiti ümber toimuv segadus ja 2018. aastal alanud EL-i uue 2021.–2028. aasta finantsraamistiku läbirääkimised, mis peavad jõuavad lõpule enne uue raamlepe sõlmimist. 2019. aasta jaanuaris toimus EL ja AL ministrite kohtumine, mis on esimene selline iga-aastane kohtumine EL ja AL tippkohtumiste vahelisel ajal. Kohtumisel kinnitati seniste suhete jätkumist, mõlema osapoole kohustuste tagamist, asjakohaste meetmete kasutamist ning raamistike täitmist.¹¹³

2.2 Aafrika Liit ja regionaalsed majandusühendused

AL asutati 26. mail 2001. aastal Aafrika Majandusühenduse ja AÜO õigusjärgse järeltulijana. Liidu loomine otsustati Sirté deklaratsiooniga 9. septembril 1999, et saavutada 1991. aasta Abuya lepingu paika pandud eesmärgid, mis algse kava järgi pidid realiseeruma 2028.

¹¹¹ The Africa-EU Partnership – The 4th Africa-EU Summit. Saadaval: < <https://www.africa-eu-partnership.org/en/our-events/4th-eu-africa-summit> > [kasutatud 25.02.2019].

¹¹² The Africa-EU Partnership – The 5th Africa-EU Summit. Saadaval: < <https://www.africa-eu-partnership.org/en/our-events/5th-au-eu-summit> > [kasutatud 25.02.2019].

¹¹³ EL-i ja Aafrika Liidu ministrite kohtumine, 21.–22.1.2019 [ühiskommünikee]. Saadaval: < <https://www.consilium.europa.eu/media/37940/190122-eu-au-joint-communicue-en.pdf> > [kasutatud 24.02.2019].

aastaks¹¹⁴. 37ndal Aafrika riigijuhtide ja valitsuste kogunemisel 2001. aastal Lusakas otsustati ühe-aastase üleminekuperioodi kasuks, mille vältel peeti vajalikud konsultatsioonid. AL käivitati Lõuna-Aafrikas, Durbanis 9. juulil 2002.

Suhete õiguslik alus EL-iga on Euroopa Liidu toimimise lepingu *artikkel 217*, mis sätestab, et *Liit võib ühe või mitme kolmanda riigiga või rahvusvahelise organisatsiooniga sõlmida lepinguid, millega luuakse assotsiatsioon, mis hõlmab vastastikuseid õigusi ja kohustusi, ühismeetmeid ja erimenetlusi*.¹¹⁵

Mõlema organisatsiooni eesmärgiks on saavutada idülliliselt kõlav pan-Aafrika ideaal. Kui AÜO asutati eesmärgiga ühendada Aafrika ajaloolised piirkonnad ja poliitilised institutsioonid, vabaneda kolonialismi taagast, siis AL-i *raison d'être* on soov solidaarselt vastutada demokraatia, keskkonnahoiu ja majandusarengu osas. Üks arusaam, erinev sisu, sest kui AÜO loodi vastandumiseks EÜ-le, siis AL sõltub *mõningal määral* ehk antud juhul otseselt EL-i mudelist. Muidugi leidub ka erisusi, nt puudub AL-is nõukogu peasekretariaat, mis on asendatud AL-i Komisjoni ning roteeruva eesistujaga.¹¹⁶

Paradoksaalsel kombel moodustati uus organisatsioon oma eelkäija vigade paranduseks. AÜO vajas lõhki minemist, et pisendada oma tegemata jätmisi. Nimelt ei suudetud 2000. aastaks luua Aafrika Ühisturgu, mida nägi ette 1980. aastal sõlmitud Lagose tegevusplaan¹¹⁷. Seega asutati AL vastupidiselt EL-ile ühtse turuta. Sellest ka EL-i ja AL-i vaheline suurim erinevus normide tagamiseks. Kui EL loodi eesmärgiga ühendada majandused, et lähendada poliitikaid, siis AL loodi ühise poliitika välja kujundamiseks, et integreerida turud.¹¹⁸ Sestap on suhtlemine AL-iga problemaatiline, kõikidel riikidel on oma agenda ning supranatsionaalne ühendus peab hakkama saama liikmesriikide kapriisidega.

Vältimaks väärarusaamade tekkimist, sai Cotonou lepingu täitmise kõrval keskseks programmiks Uus Partnerlus Aafrika Arenguks (*New Partnership for Africa's Development* ehk NEPAD), mis loodi sihiga anda Aafrika riikidele võimalus kontrollida kehtestatavaid

¹¹⁴ Abuya lepped on tänaseni aktuaalsed, sest kuigi protsess on venimas, on see veel reaalselt toimimas. Nt Aafrika Majandusühenduse loomine AfCFTA-ga on planeeritud 2034. aastaks – Afreximbank (2018). *African Trade Report 2018. Boosting Intra-African Trade: Implications of the African Continental Free Trade Area Agreement*. Afreximbank: Cairo. Lk 15.

¹¹⁵ EL-i toimimise lepingu konsolideeritud versioon. Saadaval: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=ET>> [kasutatud 15.04.2019].

¹¹⁶ Haastrup, Toni (2013). Lk 788-791.

¹¹⁷ Lagos PoA. Saadaval: <https://web.archive.org/web/20070106003042/http://uneca.org/itca/ariportal/docs/lagos_plan.PDF> [kasutatud: 27.02.2019].

¹¹⁸ Haastrup, Toni (2013). Lk 787.

arengukavasid ja arengueesmäärke. NEPAD keskendub põllumajandusele, kliimamuutustele ja Aafrika riikide loodusvarade kasutamisele, regionaalsele integratsioonile ja infrastruktuurile, inimarengule, majanduse ja ettevõtete valitsemisele.¹¹⁹

24ndal Aafrika Liidu tippkohutumisel 2015. aastal Addis Abebas võeti vastu *Agenda 2063*, mis on NEPAD-i loogiliseks jätkuks. Uue alusraamistiku ja üldplaani eesmärgiks on luua Aafrika, kus aafriklased soovivad elada, ning kindlustada, et AL loomise pan-Aafrikalikud ideaalid taas *poliitikate* tõttu ära ei ununeks. Selle saavutamiseks on vaja kaasata inimesi ühiskondlikest programmidest osa võtma. Vaja on tagada iseseisvus ehk saavutada majanduslik sõltumatus – Aafrika riigid peavad suutma oma projekte ise rahastada. Tähtis on, et võimekad, kaasavad, vastutustundlikud riigid ja institutsioonid on kõigil tasanditel ja valdkondades esindatud. Selles on kriitiline roll täita regionaalsetel majandusühendustel – mis suudavad tegeleda kõikide riikide erinevate probleemidega, aga ka ühiskondadel, valitsustel ja riiklikel institutsioonidel – mis peavad tulemuste nimel protsessil silma peal hoidma. Unistus *Agenda 2063* Aafrikast ei saabu iseeneslikult, see vajab teadlikke ja eesmärgipäraseid pingutusi, et toita uut kasvavat põlvkonda muutustele alteid liidreid, kes juhiks oma rahvaid ja kaitseks Aafrika huve globaalsel tasandil.¹²⁰

Agenda 2063 ühtib Cotonou konventsioonist tulenevate lepingute sisu ja eesmärkidega tugevdada olemasolevaid regionaalseid integratsioone läbiviivate institutsioonide initsiatiive Aafrikas ja hõlbustada Aafrika riikide järk-järgulist integratsiooni globaalseks-kontinentaalseks toimijaks maailmamajanduses. „Majanduspartnerluslepingud on eelkõige mõeldud tõhustama juba käigusolevaid kaubandussidemeid, kaubavahetust, laiendama regionaalseid kaubandussidemeid teenuste valdkonnas, edendama regionaalseid investeeringuid Aafrika regioonides ning viima kokku Aafrika ja EL-i investoreid. Euroopa partnerluslepped julgustavad ka Aafrika regioone välja kujundama ühiseid seisukohti ja arendama regionaalsete standardite vastuvõtmist kaubandust puudutavates küsimustes.“¹²¹

¹¹⁹ Dinka, Tesfaye ja Kennes, Walter (2007). *Africa's Regional Integration Arrangements: History and Challenges (ECDPM Discussion Paper 74)*. [käsikiri] Maastricht: European Centre for Development Policy Management. Lk 11-12.

¹²⁰ Aafrika Liit (2013). *Agenda 2063: The Africa We Want*. Saadaval: <https://au.int/sites/default/files/documents/36204-doc-agenda2063_popular_version_en.pdf> [kasutatud 16.04.2018].

¹²¹ Briet, Lodewijk (2012). Saadaval: <<http://www.ictsd.org/bridges-news/trade-negotiations-insights/news/eu-support-to-regional-integration-in-africa-a-shared>> [kasutatud 2.11.2015].

2.2.1 Ida- ja Lõuna-Aafrika partnerlusgrupp

Ida- ja Lõuna-Aafrika partnerlusgrupp ei ole oma olemuselt regionaalne organisatsioon, vaid Cotonou lepinguga moodustatud *ad hoc* regionaalne majandustsoon, kuhu kuuluvad osad COMESA ja SADC-i liikmesriigid, nimelt India ookeani saared (Komoorid, Madagaskar, Mauritius ja Seišellid), Aafrika Sarve riigid (Djibouti, Etioopia, Eritrea ja Sudaan) ning Lõuna-Aafrika riigid (Malawi, Sambia ja Zimbabwe). Seetõttu tuleb arvestada institutsioonisestest struktuuride eripäraga.

Mõlemate organisatsioonide ajalugu ulatub esimese (Lomé) integratsioonilaine aegadesse. SADC-i eellane SADCC (Lõuna-Aafrika Arengu Koordineerimise Komitee) asutati 1980. aastal ning esimene Ida- ja Lõuna-Aafrika kaubandusruum loodi 1981. aastal. SADCC oli oma olemuselt peamiselt funktsionaalse koostööga tegelev organisatsioon, mille eesmärk oli vähendada majanduslikku, transpordialast ja energiavõrkude sõltuvust tol ajal rassistlikku apartheidi-poliitikat viljelenud Lõuna-Aafrika Vabariigist. Edasine areng toimus piirkondliku integratsiooni kokkuleppe alusel 1992. aastal, kui Windhoek'i lepinguga moodustati SADC, millega liitus 2004. aastal ka LAV, saades ühtlasi bloki suurima majandusega riigiks. Teine (Abuya) integratsioonilaine toimus 1994. aastal kui moodustati COMESA ehk Ida- ja Lõuna-Aafrika Ühisturg.¹²²

Organisatsioonide kattuv liikmelisus põhjustas koheselt probleeme. Võitlus liikmesriikide pärast põhjustas otsese konkurentsi, kus üksteise ületrumpamine muutus olulisemaks kui sisuliste probleemidega tegelemine. 2000. aastal moodustas COMESA vabakaubandustsooni, kuid mitmed liikmesriigid ei soovinud sellega ühineda, kartes SADC-is vastusanktsioone. Aastate jooksul on COMESA läbi viinud mitmeid reforme, mille tulemusel on ettevõtetele vabakaubandusest osasaamine lihtsustatud, tagatud ka piirkonna turvalisus ja ühtlustatud on transiiditasused.¹²³ 2010ndatel on toimunud suhetes SADC-iga suur sula; 2015. aastal Sharm El Sheikh-is lepitati kokku Kolmepoolses Vabakaubandustsoonis, mis ühendas COMESA, EAC ja SADC-i liikmesriigid ühtse tolliliidu alla. 30. jaanuari 2018 seisuga on lepingu allkirjastanud 24 lepingu osapoolt 27-st. Eesmärk on aga veel julgem; soov on moodustada

¹²² Dinka, Tesfaye ja Kennes, Walter (2007). Lk 9.

¹²³ Luke, David ja Sodipo, Babajide (2015). Launch of the Continental Free Trade Area: New prospects for African trade?. [veebiajakiri] Bridges Africa, Vol. 4, nr. 6. Juuni 2012. Saadaval: <<https://www.ictsd.org/bridges-news/bridges-africa/news/launch-of-the-continental-free-trade-area-new-prospects-for-african>> [kasutatud 12.11.2017].

uus Aafrika Majandusühendus, mille ühe osana nähakse Kolmepoolse Vabakaubandustsooni loomist osapoolte vahel.¹²⁴

Ida- ja Lõuna-Aafrika partnerlusgrupp on EL-i seisukohalt peamine murelaps, sest regionaalset integratsiooni pole võimalik läbi viia nii, nagu EL sooviks, sest COMESA omab piirkonnas palju tugevamat haaret. Kuna riigid on EL-ist sõltumatamad, siis allkirjastasid 2009. aastal Ida- ja Lõuna-Aafrika piirkonnast majanduspartnerluse raamistiku¹²⁵ üksnes Mauritius, Seišellid, Zimbabwe ja Madagaskar. Teised kõnelusel osalenud partnerid (Komoorid ja Sambia) seda pole teinud ning ülejäänud osalised pole kõnelustekski huvi üles näidanud. Märgid näitavad, et EL on 2020. aasta raamlepinguga muutmas Cotonou lepinguga seatud piirkondlikku paigutust, s.t. Ida- ja Lõuna-Aafrika partnerlusgrupp jaotatakse IGAD-i ja SADC-i vahel ära.

2.2.2 Lääne-Aafrika Riikide Majandusühendus

Lääne-Aafrika Riikide Majandusühendus ehk ECOWAS on Prantsuse endistest kolooniatest moodustatud regionaalne organisatsioon, mis kasutab jätkuvalt CFA franki ja on EL-i suurim majanduspartner Sahara-taguses Aafrikas. Ettepanek moodustada ühisturg tehti juba 1961. aastal Nigeeria kindralkuberner Dr Nnamidi Azikwe poolt, kuid keeruliste suhete tõttu venis protsess aastaid. Majandusliit loodi 1975. aastal Lagose lepinguga, mille eesmärk oli elavndada majanduslikku integratsiooni ja saavutada liikmesriikide hulgas majanduslik sõltumatus kolmandatest osapooltest ehk teisisõnu, asendada Prantsusmaa roll. Kahjuks ei olnud selline iseseisvuse saavutamine võimalik, sest teised osapooled ei usaldanud Nigeeriat regionaalse juhtriigina.¹²⁶

ECOWAS on organisatsioonina alates 1990ndatest pidanud suure osa oma tööajast suunama rahu ja julgeoleku valdkonnaga tegelemiseks. Francis peab konfliktides, mis mingil hetkel

¹²⁴ Kolmepoolne Vabakaubandustsooni õiguslased tekstid ja strateegilised dokumendid. Saadaval: <<https://www.tralac.org/resources/by-region/comesa-eac-sadc-tripartite-fta.html>> [kasutatud 10.11.2018].

¹²⁵ Vahaleping, millega luuakse ühelt poolt Ida- ja Lõuna-Aafrika riikide ning teiselt poolt Euroopa Ühenduse ja selle liikmesriikide vahelise majanduspartnerluslepingu raamistik. Saadaval: <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:75184c8b-f721-4002-87c8-e301d4adef11.0020.01/DOC_2&format=PDF>.

¹²⁶ Basiru, Adeniyi S. (2016). *Extra-African powers and the crisis of regionalism in Africa: background to and reflections on France's engagement with Africa*. Africa Review, 8:2. Lk 103. Saadaval: <<https://doi.org/10.1080/09744053.2016.1193941>>.

paisusid riikidevaheliseks arveteklaarimiseks, otseselt vastutavaks Euroopat ja teisi läänepartnereid, kes vähendasid Rwanda genotsiidi järgsel ajal oma tähelepanu Lääne-Aafrika arvelt. Samas on keerulised ajad aidanud liikmesriikidel mõista, et regionaalset stabiilsust (püsivat rahu ja majanduskasvu) on võimalik saavutada üksnes regionaalsete tegevuskavade ja arengueesmärkide täitmisega.¹²⁷

ECOWAS ei olnud küll esimene ühendus, mis Aafrikas rajatud, kuid seda võib pidada Euroopa–Aafrika suhete seisukohalt kõige tähtsamaks. Koosnedes peamiselt endistest Prantsusmaa kolooniatest ja olles nii geograafiliselt kui ka ajalooliselt Euroopale lähim Musta Aafrika kants, on ECOWAS regionaalse integratsiooni musternäidis, tõestades kuidas ajalooliselt vaenutsevat piirkonda saab regionaalse integratsiooni mõjul stabiilseks üksuseks kohandada.¹²⁸

Ühendus koosneb 16 liikmesriigist. 10. juulil 2014 kiitsid kõik Aafrika osapoole juhid ECOWAS–EL majanduspartnerluslepingu¹²⁹ heaks, millega kohustusid selle allkirjastama, kuid mitmed liikmesriigid, nagu Nigeeria, Gambia ja Mauritaania, on keeldunud lepingule alla kirjutamast. Ghana ja Côte d'Ivoire on sõlminud vahelepingud, millega püütakse endile tulevikus soodsamaid tingimusi välja kaubelda.

ECOWAS-i peamise probleemina nähakse väga suurt arengulõhet. Riigid, mis saavad hakkama, on Roheneemesaared (turismikeskus), Côte d'Ivoire, Ghana ja Nigeeria. Kolm viimast ekspordivad Euroopasse umbes 80% kogu piirkonna kaubamahust. Samas Saheli piirkonna vaeseimad riigid, nagu Mali, Niger, Libeeria ja Guinea, on sõdadest räsitud ja sotsiaalmajandusliku ebakindluse tõttu pidevalt ohustatud ebola-puhangute tekkest (viimane 2015. aasta puhang sai alguse Guineast ja põhjustas enim surmaga lõppenud haigusjuhte Libeerias).

EL-i meelest ei saa ECOWAS hakkama intraregionaalse kaubandusega. Vähene soov abistada oma vaesemaid liikmesriike alandab regiooni suurriikide omavahelise kaubanduse potentsiaali (kogu kaubanduse mahust intraregionaalne 10%, samas kui EL-iga 80%). Euroopa on seetõttu võtnud initsiatiivi kaubandusvõrkude parandamisel, investeerides aastatel 2015–2019 Lääne-Aafrika Majanduspartnerluslepingu Arenguprogrammi (PAPED) vähemalt 6,5 miljardit

¹²⁷ Francis, David J. (2006). *Linking Peace, Security and Developmental Regionalism: Regional Economic and Security Integration*. Africa, Journal of Peacebuilding & Development, 2:3. Lk 14. Saadaval <<https://doi.org/10.1080/15423166.2006.875613387186>>.

¹²⁸ Basiru, Adeniyi S. (2016). Lk 102.

¹²⁹ ECOWAS–EL majanduspartnerlusleping. Saadaval: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/october/tradoc_153867.pdf>.

eurot¹³⁰. Mali konflikt ja Nigerit läbiva lõuna-põhja-suunalise illegaalse immigratsioonikoridori tõttu on taas piirkonna siseasjadesse tugevalt sekkunud Prantsusmaa, kelle neokolonialistlik huvi on kontrollida piirkonna naftavälju ja saavutada aktiivse osapoolena migratsioonibarjääri tekitamisel Nigeri-Liibüa piiril suuremat rolli Brexiti-järgses EL-is, olles seisukohal, et Prantsusmaa, mitte Saksamaa peaks otsustama kes ja kui palju tohivad Euroopasse siseneda. Oluline on ka Prantsusmaa sisepoliitiline võitlus – Macron tahab näidata, et ta suudab piire ohjata, vähendades sellega teiste poliitikute võimalust diskrediteerida praegust valitsust.

2.2.3 Kesk-Aafrika Riikide Majandusühendus

Juba 1964. aastal moodustasid viis endist Prantsuse kolooniat (Kamerun, Kesk-Aafrika Vabariik, Kongo, Gabon ja Tšaad) Kesk-Aafrika Tolli- ja Majandusliidu, UDEAC (*Union Douanière et Economique de l'Afrique Centrale*)¹³¹, kuid see on osutunud algusest peale läbikukkunud tolliuniooniks, sest intraregionaalne kaubandus on möödunud poole sajandi vältel stabiilselt jäänud 2% ümbrusesse.

1981. aasta detsembris toimunud UDEAC-i tippkohtumisel otsustasid juhid luua suuremate eesmärkidega regionaalse institutsiooni. 1983. aastal loodud ECCAS hõlmas enda alla ka Kongo Dem. Vabariigi, Rwanda, Burundi, Angola ja Sao Tome ja Principe. 1989. aastal liitus mõlema organisatsiooniga ka Ekvatoriaal-Guinea. ECCAS on aja jooksul teatavat edu saavutanud poliitilika ja kaitse valdkondades, kuid majanduslik integratsioon ei toimi jätkuvalt, kuigi nii mitmelgi riigil oleks võimekust vajalikke protsesse käivitada.¹³²

ECCAS-i piirkond on jäänud majandusliku külluse lõksu. Juhtivateks riikideks on Kamerun ja Kongo. Kõige paremini iseloomustab kogu regiooni Ekvatoriaal-Guinea majandus, millest 97% moodustab nafta ja vedeldatud maagaasi eksport, mujal jääb naftasaaduste eksport 70%

¹³⁰ Euroopa Komisjon (2014). *Economic Partnership Agreement with West Africa – Facts and figures*. Saadaval: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/july/tradoc_152694.pdf> (uuendatud 29.11.2017) [kasutatud 03.02.2018].

¹³¹ Tchanque, P. (1972). *L'Union douanière et économique de l'Afrique centrale*. Journal of African Law, Vol. 16, No. 3 (1972), lk 339–342.

¹³² Dinka, Tesfaye ja Kennes, Walter (2007). Lk 8.

juurde, sellele lisanduvad veel teemandid, vask ja väärispuit. Ülejäänud paariprotsendiline ekspordimaht koosneb kakao ja banaanide turustamisest.

Peamiseks mureallikaks võib pidada ka vähest piiriüleste taristuprojektide hulka ning näib, et puudub reaalne huvi ühiste probleemidega tegelemiseks, sest lubadusi ei täideta. Tuleb tõdeda, et ECCAS on viimasel kümnendil taas ka väga probleemne piirkond julgeoleku valdkonnas. Kriis Kesk-Aafrika Vabariigis ning konfliktid Kamerunis on muutnud kogu regiooni veelgi nõrgemaks¹³³.

2.2.4 Ida-Aafrika Ühendus

Ida-Aafrika ühenduse tuumikriigid Keenia, Tansaania ja Uganda on juba 19. sajandi lõpust ühise ajalooga riigid. Briti Ida-Aafrika koloonia osad Keenia, Uganda ja Tanganjika protektoraat (Tansaania moodustati 1964. aastal Tanganjika ja Sansibari liitmisel) moodustasid tolliliidu, millel oli ühisvaluuta ning ühised organid sadamate, raudteede ja lennunduse reguleerimiseks. Iseseisvuspüüete aegu läksid riikide poliitikud omavahel tülli, mille tõttu suhted ja süsteem lagunesid. 1967. aastal moodustati Aafrika sotsialismi aadetest lähtuvalt (tolliliit) Ida-Aafrika Ühendus, kuid liit lagunes 1971. aastal (ametlikult 1977. aastal) Ugandas võimupöörde sooritanud Idi Amini poliitika tõttu. Enamgi, 1978. aastal puhkenud Uganda-Tansaania sõda, mis sai küll 1979. aastal varase lõpu, tekitas aastakümneks regioonis põhjaliku usaldamatuse fooni, mille tulemusel lagunesid sisuliselt kõik ühisorganisatsioonid.

1993. aastal võeti vastu otsus suhted taas üles soojendada, mis viis Ida-Aafrika Ühenduse taasmoodustamiseni 2000. aastal peakorteriga Tansaania Arushas. Ühinemislepinguga sõlmiti taas ka tolliliit, mis hakkas kehtima 2005. aastast. Tulevikukava osana nähti ka ühisvaluuta (Ida-Aafrika Šilling) vastuvõtmist 2012. aastal ja 2015. aastast Ida-Aafrika föderaalriigi loomist. Paraku on neid protsesse saatnud ebaedu; 2013. aastal sõlmiti küll juba rahandusliidu protokoll, kuid riigi loomiseni pole veel jõutud. Sellele vaatamata on Ida-

¹³³ McAllister, Edward (2018). *Exclusive: 'We are in a war' – Cameroon unrest confronted by army offensive*. Reuters – World News, (8 Feb 2018). Saadaval: <<https://www.reuters.com/article/us-cameroon-separatists-exclusive/exclusive-we-are-in-a-war-cameroon-unrest-confronted-by-army-offensive-idUSKBN1FS1Y8>> [kasutatud 20.06.2018].

Aafrika Ühendus Aafrika kontekstis erakordne saavutus regionaalse integratsiooni vaatekohast. Kui ECOWAS on Sahara-taguses Aafrikas Euroopa suurim majanduspartner, siis Ida-Aafrika Ühendust peab Euroopa kõige paremini integreerunud piirkonnaks, mis ei vaja enam üleliia järeleutsitamist. 2015. aasta seisuga oli Ida-Aafrikas kontinendi kiireim majanduskasv, AEO 2016. aasta raporti järgi koguni 6,3%¹³⁴. 2007. aastal liitusid ühendusega Rwanda ja Burundi, 2016. aastal Lõuna-Sudaan ning liitumisläbirääkimisi on alustatud ka Somaaliaga. Regiooni kõige tugevam majandus on ülekaalukalt Keenial, kuid Tansaania ja Uganda lähenevad kiirema tempoga. Rwanda ja Burundi on püüdnud sisepoliitiliselt teistsuguseid arengumudeleid luua. Lõuna-Sudaan ja potentsiaalne liikmesriik Somaalia on aga väga vaesed ning loodavad ühendusse kuulumisest saada suurt tõuget oma kiratsevale majandusele.

Ühenduse laienemine Aafrika Sarve suunas pole aga juhuslik. Piirkonnas tegutseb ka teine oluline regionaalne organisatsioon Ida-Aafrika Valitsustevaheline Arengumet (IGAD) peakorteriga Djiboutis. Djibouti, asudes Punase mere ääres väga soodsas majanduslikus sõlmpunktis, on tänu USA, Prantsusmaa ja Hiina sõjaväebaasidele ja välisabile saamas Ida-Aafrika pealinnaks. Tansaania ei kuulu aga IGAD-i. Vastasseis Arusha ja kiiresti areneva Djibouti vahel võib tulevikus põhjustada Tansaania (mis on ühtlasi ka SADC-i liikmesriik) lahkumise Ida-Aafrika Ühendusest, mille tulemusel prognoositakse Ida-Aafrika Ühenduse ja IGAD-i ühinemist. Kahe leeri erimeelsused kasvatavad pingeid. Keenial ja Ugandal on palju rohkem kultuuriliselt ühist Tansaaniaga, kuid Djibouti mõjuvõimu kasvu tõttu võivad riigid oma aated hüljata.

Cotonou ajastu lõppedes on tunda Euroopa huvi IGAD-i suhtes. Ida-Aafrika Ühenduse tulevik on lahtine. Arusha suuna pooldajate meelehärmiks on näha, et Euroopa suunitlus ja globaalsed majandusvood on kujundamas uueks tõmbekeskuseks Aafrika Sarve marsruuti, mis tähendaks majandusühenduse sulandumist IGAD-i uniooniga. Tansaania on olnud Ida-Aafrika Ühenduse usku, mis seab riigi lõhestava dilemma ette: kas alluda IGAD-i reaalsusele ning muutuda perifeeriaks või jääda trotsist isepäiseks riigiks (paigutatakse SADC-i).¹³⁵

Ida-Aafrikas toimuvad arengud, mis puudutavad EL-i Nõukogu Aafrika Sarve strateegiat, on saanud tagasilööke Pärsia lahe ja Punase mere geopoliitilisest situatsioonist. 25. juuni

¹³⁴ AEO (2016). *African Economic Outlook 2016: Sustainable Cities and Structural Transformation*. Lk 5.

¹³⁵ Onyango-Obbo, Charles (2017). *Does our destiny lie in the Horn rather than Arusha?* [veebiartikkel] The East African Online (28 Apr 2017). Nairobi: The East African. Saadaval: <<http://www.theeastafrican.co.ke/oped/comment/Does-our-destiny-lie-in-the-Horn-or-Arusha/434750-3907080-f8dt1dz/index.html>> [kasutatud 26.06.2017].

Euroopa Ülemkogu pressiteates on tehtud järeldused, et Jeemeni konflikt on muutnud julgeolekuseisukorda negatiivses suunas. Ohus on kaubavood läbi Suessi kanali. Vaja on saavutada dialoog konkureerivate naaberkallaste vahel, selleks on tarvis korraldada foorum peaministrite tasemel. Majanduslik integratsioon aitaks kaasa rahule ja vähendaks lähtepiirkonnast migratsiooni Euroopasse (mille tulemusel väheneks inimsmuugeldamiste arvukus). Piirkonnas tegelevad terroristlikud organisatsioonid kasutavad ära migratsioonikriisi lähetades enda võitlejaid varjupaigataotlejatena Euroopasse. Ülemnõukogu võttis vastu ka otsuse tõsta Aafrika Sarve staatust kui tähtsat regiooni kuhu EL peab täiendavalt panustama. Aafrika Sarv on jõudsalt arenev piirkond ning partnerluse olulisust tuleb tõsta, Euroopa riikide huvi suurendada. On vaja pakkuda Aafrika Sarve piirkonna riikidele täiendavaid vahendeid regionaalse integratsiooni arendamisel, panustada selle nimel, et Aafrika Sarvest kujuneks musternäidis piirkonnast, mis suudab seljatada regionaalsed vastuolud, saavutada rahu, majanduslik stabiilsus, jätkusuutlik ja kaasav majanduskasv.¹³⁶

2.2.5 Lõuna-Aafrika Arenguühendus

SADC-i üks eelkäija Lõuna-Aafrika Tolliliit (SACU) on mõnede andmete kohaselt maailma vanim kaubandusliit, mille juured ulatuvad 1910. aasta kokkuleppeni Lõuna-Aafrika Liidu (Uniooni) ja Briti Impeeriumi kolme protektoraadi (Botswana, Lesotho ja Svaasimaa) vahel. 1969. aastal uuendati kokkulepet nüüdseks iseseisvate liikmesriikide vahel, ja on teada, et 1990. aastal liitus nendega ka vastiseseisvunud Namiibia. SADC-i teine haru moodustati 1960-70ndatel iseseisvunud endistest Briti kolooniatest, kes ei soovinud astuda SACU liikmeteks nn Lusaka deklaratsiooni¹³⁷ printsiipidest lähtuvalt apartheidi viljelenud LAV-i tõttu¹³⁸ ning moodustasid Lõuna-Aafrika Arengu Koordineerimise Komitee (SADCC). SACU ja SADCC-i ühinemine toimus 1992. aastal.

¹³⁶ Euroopa Liidu Nõukogu (2018). *Pressiteade – Aafrika Sarv ja Punane meri: nõukogu võtab vastu järeldused*. Luxembourg, 25. juuni 2018. Saadaval: <<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10027-2018-INIT/en/pdf>> [kasutatud 18.08.2018].

¹³⁷ *The Lusaka Declaration of the Commonwealth on Racism and Racial Prejudice* (tuntud kui *Lusaka deklaratsioon*). Issued on 7th August 1979 at the Commonwealth Heads of Government Meeting, Lusaka, Zambia, 1979. Saadaval: <http://sas-space.sas.ac.uk/5847/6/1979_Lusaka_Declaration.pdf> [kasutatud 11.02.2018].

¹³⁸ *Southern Africa: Towards Economic Liberation*. Adopted on 1st April 1980, Lusaka, Zambia. A Declaration by the Governments of Independent States of Southern Africa made at Lusaka on the 1st April 1980.

Lisaks Aafrika lõunaosa riikidele on SADC-iga ühinenud India Ookeani Komisjoni (IOC) saareriigid Komoorid, Madagaskar, Mauritius ja Seišellid. Nende roll on muidugi väga väike, koostööd tehakse peamiselt keskkonda ja kalavarusid puudutavates küsimustes ning sarnaselt Ida- ja Lõuna-Aafrika partnerlusgrupi riikidele nähakse end pigem osana COMESA majandusintegratsiooni strateegiast.¹³⁹

SADC on olnud Aafrika kõige stabiilsem regioon, pole olnud suuremaid konflikte, majandus on pigem korras ning võim on enamasti vahetunud rahumeelselt. Viimastel aastatel on aga tunda regionaalse integratsiooni arengus pidurdumise märke. Kaubavahetuses ja tööjõu liikuvuses pole edasiminekut ning ühiste eesmärkide täitmisel normide ning poliitikate vallas on areng olnud kas *vähesel määral* või *puudulik*. Valitsused ja tsiviilühiskond on omaks võtnud regionaalse integratsiooni meetodi, nähes selles positiivset faktorit kogukondade tõhusa läbikäimise osas, kuid pikemas perspektiivis on reaalne oht, et rahulolu saavutatu üle võib negatiivselt mõjuda regiooni konkurentsivõimele.¹⁴⁰

SADC on Aafrika kõige kõrgema SKT-ga regioon. Rikkaimad riigid on Lõuna-Aafrika Vabariik, Botswana ja Namiibia. Nendest suurim edulugu on saatmas Botswanat, mis on kasvanud paarikümne aasta jooksul Aafrika vaeseimate riikide seast üheks kõrgeima SKT-ga riigiks. LAV erineb kõikidest teistest Cotonou leppega liitunud liikmesriikidest sellepoolest, et ajaloolistest põhjustest tulenevalt ei rahastata riiki mitte EAF-i, vaid otse EL-i arengukoostöö rahastamisvahendist (varasemad lepingud Euroopa Ühenduse ja LAV-i vahel).

SADC-i sisese poliitika üks peamisi pingekohti seisneb LAV-i teatavas kõrkuses. SADC-i kaubandusbilanss on otseses seoses LAV-i rollist kogu regiooni logistikakeskusena, mis on andnud riigile kadestamisväärsed vahendid kontrollida kogu regioonis toimuvat kaubandust. Regiooni teistes riikides valminud kaubad käivad läbi LAV-i sadamate ja kaubandusvõrgu, enne kui need suunatakse tagasi ekspordi sihtkohta (kasvõi lähteriiki). Mõjuvõimsaima riigina ekspordib LAV oma kaupa kogu regiooni, viies kohalikud hinnad alla, nt põllumajandussektori sisseostuhindades (regioonisisene *dumping*). Zimbabwe äriühingondades süüdistatakse LAV-i katses deindustrialiseerida teised regiooni riigid¹⁴¹. Ülejäänud liikmesriigid pelgavad ka, et Euroopa võib kärpida regiooni paigutatavat abiraha, sest LAV suudab regionaalset integratsiooni Euroopa abita juhtida. Seega üks regiooni

[Reproduktsioon] Southern African Development Community (SADC). Saadaval: <https://www.sadc.int/files/3014/1139/9635/SADC_Declaration_Southern_Africa_Towards_Economic_Liberalisation.PDF> [kasutatud 11.02.2018]. Lk 3.

¹³⁹ Dinka, Tesfaye ja Kennes, Walter (2007). Lk 10-11.

¹⁴⁰ Taylor, Scott (2016). Lk 157-158.

¹⁴¹ Carmody, Pádraig (2016). Lk 65.

prioriteete on vähendada riikide sõltuvust sellest tingitusest, mis aitaks kaasa siseturu arengust lähtuval majanduskasvul.

Viimastel aastatel on suurenenud ühiskondades ka vastumeelsus võõrpäritolu elanikkonna ja migrantide suhtes, kusjuures regionaalne ränne ei ole märkimisväärselt suurenenud. Kõige ksenofoobsem riik on LAV, kus vaene mustanahaline enamus näeb sisserändajates ohtu tööturul; nad võtavad ära töökohad ja põhjustavad palgakasvu peatumist. Jõukam elanikkond põeb aga lausa *teisenemise kompleksi*, mida põhjustab meedia diskursus ja apartheidi-aegsete stereotüüpide püsimine. Riigi mustanahaline keskklass peab end teistest aafriklastest paremaks, samastades end europiididega, mille tõttu on väga populaarne naha pleegitamine. Tegemist pole enam pseudoprobleemiga, sest nahatoon on sageli määrav tegur töökoha saamisel^{142 143}.

Viimastel aastatel on furoori tekitanud ka osaliselt rassivihast laetud, peamiselt aga *huligaansusest* (tegelikult narkoprobleemidest ja organiseeritud kuritegevuse huvidest) tingitud rünnakud farmeritest suurmaaomanike vastu, kellest suure enamuse moodustavad buurid. Probleemne on ka uus vastuoluline maavõõrandamise seadus, mille kohaselt on riigil õigus võtta kolonistide järeltulijatelt kompensatsioonita ära ebaproportsionaalselt suured maaalad ning anda need üle pärismaalastest hõimudele. Kui maailma meedia on käsitlenud antud teemat rassiprobleemide prisma kaudu ja tegelenud libauudiste, desinformatsiooni ohjeldamisega, siis minu meelest on jäänud varju demograafilised protsessid, mis õigustavad riigipoolset tegevust vältimaks lähikümnenditel vähetõenäoliste ohtlike tendentside realiseerumist. Siiani on väga edukas lahendus olnud *vabatahtlik kooseksisteerimine* tee- ja veiniistandustes, kus toimub õiglase tulude jagamine omanike ja tööliste vahel. Sundvõõrandamine, mis ei arvesta kogukonna vajadustega, on väga ebatõhus ning ohustab riigi majandust.

¹⁴² Tänapäevaks on tegemist juba omalaadi epideemiaga jõukamate arenguriikide elanikkondades. Mõnedel andmetel kasutavad suurlinnades, nt Nigeerias ja Indias, 70-90% naistest sageli ohtlikke nahapleegitamistooteid iluideaali saavutamiseks – Alake, Motolani (2018). *Why are so many Nigerians bleaching?*. [veebiartikkel] Pulse.ng (29 Aug 2019). Saadaval: <<https://www.pulse.ng/gist/colourism-why-are-so-many-nigerians-bleaching/89defj8>> [kasutatud 26.02.2019].

¹⁴³ Steenkamp, Christina (2009). *Xenophobia in South Africa: What does it say about trust?*. The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs, 98 (403). Lk 443.

2.3 Piirkondlikud erinevused

Kuna Euroopa on suhtluses iga piirkonnaga garandi seisuses, tuleb etteseatud küsimusele – miks osades Saharast lõunasse jäävates Aafrika piirkondades on integratsioon ja regionaalne koostöö toiminud ja teistes mitte – vastamiseks vaadelda igat regiooni suhete välismääraja valguses. Majandusühendused kannavad Aafrika integratsioonis põhirolli, kõik neist pole aga ühtviisi hästi hakkama saanud ning see on võrdsuse printsiibist lähtudes väga halb. Juba Cotonou lepingu järgselt oli mitmeid skeptilisi arvamusi, mis väitsid, et Sahara-taguse Aafrika viieks regionaalseks blokiks jaotamine mõjub väga negatiivselt Aafrika tulevikule. Laialdane seiukoht oli, et Euroopa mudeli rakendamine Aafrikas toob kaasa kontinendi fragmenteerumise, mis süvendab veelgi riikide arengukiirust, tekitades nii pingeid, mis võivad kasvada naabritevaheliseks konfliktiks.¹⁴⁴

Miks aga paljudele ajaloolastele olukord tegelikult ei meeldinud, tuleneb nähtavasti sellest, nagu tõstatab Carmody, et Cotonou leppega tekkinud majandusblokid on 1885. aasta Berliini Konverentsi tõetruu järg, piiride aluseks on võetud koloniaalaegsed kaardid.¹⁴⁵ Minu meelest on tegemist aga ideoloogilise seisukohaga, mis paratamatult tõstatab kahtluse, kas tegemist on väärinformatsiooni teadliku levitamisega. Uurimuse kohaselt toimus regionaalsete majandusühenduste jaotumine juba 1976. aasta 26nda AÜO Ministrite Nõukogu korralisel istungil Addis Abebas¹⁴⁶, kus resolutsiooni *CM/Res.464 (XXVI)* §2(a)-ga otsustatakse, et *AÜO-s saab olema viis regiooni, nimelt, Põhja, Lääne, Kesk, Ida ja Lõuna*. Tegemist oli Aafrika riikide suveräänse otsusega ning samasugune jaotamine kinnitati üle muuhulgas ka Abuya leppega 1991. aastal. Millest selline pidev neokolonialismi rõhutamine?

Hoopis teine teema on kriitika, mis puudutab regionaalsete piirkondade ühtsust, tulenevalt asjaolust, et regiooni riigid peavad Euroopaga suhtlema konsensusel. Bilal tõstatas mõtte, et Euroopa peaks multilateraalsete suhete raamistikus samamoodi ühel seisukohal olema, aga mitmetel suurriikidel on Aafrika riikidega bilateraalsed erisuhted, mis kohustavad neid seisma oma hoolealuse heaolu eest, mis tekitab ebavõrdse vastasseisu, põhjustades riidu

¹⁴⁴ Bellamy, Alex J.; Williams, Paul ja Griffin, Stuart (2004). Lk 42-43.

¹⁴⁵ Carmody, Pádraig (2016). Lk 48-49.

¹⁴⁶ OAU Council of Ministers, Twenty-sixth Ordinary Session, Addis Ababa 23 February – 1 March 1976. *Resolutions of the Twenty-sixth Ordinary Session of the Council of Ministers: AHG/Res. 453 – 472 (XXVI)*. Saadaval: <https://au.int/sites/default/files/decisions/9591-council_en_23_february_1_march_1976_council_ministers_twenty_sixth_ordinary_session.pdf> [kasutatud 11.02.2018].

regionaalses blokis.¹⁴⁷ Euroopa-poolsete arengukavade esitamine näib samuti ultimaatumina, sest alla kirjutamata jätmise korral kaotaks briti mõttekoja *Overseas Development Institute* 2007. aasta hinnangu kohaselt Namiibia-suurune riik viiendiku oma eksportkauba väärtusest, mis ei ole partnerluse seisukohalt vastuvõetav.¹⁴⁸

Euroopa soovib ühtlasi detsentraliseerida regioone keskvõimust. Detsentralisatsioon võimaldaks tuua demokraatiat lihtinimesele lähemale ning suurendaks valitsemise efektiivsust, samas viivad kohalikud valimised ja regioonide tugevnemine separatistlike ilminguteni, mis vähendab keskvõimu legitiimsust eraldujate silmis. Taas suureneks ka oht korruptsiooni tekkeks, sest potentsiaalsed isevalitsejad muutuksid olulistteks vahemeesteks kohaliku ja riikliku tasandi vahel. Samas on selge, et maapiirkondade ja pealinnast kaugel asuvate piirkondade muutumine provintsideks on juba toimunud. Nende piirkondade kodanikud ei looda teenuste tagamisel enam keskvõimule: ootused riigile ja toetus riigile on seetõttu olematud.¹⁴⁹

Üks sageli pakutud variante eelnimetatud probleemist vabanemiseks oleks etnoste baasil riikide loomine ja rahvusriikidest *Aafrika Ühenduse* moodustamine. See oleks küll hea lahendus pingete maandamiseks, aga tegemist ei ole realistliku lahendusega. Garth Abraham'i hinnangu kohaselt viiks selline piiride ülevaatamine äärmisel juhul totaalse killustumuseni. Euroopa pooldatava *neoliberaalse haldusreformi* tulemusel tekiks vähemalt 2000 umbes 500 000 elanikuga regionaalset *tõmbekeskust*, mis peegeldaksid kontinendil räägitavate keelte ja hõimude arvu(kust). Nendest hinnanguliselt 10% on huvitatud omariiklusest. Seega tekiks umbes 250 riiki, mida on rohkem kui hetkel maailmas riike kokku.¹⁵⁰

Euroopa ajaloost on võtta varauusaegse Püha Rooma keisririigi *kleinstaaterei* näide, mille raames võis rääkida 250–500 väike- ja linnriigi olemasolust. Sellise jaotuse puhul tekiks ilmselt analoogilised probleemid: *Aafrika Ühendus* ei saavutaks kunagi oma täit majanduslikku potentsiaali. Ghana teadlase Yaw Nyarko meelest on selline tükeldamine väikeriikideks kõige hullem lahendus, mida annab välja mõelda: *ajaloost õppides on üks*

¹⁴⁷ Bilal, Sanoussi (2007). Lk 7.

¹⁴⁸ Carmody, Pádraig (2016). Lk 48-49.

¹⁴⁹ van de Walle, Nicolas (2006). International responses to state dysfunctionality. // Clapham, Christopher S., Herbst, Jeffrey ja Mills, Greg toim-d. *Big African States*. Johannesburg: Wits University Press. Lk 215-216.

¹⁵⁰ Abraham, Garth (2006). Africa and its boundaries, a legal overview: From colonialism to the African Union // Clapham, Christopher S., Herbst, Jeffrey ja Mills, Greg toim-d. *Big African States*. Johannesburg : Wits University Press. Lk 285.

*oluliseim asjaolu, miks Aafrika jäi uusajal muust maailmast oma arengus maha, eraldatus väikesteks hõimuriikideks.*¹⁵¹

Täiesti omaette küsimus on veel, kas Aafrika jagunemine araabiakeelseks Põhja-Aafrikaks ja Sahara-taguseks *mustaks* Aafrikaks on olnud viimase puhul regionaalse integratsiooni takistajaks või edendajaks? Azzedine Layachi järgi on kultuuriliste ja sotsiolingvistiliste erinevuste kõrval kaks peamist põhjust: esiteks, Põhja-Aafrika loob eraldiseisvat Pan-Araabia Vabakaubandustsooni koos jõukate Araabia poolsaare riikidega ning teiseks Alžeeria, Maroko ja Tuneesia on geograafiliselt ja poliitiliselt lähemal Euroopale, ning Marokol on ühtlasi head kahepoolsed kaubandussuhted Ameerika Ühendriikidega.¹⁵² Teiseks; Põhja-Aafrika on AL-i ja COMESA vabakaubandustsooniga Sahara-taguse Aafrikaga niigi integreeritud. Eraldatus on peamiselt teoreetiline, see ei ole üldpildis mõjunud ei takistavalt ega edendavalt Saharast lõunasse jäävate riikide integratsioonile. Kaubandust raskendavad taristu- ja julgeolekuprobleemid Mauretaanias ja Kirde-Aafrikas.

Euroopa seisukoht on, et regionaalse integratsiooni tegevuskavad (ingl. k. *regional integration agreements*) ehk RIA-d on Aafrika ühtsuse saavutamiseks asendamatud, Sahara-taguse Aafrika ülesehitamise vundamendiks, võimaldades tihedamat koostööd liikmesriikide vahel. Nende abil on loodetud tõsta Aafrika riikide elustandardit, anda vajalik tuge majanduslikeks reformideks postkoloniaalsetes nõrkades riikides. Kriitika on siinjuhul aga taas omal kohal: Aafrika riigid on seda kõike teinud, kuid peamiselt retroorika vallas. Euroopa vaatlejad on täheldanud, et arenguriikides on märgata soovi sisse seada väga sisuline RIA, mis ei ole kooskõlas nende riikide tegelike (reaalsusele vastavate) regionaalsete huvidega. Retoorika on poliitilisest tahtest kaugustes ees, majanduslikud, geostrateegilised olud ei võimalda tegevuskava sisu rakendusse võtta. Teisisõnu, suured plaanid Euroopa moodi on Aafrikas kasutud.¹⁵³

Poliitilised erimeelsused riikide vahel jäävad kauaks kestma, kuid arenguerisused peaksid peagi vähenema. Juba üksnes transpordikoridoride paranemine ja mobiilse tehnoloogia kasutuselevõtt aitab kaasa sügavamale ja ühtlasemale integratsioonile. Seega ei tohiks üle rõhutada riikide poliitikate ja ressursside ebavõrdsust. Mis aga mõjutavad arengut ja kasvupotentsiaali, on ajutised mõjurid: buumid ja kriisid toorainete hindades; rahvusvaheliste

¹⁵¹ Easterly, William (2014). Lk 233.

¹⁵² Layachi, Azzedine (2016). *Region-building in North Africa*. // Levine, Daniel H. ja Nagar, Dawn toim-d. *Region-Building in Africa: Political and Economic Challenges*. New York: Palgrave Macmillan; Cape Town: Centre for Conflict Resolution (Lavergne, TN : ICGtesting). Lk 254.

¹⁵³ Bilal, Sanoussi (2007). Lk 4.

laenude tsüklilisus; looduskatastroofid ja nendest taastumine; ning mis kõige üllatavam, valed andmed ja kehv statistika kasvumäärade hindamisel.¹⁵⁴

Afreximbank-i raportis kasutatud Finger–Kreinini koefitsiendi¹⁵⁵ järgi, mida kasutatakse suuremahuliste kaubavoogude hindamisel, on võimalik analüüsida majandusblokkide vahelist kaubanduse dünaamikat, võrreldes kahe toimija ekspordi mõju kolmanda osapoole importturule. Raportis analüüsitud andmete põhjal tehtud järeldusest saab väita, et AL-i ja EL-i bilateraalseid suhteid oleks mõistlik veelgi tugevdada ja koostööd suurendada. AL-il ei ole võimalik partnerlussuhet võrdsustada seni kuni puudub kontinentaalne vabakaubandustsoon. Riigiti on jätkuvalt edukaimad olnud LAV, Keenia, Côte d'Ivoire, Tansaania ja Kamerun, samas tavapäraselt probleemsete regioonide kõrval on viimastel aastatel lisandunud põhjakihti üllatuslikult Nigeeria.¹⁵⁶

Finger–Kreinini koefitsiendi põhjal tehtud arvutusi kinnitab ka Saksa majanduskoostöö- ja arenguministeriumi poolt 2017. aasta käivitatud *World Poverty Clock*-i andmeid analüüsinud Brookingsi instituudi uurimiskomisjoni hinnang, millest lähtub, et nigeerlastel on maailmas suurim oht langeda äärmisesse vaesusesse. Prognooside põhjal on 2030. aastaks paradoksaalsel kombel ohustatud ka tänasel päeval väga heal järjel olevad Ida-Aafrika Majandusühenduse riigid Keenia, Uganda ja Tansaania.¹⁵⁷ See annab selge signaali, et ka heal järjel olevad Aafrika majandusühendused on haavatavad ning peavad tegema pingutusi äärmise vaesuse leevendamiseks ja intraregionaalse kaubavahetuse suurenamiseks.

Kehvemas positsioonis olevate vaesemate riikidega piirkondades (Kesk- ning Ida-Aafrika) on suutlikkus muutustele pikaldasem, samuti on tegemist kunstlike ühendustega. Laenates Ugandast pärit uurija Zein-Elabдини mõtteid, on nendes regioonides siiani sissekulunud nii kolonistlik kui ka marksistlik kultuuriline-majanduslik struktuur, mis koondab rahvast ühise eesmärgi nimel.¹⁵⁸ Casely Hayfordi propagandasõnumit moonutades on inimeste soov seniselt kursilt mitte kõrvale kalduda, olles uhke, et *me olime arenenud rahvas, kel olid omad*

¹⁵⁴ Easterly, William (2014). Lk 217.

¹⁵⁵ Finger, J. Michael; Kreinin, Mordechai E. (1979). *A Measure of Export Similarity and its Possible Uses*. The Economic Journal, Vol. 89, lk 905–912. Saadaval: < <https://doi.org/10.2307/2231506> > [kasutatud 20.12.2018].

¹⁵⁶ Afreximbank (2018). Lk 18–20.

¹⁵⁷ Adebayo, Bukola (2018). *Nigeria overtakes India in extreme poverty ranking*. CNN – 06/26. Saadaval: < <https://edition.cnn.com/2018/06/26/africa/nigeria-overtakes-india-extreme-poverty-intl/index.html> > [kasutatud 28.06.2018].

¹⁵⁸ Zein-Elabdin, Eiman O. (2011). *Postcolonial theory and economics: orthodox and heterodox*. // Pollard, Jane et al toim-d. *Postcolonial economies*. London ; New York: Zed Books, lk 37–62. Lk 43.

*institutsioonid ja omad ideed riiklusest*¹⁵⁹. Seega ühendab Aafrika agraarühiskondi ja 21. sajandi metropole jätkuvalt ühiskondlik deviis koguda reserve ja akumuleerida tulusid. Usutakse, et seda *vanarahva tarkust* järgides jõutakse ühel päeval muule maailmale järele.¹⁶⁰

Toetudes töös seni esitatud argumentidele, on Aafrika eri piirkondade integratsioon ja regionaalne koostöö mõjutatud eelkõige mitmekesisuse puudumisest. Selle all mõistetakse, et riiklikku julgeolekut puudutab maavarade hetkeseis ja põllumajanduses monokultuuridest sõltumine¹⁶¹. Kuna küsimus on selles, kui palju sõltub riik või regioon maailmaturu hindade kõikumistest, saaks seda muuta sisenõudluse, paremate tarnetingimuste, makromajandusliku juhtimise ja soodsate välisfinantsvoogude ärakasutamisega. Regioonid, mille riigid saavad omavahel rahumeelsetes tingimustes hästi läbi, suudavad regionaalset koostööd teha, on nõus integratsiooni tõhusaks toimimiseks omariiklusest tulenevat isolatsiooni vähendama. Ühiste huvide nimel koostööd tegevad naabrid suudavad minimaliseerida maailmaturu hindade kõikumistest tulenevaid tagasilööke. Vähem kriise aga võimaldavad majandustel stabiilselt kasvada.

¹⁵⁹ Rodney, Walter (1972). *How Europe Underdeveloped Africa*. London and Dar es Salaam: Bogle-L'Ouverture Publications and Tanzania Publishing. Lk 40.

¹⁶⁰ Zein-Elabdin, Eiman O. (2011). Lk 43.

¹⁶¹ Majanduskasv on nagu tuulelipp ning seda ilmestab pea identne umbes 3% -line SKT suurenemine valdavas osas Aafrikas – AEO (2016). Lk 5.

3. AAFRIKA VÕIMALUSED GLOBALISEERUVAS MAAILMAS

3.1 Aafrika murekohad regionaalse integratsiooni kontekstis

Valdav osa Aafrika riikidest on olnud iseseisvad juba rohkem kui pool sajandit. Ometi ei ole vabadus kaasa toonud inimeste elujärje märgatavat paranemist. Viimaste aastakümnete teaduskirjanduse põhjal on suur mahajäämus teistest maailma majanduspiirkondadest valdavalt seotud kahe teguriga. Peapõhjuseks peetakse lohkavat korruptsiooni ja viletsat valitsemist, mille tulemusel puudub ühiskondades usk ausasse võimu. Teisalt on probleemiks üksnes globaalsete suurkorporatsioonide huvidega arvestav kapitalistliku süsteemi vorm Aafrikas. Keskvalitsuselt maade rentimise ehk tegelikkuses ülesostmise tulemusel ei kuulu suur osa riikide territooriumist enam kohalikele maaomanikele, vaid välisinvestoritele. Suuresti, paradoksaalsel kombel, tähendab Aafrikas poliitilise loosungina valgetelt suurmaaomanikelt maa äravõtmine selle edasimüümist ja andmist suurkorporatsioonide käsutusse; oksüümoron: *kolonism Aafrikas lõpetatakse neokolonialismiga*.

Kiiresti arenevas maailmas on mitmeid tegureid, mis on muutnud Aafrika väljavaateid majanduste tugevnemisele ja demokraatia arengule. Suurim mõjur on mehhanism, mida kirjeldatakse globaliseerumisena, kaubanduse rahvusvahelistumise ja kultuuridevahelise põimumisena. Üleilmastumise tulemusel ei ole Aafrika enam *üksik saar*, mis on ümbritsetud ülejäänud maailmast. 21. sajandil eksisteerivad spetsiifilised Aafrika probleemid, aga viimase kümnendi trendina on globaalsed probleemid ületamas kohalikke probleme. Nii on rahvaste rändamistest saanud massiimigratsioon, kõrbestumisest ülemaailmne kliimakriis, kodusõdadest globaalne terror. Arengutest sõltuvalt on Aafrika valitsused muutunud koostööaltiks, sest riigisiseseid probleme pole võimalik regionaalse ja globaalse koostööta lahendada.

Antud peatükis toon välja muuhulgas oma seisukohad Aafrika ja Euroopa suhete *aktuaalsetel teemadel*, mis kajastuvad regionaalset integratsiooni puudutavates küsimustes. Tõstatatud valdkonnad on Aafrika majanduse (sh Euroopa majandusabi) ümberstruktureerimine, piiriüleste poliitikate ülekandeeffekt, transpordi ja kommunikatsioonitaristu alarahastus,

kliimamuutused ja keskkonnahoid. Arutlen, kuidas globaalsed trendid mõjutavad poliitikaid, sest kuigi regionaalset integratsiooni peetakse oluliseks nii Euroopas kui ka Aafrikas, ei ole mõjurites, meetodites ja lahendamise plaanides sama suurt konsensust, kui näiteks kliimamuutuste vastasuse puhul. Reinermann seletab seda sellega, et *EL on tegevuskavade järgi toimetanud juba 1951. aastast, kuid Aafrika tarbeks puudub järjekindel strateegia, mis kontinenti globaalses turupoliitikas edasi viiks*.¹⁶² Suhteid raamistab ka Euroopa-poolne ühesuunaline arenguabi andmine Aafrikale. Aafrika riigid ei suudaks funktsioneerida, kui neil poleks toetust globaalsest majandusabist, milles on Euroopal suurim roll ulatudes OECD arenguabikomitee 2016 jooksevhindades 22,7 miljardi euron, moodustades 55% ametlikust arenguabist Aafrikale (võrdluseks: USA 11,76 miljardit eurot samal perioodil).¹⁶³

Iseseisvumisjärgsel perioodil soositi Aafrika puhul autonoomset majandusstrateegiat. Lääs (Maailmapanga ja IMF-i kaudu) oli nõus toetama nii Sairi¹⁶⁴ liidrit Mobutot, kes andis korralduse natsionaliseerida sisuliselt kogu avalik majandussfäär, kui ka Tansaania presidendi Nyerere Aafrika ujamaa-sotsialismi, juhul kui nad on nõus liituma Mitteühinemisliikumise organisatsiooniga ehk mitte liituma Nõukogude Liitu toetava idablokiga. Tolleaegsed arengustrateegiad nägid ette Aafrika riikide võõrandumist emamaade toiduahelast ja üleüldist kaitset ekspluateeriva globaalse majanduse eest. Külma sõja lõppedes polnud aga sellisel poputamisel mingit mõtet. 1980-90ndatel otsustas Maailmapank kolmanda maailma majandused ümberstruktureerida (SAP). Programmid keskendusid majanduse liberaliseerimisele, erastamisele ja avaliku sektori kärpekavadele.¹⁶⁵ Riigid, mis võtsid nendest osa, elimineerisid aga *kvantitatiivsed piirangud* impordile, kus tarnemahud olid piiratud, vähendasid imporditariife, avasid oma majanduse välisinvesteeringutele ja erastasid valitsuse omanduses olevaid tööstusharusid. Need muudatused käivitasid otseselt uue neokolonialismi laine, avades seni suletud majandused röövkapitalismile.¹⁶⁶

Ümberstruktureerimine pidi Aafrika integreerima globaalse majandusega ja elavdama riigisisest turusituatsiooni, kuid need osutusid ebaproduktiivseteks, koguni eesmärkidele vastutöötavateks. Majandus võttis küll uue kuju, riigimonopolid asendusid välismaisete sissetungijatega, kuid majanduse mitmekesisustumist ei toimunud, vaesus kasvas, mitte ei

¹⁶² Reinermann, Dirk (2010).

¹⁶³ SOTEU(2018) Euroopa Komisjoni president, 12. september 2018. Euroopa Liidu olukord 2018. aastal. Lk 123-128. Saadaval: <https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/soteu2018-brochure_et_0.pdf> [kasutatud 1.10.2018].

¹⁶⁴ Kongo Demokraatliku Vabariigi nimi aastatel 1971-1997.

¹⁶⁵ Carmody, Pádraig (2016). Lk 21.

¹⁶⁶ Kragelund, Peter (2009). *Knocking on a Wide-open Door: Chinese Investments in Africa*. Review of African Political Economy 122. Lk 479-482.

kahanenud. Euroopas ja Ameerikas läbi viidud majandusdebatte käigus selgus, et saavutada edu arengumaade puhul, on vaja märksa enam, kui täita poliitiliselt kätte jagatud ülesandeid. Majanduse elavdamiseks tuleb neid poliitikaid kaitsta korrumpeerunud eliidi ja varimajanduse eest.¹⁶⁷

Viimasel kümnendil on toimunud Euroopa majandusabis ümberstruktureerimine, mis on asendanud juba 1980ndatest kehtinud aluspõhimõtteid. Mitterrandi-aegne *sotsialistlik käsitus* on asendunud *neoliberalismi liberaalkonservatiivsema* nägemusega, mille alustalaks on, et kõigile kehtivad võrdsed mängureeglid – *võrdne kohtlemine võrdsete partnerite vahel* –, mis nõuab arenguabi saajalt samaväärset vastutus- ja kohusetundekoormat, ning kus valemängijaid *reaalselt* sanktsioneeritakse. Osad partnerriigid, nt Kongo DV, Mosambiik ja Senegal, on selle tulemusel võrreldes 2010. aastaga kaotanud märgatava osa arenguabirahast¹⁶⁸. EL näeb vajadust arenguabipoliitikas liberalismi väärtusi (vaba turg ja kaubandus) taaselustada solidaarsuse arvelt. Viimased kaks aastakümnet on näidanud, et erinevused riikidevahelises arengus järjest suurenevad. Eriti suur on vahe õitsva majandusega keskmise sissetulekuga riikide ning vähemarenenud ja ebakindlate riikide vahel. Paraku on ka parema majandusliku arenguga riikides endiselt palju ebavõrdsust ja vaesust. Erineva arengutasemega partnerid vajavad erinevaid koostöövorme, näiteks tehnilist abi, teadmussiiret ja teadustööd, et leida ühiselt lahendused just nendele probleemidele.

Avalikkuse tähelepanu sellele probleemile kerkis 2009. aastal, kui Sambia päritolu majandusteadlase Dambisa Moyo New York Times'i bestselleriks kujunenud raamat *Dead Aid*¹⁶⁹ põhjustas furoori *uue radikaalse teooriaga*, mis süüdistab globaalset majandusabi sisuliselt *kõikide kolmanda maailma majandusprobleemi sümptomite tekitamises*¹⁷⁰. Kuigi teos saavutas suure rahvusvahelise menu abil üleüldise heakskiidu, tõstatades teravalt majandusabi eetilist probleemistikku, siis sattus publikatsioon ka tugeva kriitika alla, sest Moyo uurimustöö tulemuste näol polnud tegemist värske avastusega, vaid juba nullindate algusest laialt levinud arvamuste *deduktsiooniga*¹⁷¹.

¹⁶⁷ van de Walle, Nicolas (2001). *African Economies and the Politics of Permanent Crisis, 1979-1999*. Cambridge ; New York: Cambridge University Press. Lk 6-15.

¹⁶⁸ OECD (2016). *Development Co-operation Report 2016: The Sustainable Development Goals as Business Opportunities*. OECD Publishing: Paris. Saadaval: <<https://doi.org/10.1787/dcr-2016-en>> [kasutatud 03.02.2018].

¹⁶⁹ Moyo, Dambisa (2009). *Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There Is a Better Way for Africa*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

¹⁷⁰ Majandusabi [iganenud kujul] korrumpeerib poliitilist eliiti, loob poliitilist ja majanduslikku sõltuvusahelat, moonutab vabaturumajandust *etc.*

¹⁷¹ Samal arvamusel – Hoebink, Paul (2009). *A Matter of Dishonesty. A Review of Dambisa Moyo Dead Aid: Why Aid is Not Working and How There is Another Way for Africa*. [arvustus] Märts 2009. Centre for

Sisuline murrang toimus 2011. aastal, kui tööd alustas Euroopa välisteenistus (EEAS), mille eesmärgiks oli tagada EL-i välispoliitika järjepidavus. EEAS-i üheks esimeseks ülesandeks oli arengumaade rahastamisskeemide ülevaatamine, mille teemadest *sihipärane rahastamine* muutus prevalentseks. EL ei lõpetanud loomulikult majandusabi andmist, kuid diskussioonist lähtuvalt viidi diskursuses sisse uuendused. Oluliseks sai Lissabonis kokkulepitud arengustrateegia eesmärkide täitmine. Ühtlasi sai selgeks, et EL ei edenda AKV riikide integratsiooniprotsessi toetamisel *üks suurus sobib kõigile* meetodit, vaid kohandab oma agendat vastavalt prioriteetidele, riikide arenguvõimekusele ja vastuvõtlikkusele – meetoditele, mis sobivad antud riikides ja regioonides EL-i huve meeles pidades.¹⁷² Põhimuutus seisnes aga selles, et EL asus toetama *sihtregioonide rahastamist vajaduspõhiselt*. Lähtutakse globaalse majandusabi diskussiooni kriitikast, milles võrdsuse printsiip on muutunud teisejärguliseks, ***toetamisel eelistatakse tugevaid ja vähemkorrumpeerunud riike või piirkondi***. EL-i välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja Frederica Mogherini toonitas seda ka oma inauguratsioonikõnes, et *suhted arengumaadega, eriti Aafrikas, vajavad rekaliibreerimist*, sest piiratud summaga abirahasid tuleb kasutada strateegiliselt ning see vajab ***innovaatilist ja uut mõtlemist***.¹⁷³

Nagu muutuste puhul ikka, on võitjaid ja kaotajaid. Tähelepanu on saanud artikkel *The Macroeconomics of Aid: Overview* (2017), kus peetakse sellist kursi muutust halvaks näiteks, mis devalveerib majandusabi olemust, sest kuidas on ühed rahvad teistest kehvemad. Autorid leiavad, et kriitika, millele vastaspoole teadlased viitavad, on küll laias plaanis õige, aga suuresti populaarteaduslik ja tugineb vananenud allikatele, millest paljud on metodoloogiliselt nõrgalt üles ehitatud, või on valesti tõlgendatud kausaalsuse (põhjus-tagajärg seoseid) ja konteksti põhimõtteid. Paljud majandusabi kriitikud on toonud põhjus-tagajärg seosena välja nõrga või lausa negatiivse kasvu majandusabivoogudes, mis ei selgita autorite meelest üldisi suundumusi. Tegeletakse endale sobilike majandusabi määrajate väljanappimisega, millest arenguabi moodustab vaid ühe osa.¹⁷⁴

International Development Issues Nijmegen, Radboud University: Nijmegen. Saadaval: <<https://www.ru.nl/publish/pages/523023/areviewofdeadaid.pdf>> [kasutatud 1.12.2017].

¹⁷² Briet, Lodewijk (2012).

¹⁷³ ECDPM (2014). *Shaping a Real European Foreign Policy: Challenges Ahead for Federica Mogherini*. Talking Points, [veebipäevik] 10/10. Maastricht: ECDPM. Saadaval: <<https://ecdpm.org/talking-points/shaping-real-european-foreign-policy-challenges-ahead-federica-mogherini/>> [kasutatud 18.12.2015].

¹⁷⁴ Addison, Tony; Morrissey, Oliver ja Tarp, Finn (2017). *The Macroeconomics of Aid: Overview*. The Journal of Development Studies, Vol. 53, No. 7. Lk 987–991. Saadaval: <<https://doi.org/10.1080/00220388.2017.1303669>>.

Kolmik on veendunud, et EL-i otsused võetakse vastu eurobürokraatide ja huvigruppide surve tulemusel. EL-i majandusabi põhimetete *ümberpöörjad* on kinni stampides, mille alusel on üheks kriteeriumiks tõdemus, et *üks dollar abiraha vähendab dollari jagu valitsuste soovi koguda maksuraha*, ja suutmatust mõista, et doonorriikide annetuste eest on juba loodud eeldused siseriiklike tulude mobiliseerimiseks. Nende meelest kasutatakse näitlikustamisel väärtalt nn *Hollandi haiguse*¹⁷⁵ definitsiooni, ülekantud tähenduses (arenguabi kui Hollandi haigus). Teoorias tekitab arenguabi inimtriivi soovitud eksportartiklite sektorisse, millel on hävitav mõju industrialiseerimisele, kägistades välisturust sõltuvaid traditsioonilisi ekspordartikleid. Tekib põhjendatud küsimus: kas antud fenomeni ei saaks poliitikate ja suunavate doonorinvesteeringutega juhtida, nt taristu ja inimkapitali kujundamisega. Addison, Morrissey ja Tarp leiavad, et varasemaid praktikaid ei tasuks ajaloo prügikasti visata, sest see tekitab üksnes uutmoodi kaost.¹⁷⁶ Samasugune arvamus Easterly-lt, kelle meelest toob uus arenguvision kaasa EL-i ja AL-i bürokraatia võimutäiuse, mida koha peal juhivad koloniaalvalitsust meenutavad autokraatlikud administraatorid. Selline juhitud areng põhjustab suhtelise vaesuse kasvu, sest regionaalne integratsioon ei arvesta nõrgimatega.¹⁷⁷

Viimase kümnendi otsuseid saab mõista 2008. aasta novembris Euroopa Ülemkogul heakskiidu osaks saanud arenguinitsiatiivi raames, milles tuuakse esile, et euroalas, kuid ka liidus tervikuna, võetakse kõige tähtsamad majanduspoliitilised otsused vastu liikmesriigi tasandil, sestap on majandus- ja rahaliidu liikmesriikides tekkinud ühine arusaam, et majandus- ja rahaliidu tõhusaks toimimiseks on oluline usaldusväärne riigi rahandus ning paindlikud ja integreeritud toote-, töö- ja rahaturud.¹⁷⁸

„Kuna euroalal puudub selge rahvusvaheline strateegia ja tugev esindatus rahvusvahelisel areenil, kaasnevad sellega euroalale kulud järjest üleilmastuvas maailmas. Alates 1990. aastate keskpaigast ilmnenu üleilmne majanduslik tasakaalutus hakkab mõju avaldama: vahetuskursid kõiguvad liiga palju ja finantsstabiilsuse tagamise korrale avaldatakse suurt survet. Areneva majandusega riikides kasvab nõudlus nappide energiavarude ja muude esmaste ressursside järele, mis mõjutab ressursipiiranguid. /.../ Sellises üleilmses muutlikus keskkonnas pakub ühisraha kaitset ja seetõttu võib euroala sattuda ainulaadsesse olukorda, kus temast saab kõneluste riskide peamine vähendaja üleilmsel poliitilisel areenil. Samas ei ole seda potentsiaali piisavalt ära kasutatud, kuna euroalal ei ole asjakohaselt määratletud

¹⁷⁵ 1960ndatel tehtud otsuste põhjal toimunud kärbumine 1970ndatel, Põhjamere maavarabuumi kontekstis.

¹⁷⁶ Addison, Tony; Morrissey, Oliver ja Tarp, Finn (2017). Lk 987-991.

¹⁷⁷ Easterly, William (2014). Lk 6.

¹⁷⁸ KOM(2008) 604 lõplik. Lk 5.

rahvusvahelist strateegiat ega tõhusat rahvusvahelist esindatust.¹⁷⁹ Miks just euroala liikmetel on võimalus majanduspoliitiliste meetmetega survestada Aafrika RO-sid, tuleneb teadupärast asjaolust, et 18 Aafrika riigi (nende seas Lääne- ning Kesk-Aafrika valuutaliidu liikmed, Maroko jt) vahetuskursid on euro suhtes fikseeritud.

Muutuste toimumise *tegelikuks põhjuseks* peetakse ka Euroopa *sinikraede* hulgas levivat viha, et nende maksuraha arengumaade *põhjatusse musta auku* kallatakse. *Rahvusradikaalidest fundamentaalkristlaste ja uuskonservatiivide* ohjamiseks vajavad *peavooluparteid* karmimaid fiskaalmeetmeid Aafrika jt *rahaneelajate* suhtes. Hirmude maandamiseks on Saksa majanduskoostöö- ja arenguminister Gerd Müller soovitanud EL-il luua uus Aafrika voliniku roll, rõhutades, et Aafrika saab eelseisvaid katsumusi lahendada üksnes koostöös Euroopaga. Müller väljendab ühtlasi ka seisukohta, et Aafrika vaeseimaid riike tuleb humanitaarprobleemide lahendamisel aidata, kuid näeb selles tegevuses võimalust kaasata *religioosseid ja tsiviilühiskonna abiorganisatsioone*, kes ise suurt huvi üles näitavad. Seetõttu tuleks EL-s algatada muutused erainstitutsioonide osaluse hõlbustamiseks EL-i humanitaarabimissioonidel (nt Lõuna-Sudaanis ja ebola viirusest halvatud regioonides), vähendades nii tsiviilühiskonna vastumeelsust.¹⁸⁰

Euroopa integratsiooni on siiani tagant tõuganud poliitiline tahe jagada oma suveräänsust, et luua tugevam liit, millel on õiguslik kord ja ühised institutsioonid, mis tagavad projekti õnnestumise. Nagu lähtub senisest Aafrika integratsiooni käigust, siis on AL-is proovitud kopeerida Euroopa mudelit, kuid on põhjust kahelda, kas tegemist ei ole mitte üksnes retoorikal põhineva *õhinapõhise* pealehakkamisega, mis loodud AÜO tagajärgedega võitlemiseks. Euroopa on lähenenud kaasavalt suurte probleemide lahendamisele. Viimase majanduskriisi aja näitel ei tekkinud valdaval osal liikmetest suuremat kõhklust aitamaks vaesemaid liikmesriike, et tagada regioonis stabiilsus (st normaalne seisund euroalas), mis tõsi, väljendus *vennaarmuliselt* hädalistele kasinusmeetmete peale surumises.¹⁸¹

Majandusliku juurdekasvu tagab sisemine nõudlus, taristuprojektide arendus ja erainvesteeringud. Keskmises plaanis oodatakse kasvu ärikliima paranemisest ja kiiresti laienevate regionaalsete turgude efektiivsusest. Intraregionaalne kauplemine võimaldab tootjatel suurendada kaupade mitmekesisust. Demograafiline dividend, mille all mõeldakse

¹⁷⁹ KOM(2008) 238 lõplik. Lk 6.

¹⁸⁰ (Die) Welt (2018). *Afrikas Jugend wird sich nicht auf die Flucht begeben*. [veebiartikkel] Die Welt (8 Aug 2018). Axel Springer SE: Berliin. Saadaval: <<https://www.welt.de/180719506>> [kasutatud 09.08.2018].

¹⁸¹ Cameron, Fraser (2010). *The European Union as a Model for Regional Integration*. [veebiartikkel] September 2010. New York: Council on Foreign Relations Press. Saadaval: <<http://www.cfr.org/world/european-union-model-regional-integration/p22935>> [kasutatud 2.11.2015].

noorte töövõimeliste inimeste suurt juurdekasvu, võimaldab riikidel suuremaid projekte käsile võtta, kuid valitsused peavad tagama, et teostatakse vajalikud poliitikad ja parandatakse lünklikud töötajate õigusi kaitsvad seadused. Investeering sotsiaalsektoris suurendaks uute töökohtade teket noortele ja naistele.¹⁸² Lisaks sellele peavad riigid läbi viima struktureersed ja regulatiivsed reformid, tagama makromajanduse stabiilsuse, lahendama energiaturu pudelikaelad.¹⁸³

Kummalisel kombel eksisteerib suure tööpuuduse juures ka tööjõu puudus. Kuna 2009. aasta majanduskriisi järgselt on nafta ja metallihinnad suures plaanis läbi teinud hinnalanguse, on välisinvestorite huvi kahanenud ja eksisteerivate projektide töötlus maavararohketes piirkondades vähenenud. Majanduskasvu tingimustes on toimunud kiire intraregionaalse kaubanduse kasv, mis on üldjoones leevendanud poliitilist ja majanduslikku seisu. Samas tuleb tõdeda, et kasv on peamiselt tulnud väikeste sammude arvelt, paranenud on turgudele ligipääs, kuid sisuline majanduskasv jätab veel soovida. Regionaalse integratsiooni toimimiseks on vaja aga uusi sobivamaid lahendusi regionaalse integratsiooni arendamisel. Omaette küsimus on, kui sügav peaks olema integratsioon ning kui kiiresti tuleks muutused sisse viia.¹⁸⁴

Asante lihtne seletus majanduses toimunud muutustele on järgmine: *kui 20. sajandi kaubanduses peeti vajalikuks sisetarbimise kasvu, siis 21. sajandil on oluline kaubavahetuse suurendamine*. Rahvusvahelised ärireeglid dikteerivad, et piiriülene kaubandus ja osalemine rahvusvahelistes kaubandusvõrkudes on ainuvõimalik lahendus rahvatulu suurenemiseks, sest rahvusvahelised kaubaahelad on tollitariifide sihtotspärasuse muutumise tõttu kaotanud piiritõkked. Kaupade maksustamisega ei ole võimalik tarbijat mõjutada eelistama kodumaist, juhul kui eksisteerib piiriülene kaubandus majandusliitide raames.¹⁸⁵

Ravenhill'i järgi on majandusliku integratsiooni põhitõde: *suurem turg loob tihedama konkurentsi ja toob majanduskasvu kõikidele osalejasriikidele*. Selle saavutamiseks peaks aga soodustama investoritele dividendide väljamaksmist. Regionaalsete tööstusettevõtete loomine Aafrikas on aga keeruline, sest mängu tulevad poliitilised huvid, suveräänsus, vastuseis tööjõu vabale liikumisele jms. Oluline on vähendada ka regiooniväliste importkaupade osakaalu, kuid märgatavate edusammude saavutamine on teadupärast äärmiselt keeruline. Näiteks AL-i

¹⁸² WEF (2017). *The Africa Competitiveness Report 2017*. Geneva: WEF. Saadaval: http://www3.weforum.org/docs/WEF_ACR_2017.pdf [kasutatud 28.12.2017]. Lk 58-59.

¹⁸³ AfDB Development Research Department (2014). *African Development Report 2014: Regional Integration for Inclusive Growth*. Lk 84.

¹⁸⁴ WEF (2017). Lk 16-24.

¹⁸⁵ Asante, Samuel K. B. (2016). Lk 135.

käesolevate andmete kohaselt moodustavad intraregionaalsed importartiklid keskmiselt 10% Aafrika ekspordimahust ning ka kõige positiivsemate ennustuste põhjal ei kasva see 2020ndateks üle 15% kontinendi koguekspordist. Ravenhill ei näe lahendusena Euroopa majanduspartnerite eelistamist olukorras, kus kehtivad jätkuvalt kõrged tollitariifid kolmandate osapoolte suhtes.¹⁸⁶

Somanathan ja Sterner toovad esile, et uued kodifitseeritud süsteemid asendavad mitteametlikke, kultuuritavadest lähtuvaid maaomandisüsteeme. Samas, kaasaegsed ametlikud süsteemid toovad kaasa maa väärkasutuse ja ei anna õigusjärgsetele omanikele võimalust saada loodusest maaande. Vanasõna *mida külvad, seda lõikad*, leiab kasutust nt Sansibari traditsionaalses õigussüsteemis, kus maaomanikule ei kuulu mitte maa ise, vaid selle saadused (kalavarud, kookospuud). Kuna valdajal on kasutada piiratud ressurss, tegeletakse iseenesest mõistetavalt jätkusuutliku majandamisega.¹⁸⁷ Selle asemel, et maad müüa, tuleks see hoopis raha teenima panna. Ravenhill näeb maaküsimustes ohtu, et Euroopa ettevõtted, kes on niigi olnud eelisseisundis kolonialismi-järgses Aafrikas, on suutelised omandama enamus rendimaid, mis tähendaks ühtlasi monopoolse seisundi loomist, kahandades intraregionaalset kaubavahetust. Euroopa importkaupadelt tollitariifide eemaldamine kahandaks aga järsult valitsuste sissetulekuid.¹⁸⁸

Saharast lõunasse jäävas Aafrikas on suur taastuva energia tootmise potentsiaal. Paraku puuduvad rahalised vahendid, et rajada taristut, mille abil sellest kasu saada. Kasutatakse kalleid ja ebatõhusaid meetodeid, nt naftaproduktidel töötavaid generaatoreid. 21. sajandil pole demograafilise paisu tõttu enam mingit muud lahendust kui tagada Aafrika riikidele töötav lahendus. EL-i arengustateegiad ei toetanud kaua aega riiklikke otseinvesteeringuid, ning loodeti erainvesteeringutele, mille tarbeks loodi JAES-i raames Aafrika–Euroopa Liidu Energiapartnerlus (AEEP)¹⁸⁹. EL-i seisukoht on, et Aafrika riikide suurest taastuvenergia tootmisest ning sinimajanduse¹⁹⁰ potentsiaalist lähtuvalt on ülitähtis märkimisväärsede

¹⁸⁶ Ravenhill, John (2016). *Regional Integration in Africa: Theory and Practice*. // Levine, Daniel H. ja Nagar, Dawn toim-d. *Region-Building in Africa: Political and Economic Challenges*. New York: Palgrave Macmillan; Cape Town: Centre for Conflict Resolution (Laverne, TN : ICGtesting). Lk 44.

¹⁸⁷ Somanathan, E. ja Sterner, Thomas (2003). *Environmental Policy Instruments in Developing Countries* // López, Ramón; Toman, Michael A. toim-d. (2006). *Economic Development and Environmental Sustainability: New Policy Options*. Oxford : Oxford University Press. Lk 225.

¹⁸⁸ Ravenhill, John (2016). Lk 45.

¹⁸⁹ Partnerluse veebileht: <<http://www.aEEP-forum.org>> [kasutatud 7.02.2019].

¹⁹⁰ Juhin tähelepanu, et sinimajandus (merestrategieid), ei ole Gunter Pauli *Sinine Majandus*. Sinimajanduse alla käivad lisaks kalandusele ja merendusele veel ka vesiviljelus (sh kalakasvatus), rannikuturism, merebiotehnoloogia, merepõhjast kaevandamine jms. Aafrika sinimajanduses on suure tähelepanu all kala- ja mereannirikkad jõed, mesotroofsed järved ja kontinenti ümbritsevad ookeanid.

erasektori investeeringute toetamine¹⁹¹, selle realiseerimiseks aga on vaja minimeerida organisatoorsest korruptsioonist tulevaid ohtusid ja tugevdada regionaalsete organisatsioonide mandaati liikmesriikide üle¹⁹², andmaks otsetoetusi sihtregioonidele.

EL-i energiapoliitilised tegevuskavad aitaks Aafrikas tugevdada strateegilisi kontrollmehhanisme. RIA-d võimaldaks riikidele ja regionaalsetele majandusühendustele panna suuremaid kohustusi kindlate poliitiliste meetodite saavutamiseks. Filantroopidel, leiutajatel, visionääridel puudub võimekus muuta riiklikke struktuure ja riskikapitalistid ei tegele heategevusega. Kontrollitud investeeringute põhjal oleks võimalik kaitsta tehnoloogiaid ja teaduslikke avastusi, sest nt Hiina taristuarendused on pragmaatilised lähtudes suurriigi enda strateegilistest huvidest. Lisaks ei ole sealsed suurpangad, mis on 2015. aasta seisuga tõusnud suurimateks Aafrika taristuprojektide investeeriateks¹⁹³, ülemäära huvitatud sellise energiataristu arendamisest, mis lahendaks kohalikke muresid.¹⁹⁴

Sarnaselt energiapoliitikale on ka transpordi- ja kommunikatsioonitaristu selgelt alarahastatud, mis kiire linnastumise kontekstis on muutunud eriti põletavaks. Sestap tuleb Aafrikas viivitamatult tegeleda suurlinnapiirkondade jätkusuutlikuks muutmisega ning maapiirkondade parema ühendamise, mis võimaldaks talunikel produktiivsust tõsta ja teenida ka mitte-põllumajanduslikelt tegevusaladelt, nt turism. Vajalikud investeeringud linnataristusse aitaks tagada struktuursete muutuste kiirenemise kohalikul, riiklikul ja regionaalsel tasemel. Näiteks on vaja kohaldada riiklikul tasandil strateegiad kohalikkude konteksti, et lõigata kasu innovatiivsetest rahastusvahenditest ja tugevdada juba käsilolevaid projekte mitmetasandilise valitsemisvormi juurutamisel. Positiivset arengut raskendab aga suutmatus naabrite vahel üksmeelt leida ja koostöövõimalusi ära kasutada; nt kohalike huvide tõttu, mis tulenevad tihti harimatuse ja eksitava informatsiooni tõttu. Inimesed kardavad piirilähedaste asulate väljasuremist, autode vahel sagivate tänavakauplejate liiklemise lõppu, kes ei jõua enam autodega sammu pidada, kui teed kiiremaks ja toll ladusamaks muutub.

Transpordiküsimustes on oluliste teguritena kaalukausil riikide suurus, kaugus maailmamerele ja ebaühtlane maavarade jaotus territooriumide kaupa. Esimestena tõid need tegurid esile

¹⁹¹ JOIN(2015) 33 final, lk 6.

¹⁹² Piebalgs, Andris (2012). *EU support for regional integration and regional economic communities in Africa in light of the upcoming 11th EDF*. [veebiajakiri] GREAT Insights, Volume 1, Issue 9. November 2012. Maastricht: European Centre for Development Policy Management. Saadaval: <<http://ecdpm.org/great-insights/recipes-regional-integration/eu-support-regional-integration-regional-economic-communities-africa-light-upcoming-11th-edf/>> [kasutatud 2.11.2015].

¹⁹³ AEO (2016). Lk 54.

¹⁹⁴ Chacha, Mwita (2012). *Regional integration and nuclear energy in Africa*. African Security Review, 21:4. Lk 45.

Limão ja Venables (2001), kes tõestasid, et taristu ja geograafilised tegurid mõjuvad riikide konkurentsivõimele suurusjärgude kaupa, 50% kaubakonteineri maksumus suurenes, koheselt kui üks tegur oli puudulik (nt kehvad teeolud). Nad tõestasid väite, et kõrged tariifid on eelkõige seotud mereteede puudumisega. 1000 km maismaatransporti läks konteineri kohta maksma keskmiselt 1380 dollarit, seevastu mereteed kasutades üksnes 190 dollarit. Merepiirita riikidel lisandus kauba transpordile ka tollist põhjustatud kaupade hiline mine, ebakindlus, kõrgemad kindlustusmaksed ja transiitriikide tollitariifid. Sarnaste järeldusteni jõudsid ka Coulibaly and Fontagné (2006) analüüsides Lääne-Aafrika riikide kaubavooge, tehes hinnangu, et kõvakattega teed aitaksid vähemalt kolmekordistada regioonisisest kaubamahtu.¹⁹⁵

Jaapani Rahvusvahelise Koostööagentuuri (JICA) 2009. aasta raporti analüüsist selgus, et vähese tõhusa infrastruktuuri võrgustiku tõttu on regionaalsed ja kontinentaalsed kaubaühendused raskendatud, seoses transpordi ajakulu ja suure finantskuluga, mis omakorda seab piiranguid kaubandusele, investeringutele ja majandusarengule. Näiteks keskmine ooteaeg oluliste sõlmsadamate vahel Aafrikas (Dar es Salaami ja Mombasa näitel) on 23-26 päeva võrreldes 3-5 päevaga ülejäänud maailma tähtsaimate ühenduste vahel (sealhulgas teised vaesemad Kolmanda Maailma piirkonnad Ladina-Ameerikas ja Lõuna-Aasias), ning transpordi kulud on 2-3 korda kõrgemad kui mujal maailmas.¹⁹⁶ Tõsi, viimastel aastatel on Lõuna-Ameerikas keeruliste poliitiliste oludega riikides transport halvenenud, kuid võimekus on jätkuvalt kõrgem kui Aafrikas.

Vastuolud struktuurse stabiilsuse saavutamiseks energiamajanduse, teede ja kommunikatsioonitaristu valdkonades on ilmsed. Esiteks pole võimalik eri regionaalse bloki riikides või ühiskondades luua sarnaseid olusid, mida mudelina kasutada ja teiseks pole võimalik lühiajaliste eesmärkide täitmisega saavutada tulemust, mis rahuldaks kõiki osapooli. Võimsate taristuprojektide rahastamine Euroopa rahadest peab olema dünaamiline ja seotud ökoloogilise jalajälje minimeerimisega.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Melo, Jaime de; Tsikata, Yvonne (2014). Lk 8.

¹⁹⁶ JICA (2009). *The Research on the Cross-Border Transport Infrastructure: Phase 3. Final Report*. [pdf] Tokyo: JICA. Saadaval: <http://www.jica.go.jp/english/our_work/thematic_issues/transportation/activity.html> [kasutatud 2.11.2015]. Ptk 3, lk 21-22.

¹⁹⁷ Mehler, Andreas (2003). "Structural Stability" – A Leitmotiv for African Policies? Background and Ambition. // Kappel, Robert; Mehler, Andreas; Melber, Henning; Danielson, Anders. *Structural Stability in an African Context* ("Afrika Memorandum" Discussion Paper 24). [käsikiri] Nordiska Afrikainstitutet: Uppsala. Lk 33.

Investeeringimine vajalikesse projektidesse on keeruline, sest loodust rikkumata pole alati võimalik inimeste probleeme lahendada, see aga põhjustab konflikte riigi, rahva ja tööstuse vahel. Kaubanduse mõju loodusele on tihedalt seotud institutsioonide panusega kaubanduse ohjeldamisel. Looduskaitse standardite kehtestamine toob kaasa varjatud protektsionismi, mis ei ole Aafrika ega Euroopa huvides, halvendades konkurentsi s.t vabaturumajanduse seisu.¹⁹⁸ Ülearuse tsentraliseerimise katsed, mis kaasnevad loodushoiu standarditega, on ebapiisavad, ebademokraatlikud ja suurendavad korruptsiooni. Käsud ja piirmäärad ei ole hea vahend ökosüsteemide jätkusuutliku kasutamise eesmärkide saavutamiseks.¹⁹⁹ Nt kalavarude kaitse traditsioonilistes püügipiirkondades toob arengumaades kaasa võimetuse pakkuda avalikke teenuseid, tervishoidu ja haridust, mis suures plaanis toob rohkem kahju kui kasu. Rannikumere tingimustes on oluline võidelda Hiina röövkalastajatega, mitte kohaliku elanikkonnaga, kelle jaoks võib kalapüük olla ainus elatusallikas. Väga tõsiselt tuleb ka suhtuda Aafrika mesotroofsete järvede (nt Njassa, Tanganjika ja Victoria) seisundi halvenemisse, kus viimasel kümnendil on avastatud kalavarude järsk langus ja üleujutustest tingitud viljaka pinnase kadu, mis suurendavad oluliselt näljahädade tekkimise riski Ida-Aafrika Suurt järvistut ümbritsevatel aladel²⁰⁰. Lahendusena nähakse tehnoloogia kiire arengu vilju (nt keskkonnaolude kaugseire satelliitvõrgustike abil) ja IT-valdkonna plahvatuslikku potentsiaali (suurandmete kasutus), mis aitavad looduslikke ressursse paremini majandada.²⁰¹

Kliimamuutused ja keskkonnahoid omavad lähikümnenditel suuremat kaalu kui ükski teine otsene poliitika. Kuigi kliimateadus ei ole ajaloolastele võõras, peavad lähiajaloo uurijad üha enam kliimamuutuse temaatikaga väga hästi kursis olema. Sahara kõrbe pealetung Saheli piirkonda on juba põhjustamas varasemalt viljakas regioonis pöördumatut kliimakatastroofi²⁰². Ghana näitel on viimase paarikümne aastaga 35% riigi territooriumist poolkõrbestunud²⁰³ ja Etioopia mägismaal kaob hinnanguliselt miljard tonni mulda aastas

¹⁹⁸ Copeland, Brian R. ja Gulati, Sumeet (2003). *Trade and the Environment in Developing Economics*. [käsikiri] Mai 2003. New York : Initiative for Policy Dialogue (Columbia University). Lk 40.

¹⁹⁹ Somanathan, E. ja Sterner, Thomas (2003). *Environmental Policy Instruments in Developing Countries* // López, Ramón; Toman, Michael A. toim-d. (2006). *Economic Development and Environmental Sustainability: New Policy Options*. Oxford : Oxford University Press. Lk 220.

²⁰⁰ Hollandi Välisministeerium (2018). *Climate Change Profile: East African Great Lakes and Ruzizi Plain*. [aruanne] Hollandi Välisministeerium: Haag. Lk 3-8. Saadaval: <<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Great%2BLakes.pdf>> [kasutatud 15.02.2019].

²⁰¹ Asante, Samuel K. B. (2006). Lk 130.

²⁰² Potsdami Ülikoolis läbi viidud simulatsioon annab lootust, et tegemist võib olla *klimatoloogiliselt lühiajalise nähtusega* (mis võib kesta sajandeid) – Schewe, Jacob ja Levermann, Anders (2017). *Non-linear intensification of Sahel rainfall as a possible dynamic response to future warming*. *Earth System Dynamics* 8, lk 495-505. Saadaval: <<https://doi.org/10.5194/esd-8-495-2017>>.

²⁰³ Sahara pealetung pole muidugi mingi uus nähtus: <<https://www.livescience.com/4180-sahara-desert-lush-populated.html>> [kasutatud 19.09.2018].

erosiooni kaudu. Sestap on riik pidevalt näljahäda piiril ega suuda koguda piisavaid viljareserve, et tagada mõistlikku toidukogust. Lisaks sellele viivad ainuüksi tolmutormid Aafrikast igal aastal minema kaks kuni kolm miljardit tonni peeneid mullaosakesi, mille tõttu langeb kontinendi viljakus ja bioloogiline tootlikkus lootusetult kiiresti.²⁰⁴

Kliimamuutuste tagajärgedega võitlemine ning tingimuste parandamine on oluline meede migratsiooni tõkestamiseks Euroopasse Sahara-tagustest riikidest. Gaddafi-järgse Liibüa lõhenemise tõttu on EL kohaldanud n-ö uute piiririikide (peamiselt Mali, Tšaad ja Niger) surveamist. Kasutades ära koloniaalaegseid sidemeid Saheli piirkonna hõimupealikega (nt tuaregid), on eesmärk jõuda kokkuleppele territoriaalkaitstes tõkestamaks inimmasside liikumist Liibüa kaudu Itaaliasse. Jõudemonstratsioonina ähvardatakse arenguabi vähendamisega mittevastutulelikele riikidele. EL proovib Aafrika riikide politsei- ja piirivalveüksustes implementeerida EL-i piirikontrolli mehhanisme, mille seas on ka asüülitaotlemise õiguse ennetav eitamine. Uute piiride kehtestamine on toonud kaasa aga soovimatuid tagajärgi. Illegaalsete inimkaubandusorganisatsioonide ehk transiidimaffia laia levikut ning inimeste hukkamise kasvu Sahara kõrbeluidetes²⁰⁵. Küll aga on seni meedias alakajastatud Aafrika riikide tugevat vastuseisu suurte kinnipidamisasutuste rajamise suhtes, sest EL-il on õnnestunud täita eesmärk vähendada asüülitaotlejate hukkamist Vahemerel.

Aafrika ja Euroopa suhted globaalses kontekstis on mõjutatud globaliseerumisega kaasnevatest teemaklastritest: kaubanduse ja taristu arendamisest, piiriülese ülekandeefekti mõjudest, keskkonnahoiust ja kliimamuutuste vastu võitlemisest. Nende küsimustega tegelemine mõjutab rahvusvahelist ja regionaalset koostööd. Reaalsete muudatuste saavutamiseks on Euroopa ja Aafrika seadnud eesmärgi, mis peaksid andma resultaadi järgneva poolesaja aasta mastaabis.

²⁰⁴ Pauli, Gunter (2018). *Sinine majandus 3.0: Kasumlikud ärimudelid, mis taastavad planeeti*. Aruvalla: Lilleoru Keskus (Viljandi: Print Best). Lk 182.

²⁰⁵ EL on probleemi tunnistanud ühisavaldusega 5ndal Aafrika-EL vahelisel tippkohtumisel.

3.2 Euroopa ja Aafrika eesmärgid

Euroopa ja Aafrika suhted on ajas muutunud ning kujunemas üha dünaamilistemaks. Vähemalt retoorikas räägitakse partnerlussuhtest, mis toob positiivset mõju mõlema kontinendi tulevikule. Euroopas loodetakse tegevuskavade järgi ühtsele tulevikule, Aafrikas usutakse aga jätkuvalt, et Euroopa poolt seatavad eesmärgid, mida Aafrika riigipead on omaks tunnistanud, ei ole kohustuslikud, vaid soovituslikud. Euroopa peab jätkuvalt Aafrikat rahaliselt toetama, sest neokolonialistidest suurkorporatsioonid on võtnud võimaluse isemajandava Aafrika tekkeks.

Euroopa Aafrika-suunaline eesmärk on senine partnerlus muuta resultaadipõhiseks ning tegevuskavad realistlikult täidetavateks.²⁰⁶ Selleks annab hea võimaluse 2020. aastal sõlmitav uus konventsioon, sest Cotonou lepingud kaotavad 29. veebruari seisuga kehtivuse. EL on andnud lubaduse, et lähtub tulevikus *uuest reaalsusest, kus partnerlus on mitmemõõtmeline ja hõlmab paljusid sidusrühmi*.²⁰⁷ Harzenbergi järgi tagaks Aafrika vajadused lineaarne kaubandusintegratsioon, mis järgib astmeliselt kaupade, tööjõu ja kapitaliturgude fluktuatsiooni. Lõppeesmärgina pakub ta välja rahandus- ja pangandusintegratsiooni, mis on keskne ühisturgude loomiseks.²⁰⁸ Ehk Aafrikast peab saama ennekoike majandusunioon ning seejärel poliitiline unioon.

Euroopa jaoks on retoorikas RIA-de täitmise puhul tähtsad inimõigused, demokraatia ja õigusriigi põhimõte ning hea valitsemistava. Samavõrd tähtsad [praktiliselt prevaleeriv] on ka rahu ja julgeolek ning terrorismi- ja organiseeritud kuritegevuse vastane võitlus.²⁰⁹ Oluline on ka vaesuse kaotamine, mille nimel tehakse edusamme, kuid tulemused on piirkonniti ja riigiti väga erinevad. Üldlevinud konspiratsiooniteooria kohaselt on aga eelmainitud nõuded kahetise kaaluga. Ühelt poolt on tegu üllate eesmärkidega, samas kasutab Lääs neid ära oma huvide tagamisel (mõelgem siinkohal kasvõi oma valitsusaja lõpul Aafrikas Lääne-vastase mässajana suurt populaarsust kogunud Liibüa presidendi Gadaffi kukutamisele).

Igat positiivset arengut poliitilise kultuuri edendamiseks pärsivad kriisid ja ebastabiilsed olud, mis eriti Sahara-taguse Aafrika puhul toovad kaasa kodusõdu ja riigipööride. Seetõttu on

²⁰⁶ Piebalgs, Andris (2012).

²⁰⁷ JOIN(2015) 33 final, lk 4.

²⁰⁸ Hartzenberg, Trudi (2011). *Regional Integration in Africa*. [käsikiri] Oktoober 2011. Stellenbosch: Trade Law Centre for Southern Africa (Economic Research and Statistics Division, World Trade Organization). Saadaval: <https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201114_e.pdf> [kasutatud 8.01.2016]. Lk 2.

²⁰⁹ Piebalgs, Andris (2012).

EL-i uue paradigma järgi arengu- ja humanitaarabi vahelist seost tugevdatud. Prantsusmaa koos EL-i partneritega on hiljuti jõuliselt sekkunud Malis ja Kesk-Aafrika Vabariigis vältimaks Rwanda-laadsete tapatalgute toimumist, ja eesmärgiga vähendada terroristlike rühmituste võimet kukutada keskvoim. Võitlemaks selliste olukordadega on EL asunud ebavõrdsust vähendama ja sotsiaalset sidusust suurendama. Ebavõrdsust tuleb piirata nii sissetulekutes kui ka tervishoiu- ja sotsiaalteenuste kasutamise võimalustes, nii soolistel kui eri inimrühmade alustel. Rahvastikuteadlaste väljaütlemistele tuginedes on sotsiaalse sidususe parandamiseks esmatähtis *pidurdada kliimamuutust, rahvaarvu suurenemist, noorte töötust, linnastumist, rännet ja inimeste liikuvust*; ning tagada kõigis valdkondades eri tasanditel hea seostatus.²¹⁰

Euroopa jaoks on oluline ka iseenda identiteedikriisist väljatoomine. Euroopa migratsioonikriis on põhjustanud rahvuslaste kasvu ja vastuseisu Euroopa föderaliseerumisele (nt Cohn-Bendit'i ja Verhofstadt'i *Euroopa Manifest*²¹¹), mis alles mõningad aastad tagasi *ainuvõimalikku* suunda näitasid.²¹² Aafrikas ei ole rahvusriigid tavalised, kuid tugevad vastuolud suurte hõimude vahel pidurdavad sarnaselt Aafrika eri piirkondade majanduste integreerumist. Aafrikas on antiglobalistlikud poliitikud ja poliitilised parteid sarnaselt Euroopale üha populaarsemad.

See, et vastuseis globaliseerumisele on kasvamas, ei ole tingimata halb, sest kiire üleilmastumine on Aafrikale sama ohtlik kui 20. sajandi kinnise majanduse lahendus. Globaliseerumise süvenemine toob endaga kaasa uue rüseluse Aafrika ressursside osas, mis osaliselt mõjutab ka turgude ja maa kontrollimist välisinvestorite poolt. Kuna Aafrikat iseloomustab ressursineedus (*paradox of plenty*) – tegemist on loodusressursside poolest rikka, kuid inimarengu seisukohalt väga vaese kontinendiga – vähendab see taas paljude Aafrika riikide legitiimsust ja muudab niigi läbikukkunud riigid otseselt marionettriikideks.²¹³

Maailmapank, IMF ja juhtivad riigid toetavad globaalse turuga liitumisel vahendamata integratsiooni, kuigi pole kindel mis osas selline otsene sekkumine sisuliselt erineb kolonismiperioodi aegsest majandusest. Ainus vahe seisneb selles, et kui varasemalt kuulus

²¹⁰ JOIN(2015) 33 final, lk 8-9.

²¹¹ Cohn-Bendit, Daniel ja Verhofstadt, Guy (2012). Euroopa Manifest : Rahvuslusejärgse Euroopa moodustamise manifest. Keibu küla (Eesti): Eesti Maailmavaate Sihtasutus (Tallinn : Tallinna Raamatutrükikoda).

²¹² Cameron, Fraser (2010).

²¹³ Carmody, Pádraig (2016). Lk 1.

*chasse gardée*²¹⁴ õigusega Briti või Prantsuse suurkorporatsioonile, siis nüüd on Aafrika avatud globaalse kapitali reguleerimata investeeringutele.²¹⁵

Aafrika riikidel on üldiselt head majandustulemused ja valdav osa nendest on saavutanud jõudsa majanduskasvu, mis on katkematult kestnud kümme aastat või kauemgi.²¹⁶ EL-i võitlus vaesuse vastu on andnud tulemusi – seda näitab ka Aafrika riikide edu aastatuhande arengueesmärkide poole liikumisel. Samas tõdetakse, et „peamised inimarengu, vaesuse kaotamise ja ebavõrdsuse probleemid on jäänud siiski püsima ning mõnel juhul on need viinud avalike konfliktide, suurema ebastabiilsuse, pikka aega kestvate kriiside ja suurenenud rändevoogude tekkimiseni kogu maailmas“.²¹⁷ See omakorda aga ilmestab laiemalt senise EL-i ning arenenud maailma poliitika vilju; see on suurkorporatsioonide huvide kaitse, riskikapitalismi ning neo-imperialismi tulemus.

Positiivseid arenguid on näha erasektori kaasamises, millel on märkimisväärne potentsiaal *koostoimes sotsiaalsete, traditsiooniliste ja ühistupõhiste majandusvormide, vaesuse vähendamise ja jätkusuutliku arenguga*. Samas tuleb Aafrika puhul eriti suurt tähelepanu majanduse juures pöörata põllumajandus- ja loomakasvatusektorile, mis annab paljudes Aafrika riikides tööd suuremale osale elanikkonnast. Kergesti mõjutatavat põllumajandussektorit ohustavad suured probleemid: *kliimamuutused, hindade ebastabiilsus ja turustamisstandardite, näiteks toiduohutuse standardite täitmine*.²¹⁸

Aafrika pankades on vaja tagada makrofinantsjärelevalve korraldust. Makrofinantsjärelevalve eesmärk on suurendada finantssüsteemi vastupanuvõimet ja vähendada finantsstabiilsust ohustavate süsteemsete riskide kuhjumist²¹⁹. Alates 2007. aastast on välisinvesteeringud Aafrika riikidesse kasvanud, vähenedes vaid 2014. aastal tulenevalt 2008–2009. aasta ülemaailmse majanduskriisi järellainetustest. Investeeritakse peamiselt ressursirikaste riikide maavaraturgudesse, kuid on märgata ka kasvutrendi teenuste rahastamisse. Kasvanud on portfelliinvesteeringud ehk väärtpaberiinvesteeringud omandi- ja võlapaberitesse. Üldjoontes on väärtpaberiturud püsinud stabiilsetena, kuigi ka siin toimusid märgatavad langused 2015.

²¹⁴ *chasse gardée* – termin prantsuse koloniaalsüsteemi sõnavarast, otsetõlkes *eraõiguslik jahipiirkond*, mille alusel peab (koloniaal)riik üht kindlat maa-ala või geograafilist piirkonda vaikiva kokkuleppe alusel ainult endale kuuluvaks ehk eravalduseks.

²¹⁵ Carmody, Pádraig (2016). Lk 24.

²¹⁶ Sahara-taguse Aafrika jaoks on olnud viimase aja kasvutrendid väga head, kasv 4,2%, möödudes 2015. aastal üle pika aja Vahemere-äärsete Araabiamaade tempost. SKT reaalkasvu hinnati 3,6%-le, mis ületas selgelt globaalset keskmist – AEO (2016). Lk 5.

²¹⁷ JOIN(2015) 33 final, lk 3.

²¹⁸ *Ibid.*, lk 7-8.

²¹⁹ Eesti Pank – Makrofinantsjärelevalve. Saadaval:

<<https://www.eestipank.ee/finantsstabiilsus/makrofinantsjarelevalve>> [kasutatud 12.03.2019].

aasta II pooles. USA ja Euroopa kõrval on aktsiate emiteerimisest kasu saanud ka Araabia Ühendemiraadid. Suurim murekoht seisneb sisemajanduslike tulude kahanemises, mis tuleneb maksustamise muutumisest ning riigimaksude alalaekumisest. Suurimateks kannatajateks on maavaradest sõltuvad riigid, seevastu maavaradevaestes on riikides maksude laekumine paranenud.²²⁰

Kultuurilised (või ka ühiskondlikud) probleemid on tugevalt seotud poliitilise kultuuri (tahte) puudumisega, mis väljendub nõrga demokraatiaga riikide suures kontsentratsioonis. Inimesed on rahul selle vähesega, mis neil on. Pole oluline, kes neid valitseb, vaid kuidas neid valitsetakse. Kultuuriliste probleemide tõttu ei ole võimalik loota ka sellele, et Aafrika suudaks ise oma probleeme lahendada. Tegemist on pikaajalise protsessiga, mille käigus vajab Aafrika väga palju välisabi.

Aafriklastel puudub ühine tugev poliitiline tahe ning valitsusi ei survestata riikidevaheliseks integreerumiseks. Aafrika poliitilised liidrid on sunnitud kasutama tugevaid majanduslikku heaolu tagavaid printsiipe, et laiem üldsus oleks huvitatud ning poliitiliselt motiveeritud regionaalseks integratsiooniks. Poliitiliste hoiakute muutumine rahva seas võtab aega, kuid on tungivalt vajalik.²²¹

Eesmärgi saavutamiseks on tarvis toetada poliitilisi huvigruppe, mis kujundavad pikaajalisi institutsioone, mis seejärel valikuid mõjutavad. Huvigruppide arenguks on vaja majanduslikku edukust, sest just jõukus on võtmeteguriks poliitilise eliidi huvides maksusüsteemi ülesehitamiseks; saamahimust tärkab valitsustes huvi majandust kasvatada, ühtlasi ajendab õigusriiki kehtestama. Õigusriik ajendab inimesi investeerima, kui ollakse veendunud, et tootlikku kapitali ei võõrandata. Kuna investeerimine edendab kasvu, siis kindlal investeerimisbaasil suunab järgmine institutsioonide kiht tulude jaotamist. Paljude kõrvalejäävate protest sunnib rikkaid panustama kaasavatesse poliitilistesse institutsioonidesse ja nii jõuame omandipõhise demokraatiani.²²² Olen märganud, et EL on Aafrikas panustanud seetõttu institutsioonilise poliitika arendamisse, mille abil soovitakse nihutada poliitiline võim röövellikult eliidilt institutsionaalse kontrolli alla.

Oluline teetähis Euroopa ja Aafrika suhetes on olnud 2015. aasta detsembris allkirjastatud Pariisi kliimakokkulepe, mille tekstis kadus ära viide Lääne hegemooniale. Keukeleire'i ja Delreux'i meelest peavad Euroopa riigid, mis omavad jõudu, võtma ka vastutuse, mis on

²²⁰ AEO (2016). Lk 52-56.

²²¹ Reinermann, Dirk (2010).

²²² Collier, Paul (2018). Lk 37.

hädavajalik mõjutamaks Aafrika riikide meelsust kliimamuutustega võitlemisel.²²³ Loodetud kangeline saabus! Prantsusmaa uus president Emmanuel Macron, kes sai võimule 14. mail 2017, on küll paljude meelehärmiks asunud dikteerima EL-i eesmärgi, rõhutades oma kodumaa *erilist kogemust Aafrikaga*, kuid ka suutnud kliimamuutuste teema jõudsalt läbirääkimiste lauale panna. Ta on välja tulnud nii üldist heakskiitu pälvinud sõnumitega, nt *Aafrika ümberkujundamiskava luues peab Euroopa tegema rohkem koostööd Aafrika liidritega lähtuvalt aafriklaste huvidest*²²⁴ ja *me ei tohi enam Aafrikat käsitleda ohuallikana, vaid nägema temas partnerit*²²⁵, kuid sattunud ka kliimaleppe seni ebaõnnestunud rakendamise tõttu rünnakute alla. Nt, ebapädevad siseriiklikud poliitikad põhjustasid 2018. aasta lõpus kollaste vestide protestiliikumise, mis on kahandanud juhtiva Saksamaa poliitiku Günther Oettingeri väitel Macroni autoriteeti, ning tõusnud on ka skeptitsism Aafrikas, sest ootused olid väga kõrgele seatud, aga kiireid lahendusi pole järgnenud. 2018. aasta lõpus vallandus Itaalia asepeaministri Luigi di Maio väljaütlemisest *françafrique*-i kohta kahe riigi suhetes arvestatav kriis. Pariis kutsus oma suursaadiku Roomast koju, nimetades diplomaatilist tüli eranditult kõige tõsisemaks alates Teisest maailmasõjast.²²⁶

Jättes kõrvale vastuolulised sõnumid, on Macron muutuste eestvõitlejana suutnud käivitada EL-is diskussiooni, mis sai vormi 12. septembril 2018, Euroopa Komisjoni presidendi Jean-Claude Junckeri iga-aastases kokkuvõttes kõnes *Olukorrast Euroopa Liidus*²²⁷, mille käigus komisjoni rahvusvahelise koostöö ja arengu volinik Neven Mimica kinnitas, et EL-i eesmärk on AL-iga partnerlust süvendada ja **asetada rõhk Aafrika algatustele**.²²⁸ Tegemist on arvestatava poliitikamuutusega, mis julgustab ka kaht kõige tähtsamat Aafrika poolset algatust, milledeks on Aafrika taastuvenergia algatus (AREI) ja Aafrika Kontinentaalne Vabakaubanduspiirkond (AfCFTA) loomine. Poliitilise hinnangu kohaselt on Macroni *viperused* nendele läbirääkimistele isegi kasuks tulnud, sest Aafrika juhid on oma otsustes

²²³ Keukeleire, Stephan ja Delreux, Tom (2014). *The Foreign Policy of the European Union*. Teine trükk. Basingstoke ; New York: Palgrave Macmillan. Lk 105.

²²⁴ Dearden, Lizzie (2017). *Emmanuel Macron claims Africa held back by 'civilisational' problems and women having 'seven or eight children'*. The Independent – 11/07. Saadaval: <<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/emmanuel-macron-africa-development-civilisation-problems-women-seven-eight-children-colonialism-a7835586.html>> [kasutatud 19.08.2017].

²²⁵ Chrisafis, Angelique ja Rankin, Jennifer (2017). *Macron lays out vision for 'profound' changes in post-Brexit EU*. The Guardian – 26/09. Saadaval: <<https://www.theguardian.com/world/2017/sep/26/profound-transformation-macron-lays-out-vision-for-post-brexit-eu>> [kasutatud 27.11.2017].

²²⁶ France 24 (2019). *France summons Italian envoy after Di Maio's 'unacceptable' Africa comments*. 21/01 AFP. Saadaval: <<https://www.france24.com/en/20190121-france-recalls-italian-envoy-di-maios-africa-comments>> [kasutatud 26.01.2019].

²²⁷ SOTEU(2018) Euroopa Komisjoni president, 12. september 2018.

²²⁸ Pressiteade – Euroopa Liidu olukord 2018. aastal: Uue Aafrika ja Euroopa liidu nimel majandussuhete süvendamiseks ja investeringute hoogustamiseks. 12. september 2018. Saadaval: <http://www.ec.europa.eu/rapid/press-release_IP-18-5702_et.pdf> [kasutatud 25.09.2018].

julgemad ning algatused on muutunud ÜRO ja EL-i mõjutustest iseseisvamaks ehk Aafrika huvidele vastavamaks.

ÜRO kliimamuutuste raamkonventsiooni osaliste konverentsi 21. istungjärgul (COP21) Pariisis, kus võeti vastu ka Pariisi kliimalepe, loodi ühtlasi Aafrika taastuvenergia algatus (*Africa Renewable Energy Initiative* – AREI). AREI on Aafrika poolne tegevuskava üleminekul traditsioonilistelt energiaallikatelt (fossiilsed kütused, küttepuid, tuumaenergia LAV-is) roheenergiale. AL-i mandaadi alusel ja Aafrika riigipeade ja valitsuste kliimamuutuse algatusel (*African Heads of State and Government on Climate Change* – CAHOSCC) on initsiatiivi eesmärgiks käesoleval ajahetkel seatud vähemalt 10 gigavatine kasv uuel ja täiendavalt taastuvenergia kasvult aastaks 2020 ja vähemalt 300 gigavatine kasv aastaks 2030. AREI laiem visioon näeb ette 1) isetoimiva majandusharu arendamist, mis suudab parandada aafriklaste elujärku, tehes võimalikuks universaalse ligipääsu Aafrika oludele sobilikule, puhtale ja ostujõule vastavale energiale; 2) aidata Aafrika riikidel liikuda konkurentsivõimelise madala süsinikuga majanduse suunas, mis tooks kaasa (energia)julgeoleku kasvu väheste võimalustega riikides.²²⁹ AREI loomisele on pandud eelkõige Aafrika ühiskondade ja eliidi poolt väga suured ootused ning seetõttu ei tohi AREI algatus läbi kukkuda. AREI ei ole Euroopa ekspertide poolt juhitud ja on rahvusvaheliste keskkonnaorganisatsioonide poolt hästi vastu võetud.

Viimaste aastate kiire majanduskasv Aafrikas tuleneb peamiselt globaalse kasvutrendi arvelt, kuid osaliselt on seda toetanud ka RIA-de abil riikide fiskaalpoliitikas saavutatud stabiilsus, mis on parandanud siseriiklikku tarbimist. Kaubanduse elavnemine ja ekspordi kasv on aidanud Aafrika riikidel luua soodsa pinnase välisinvesteeringuteks, kuid keskpikas vaates on näha majanduskasvu pidurdumist ja Aafrika majanduste langemist aeglase kasvuga staadiumisse.

Valdav osa majandusteadlastest on nimelt veendunud, et lähikümnenägil toimub suure tõenäosusega Hiina majanduse rebalansseerimine, sest riiklikult kontrollitud avalik sektor ei suuda kapitaliga sama efektiivselt ümber käia kui vabalt toimiv turg. Ennustatakse, et suurriigi kasvukiirus väheneb järgmisel kümnenägil 3–4%ni aastas. Aafrika majanduskasv on aga suuresti sõltuvuses Hiina kapitalist, eriti veel kui arvestada, et *Aasia hiiglane* on tänaseks päevaks tõusnud ka suurimaks toorainete kokkuostjaks Aafrikast. Seega on potentsiaalne risk,

²²⁹ AREI (2016). *Africa Renewable Energy Initiative: A framework for transforming Africa towards a renewable energy powered future with access for all*. Saadaval: <<http://www.arei.org/wp-content/uploads/2016/11/AREI-Framework.pdf>> [kasutatud 18.12.2016]. Lk 2.

et majandustel, mis on tugevalt sõltuvuses kõrgetest tooreainehindadest, võivad langeda majandusliku ja poliitilise surve alla, seda juhul kui pole piisavalt tegeletud välisinvesteeringute ja alternatiivsete turgude otsimisega. Langenud toorainehindade korral võivad suurtesse laenudesse mattunud vaesed riigid pankrotti minna, ning kaotada lepingus sätestatud tingimustel võlanõudjale õiguse oma territooriumil asuva infrastruktuuri (teed, juhtmed, sadamad) üle. Hindade langemine mõjutab oluliselt ka arenguriikides kasutatavate valuutade likviidsust ja võib põhjustada hüperinflatsiooni.²³⁰

Halvima stsenaariumi vältimiseks on Afreximbank-i 2018. aasta raporti kohaselt vaja kiiresti rakendada Aafrika Kontinentaalne Vabakaubanduspiirkond AfCFTA, millel on potentsiaali järsult kasvatada Aafrika-sisest kaubandust ja mitmekesistada kasvu- ja kaubandusmeetmeid. Samas on AfCFTA saavutamine pikaajaline protsess. Selle tulemusel tekib esmalt kontinentaalne kaupade ja teenuste ühisturg, mis võimaldab investeeringute vaba liikumist. Alles viimase etapina saab moodustada üle-Aafrikalise tolliliidu, mis kaitseks kontinenti väliste mõjutajate suhtes.²³¹

AfCFTA on loomulik protsess, mis on jätkuks majandusblokkides loodud vabakaubandusaladele ning on kooskõlas AL-i *Agenda 2063* plaanide ja strateegia Aafrika-sisese Kaubanduse Edendamiseks (BIAT) eesmärkidega, mis kiideti heaks 2012. aastal Aafrika Liidu Aafrika riigipeade ja valitsuste kogu 18ndal korralisel istungil. BIAT-i tegevuskava eesmärk on süvendada integratsiooni ja kasvatada mandrisisest kaubavahetust. Selles tõstetakse esile, et Aafrikas (EL-i juhtimisel) käivitatud tegevuskavad on poliitiliste eesmärkide ja programmiliste sisude poolest vastukäivad. Takistustena identifitseeriti erinevusi kauplemise korras, võimetust tegeleda infrastuktuuri loomisega, kaubanduse rahastamise ja infoallikate levitamisega. Murekohtadeks on ka karmid tollid (sh erinev arusaam tollidistsipliinist), administratiivsed ja tehnilised piirangud, vähene tootlikkus ja vähene võime suurendada kaupade mahtu, puudusi sisendituru ettevõtete integreerimisest tarneaahelasse ja puudulikke viitamine siseturu probleemidele.²³²

Niisiis on kontinentaalne vabakaubandusala loomine vajalik samm ülemandrilise tolliliidu tarvis. AfCFTA-st oleks seetõttu enim kasu 16-le Aafrika sisemaa riigile; neil puudub ühendus maailmamerega ja nad on sõltuvuses suhetest naabrite sadamate ja laevaliinidega. Neilt riikidelt nõutakse tihti ebaõiglast vahendustasu, mistõttu on kaubavahetus väga madal.

²³⁰ AEO (2016). Lk 26-27.

²³¹ Afreximbank (2018). Lk 4-5.

²³² *Ibid.* Lk 15-16.

AfCFTA rakendamine looks paremaid konkurentsivõimalusi ja vähendaks sõltuvust. Tollide eemaldamine ja kaubandusega seotud maksude vähendamine kahandab tootmiskulusid, olles mastaabisäästu allikas. Muutused võivad mõjutada ka kaupade tootmismeetodeid, eriti mittetraditsionaalsete artiklite puhul, nagu tekstiil ja pisidetailid, toidu- ja kergetööstus.²³³

Afreximbank-i analüüs näitab, et vabakaubandustsoonist saadav kasu ei jaotu ühtlaselt. Mõned riigid võivad kaotada keskpikas plaanis nii heaolus, SKT-s, kaubanduskokkulepetes, eraldiste tõhususes ja investeringutes, kuid aegamisi erinevused kahanevad, ning pikas plaanis on oodata ühtlast tulu. Mõõdukas oht seisneb ka selles, et arengutest kaotavad üksnes vaesemad riigid ja piirkonnad, muutudes üldpildis veelgi vaesemateks, kutsudes esile suuri migratsioonikriise.²³⁴

AfCFTA-ks vajalike protsesside käigus oleks Aafrikas võimalik läbi viia tehnoloogiline revolutsioon ning suurematest kaubamahtudest laieneks produktiivsuse ülekandeeffekt. AfCFTA lõplik eesmärk on parandada Aafrika riikide majandusseisu nii, et sellest meetmest võidaksid kõik ühiskonna grupid. Ümberkorraldused, mis on vaja tollitariifide ja mittetariifsete tõkete kõrvaldamiseks, tuleb teha arvestades päritolureegleid, teenuste liberaliseerimist ja reguleerimist, investeringute ja inimeste piiriülest vaba liikumist kaubanduslike abinõude, järelvalve ja hindamise kaudu.²³⁵

AfCFTA-l on suur poliitiline mõju, selle täieulatuslikuks rakendamiseks on vaja luua ühised institutsioonid, mis tegeleks avalike ülesannete ja poliitikate väljatöötamisega. Keeruline on ka piirideülese kaubanduse monitoorimine, mille abil saab teha prognoose ning koostada arengukavasid. 32sel Aafrika Liidu tippkohtumisel, mis toimus 10.–11. veebruaril 2019. aastal Addis Abebas, allkirjastati leping, millega luuakse AL-i juurde Euroopa Komisjoni, Aafrika Liidu Komisjoni ja Rahvusvahelise Kaubanduskeskuse²³⁶ (*International Trade Centre*) eestvõtmisel Aafrika Liidu Kaubandusmonitooring (*African Union Trade Observatory*), mille peamine siht on AfCFTA rakendamine. Allüksus hakkab koguma

²³³ Afreximbank (2018). Lk 11.

²³⁴ *Ibid.* Lk 24.

²³⁵ *Ibid.* Lk 20.

²³⁶ Rahvusvaheline Kaubanduskeskus (edaspidi: ITC) on ÜRO (UNCTAD) ja WTO ühine allasutus, mis pakub kaubandusalast tehnilist abi. ITC keskendub oma tegevuses arengumaade ja üleminekumajanduste abistamisele ekspordi edendamisel. Lisaks uuringutele pööratakse suurt tähelepanu praktilisele tööle sihtriikides, kus aidatakse nii riike tõhusate ettevõtluspoliitikate loomisel ja rakendamisel kui ka otse väikese- ja keskmise suurusega ettevõtteid rahvusvahelises kaubavahetuses osasaamiseks. Eraldi tähelepanu pööratakse naisettevõtjatele. Lõviosa ITC projekte viiakse ellu Aafrikas, Kagu-Aasias ja Ladina Ameerikas. ITC asutati 1964. aastal – Välisministeerium.

andmeid ja analüüsima piirideülest kaubandust Aafrikas, adresseerides vajadust ajakohase ja usaldusväärse andmekogu ja statistika järele.²³⁷

Regionaalse integratsiooni tulemusel on majanduslikud käärid Aafrika rikaste ja vaeste riikide vahel vähenemas, kuid vähimarenenud riikide mahajäämus ei muutu sellest märkimisväärselt väiksemaks. Cotonou leppe järgne nartsissistlik eeldus, et *Aafrika Suurte* majandused aitavad oma regiooni läbikukkunud riike enda majandusedu arvelt, on viimase aja äärmise vaesuse koondumist arvestades ebatõenäoline. Positiivsete muutuste tekkeks on vaja uut majandusmudelit, mis väärtustab ka ressursivaeste riikide panust regiooni arenemisel, ning kliimamuutuste vastu võitlemiseks on vaja radikaalset murrangut senises elukorralduses.

Aafrikas tuleb tegeleda struktuursete muudatustega, mis eeldavad majandussüsteemide reformimist. Hetkeseisuga on Aafrika globaalses tarneahelas viletsas olukorras, luues kasvuväärtust füüsilist tööd nõudvatest allikatest, nagu kaevandused, tööstused ja käsitööl põhinev tootmine. Kestva kasvu saavutamiseks arenguriikides on aga vaja väliskapitali investeringuid ja tehnoloogiasektori kasvu. Eesti eeskujul ja Eesti huvides, tuleks kasutusele võtta e-valitsemise lahendusi. Nagu põhjendab ajakirjas *Diplomaatia* (August 2018) Karin Kaup Lapõnin, siis „e-valitsemise edendamiseks kaasneb suur hulk teisi teenuseid. E-valitsemine on oluline kogu Aafrika majandusele, kuna selle väljaheitamine aitab edendada ükskõik millise riigi kogu majandust. E-arendused innustavad ettevõtjaid tulema välja uute lahendustega, kuid Aafrika majandusele on sellest kasu siis, kui riik tellib teenused Aafrika enda IT-sektorilt, mitte Lääne suur korporatsioonidelt, kes aktiivselt oma lahendusi juba Aafrikas pakuvad.“²³⁸ Vaja on luua tingimused, millest sirguksid iseseisval innovatiivsusel põhinevad ettevõtted, mis on suutelised tootma lisandväärtusega kaupa. Teenuste ja toodetearengu kaudu kasvab üldine konkurentsivõime, mis võimaldab eksportartiklite taasturundamist. Eesmärk on, et *õiglase kaubanduse märgise* asemel tekiks kohalikul kapitalil põhinev *geograafilise tähisega kaubandamine*.

Regionaalne integratsioon jääb Aafrika tarvis parimaks lahenduseks, mis iganes tulevaste raamlepete sisu saab olema. Eesmärk on harida ühiskondi kasutama demokraatia võimalusi ning nõudma endale paremat eluolu. Aafrikas on piisavalt potentsiaali ja rikkust, et sundida poliitikuid isetult tegutsema ning osalema globaalsete probleemide lahendamise

²³⁷ Euroopa Välisteenistus (2019). *Africa-Europe Alliance: EU supports the new African Union Trade Observatory*. [pressiteade] 14/02/2019. EEAS: Brüssel. Saadaval: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/58143/africa-europe-alliance-eu-supports-new-african-union-trade-observatory_en> [kasutatud 28.02.2019].

²³⁸ Kaup Lapõnin, Karin. *E-valitsemise väljakutsed Aafrikas*. Saadaval: <<https://diplomaatia.ee/e-valitsemise-valjakutsed-aafrikas/>> [kasutatud 29.08.2018].

koostöövormides. Ära ei tohi unustada ka rohujuuretasandi initsiatiive, sest Aafrika mastaabid ei võimalda kesise juhtimisvõimega keskvalitsustel jõuda kaugeimate piirkondade probleemideni. Vaja on üksmeelt, aga ka teadmisi ning võrdsemaid võimalusi kõigile. Aafrika progress sõltub sisemisest survest kaasajastumise järele. Väline mõjutustegevus ning liberaalsete väärtuste levitamine on osa Euroopa võimaluste paketist, kuid Aafrika tuleviku määrab partnerluse reaalne läbiviimine ja edasipüüdlik soov senist kurssi hoida. Tuues Casely Hayfordi sõnumit 21. sajandisse, tuleb omada ühishuvi tehnoloogiliste võimaluste ja institutsioonilise järjepidavuse jõudmiseks kosmopoliitsetest keskustest kaugeimate külakolgasteni, seda vaatamata elustiilide erinevustele ja käigusolevate suhete ja mehhanismide eripalgelisusele ning mitmekesisusele.

KOKKUVÕTE

Töös uurisin regionaalse integratsiooni temaatikaga seotud probleemistikku Aafrikas. Jõudsin järeldusele, et regionaalne integratsioon Aafrikas on tõusu teel, kuid rohkete kriiside mõju ja intraregionaalsete huvide killustatus piirab selle toimimist ja arenemist. Euroopa integratsioon on jätkuvalt mudel, mida parema puudumisel püütakse tänaseni rakendada, kuid suures osas edutult. Hetkel vajab Sahara-tagune Aafrika oludele sobivamat lahendust, mis arvestaks eelkõige hoomamatuid geograafilisi vahemaid, kehva taristut ning vähest piiriülest kaubandust.

Küll aga alustati tööd Aafrikale iseloomuliku regionaalse integratsiooni lahtimõtestamisega. Analüüsisin 20. sajandi esimesel poolel toimunud püüdlusi Aafrika ühtsuse ja regionalismi vajaduse poole. Juba siis kerkisid esile Kuldrannik (Ghana) ja Etioopia kui regionaalse integratsiooni eestseisjad ja propageerijad. Oluline roll Aafrika rahvusluse ja Pan-Aafrika ideede propageerimisel oli Ghana poliitilistel mõtlejatel. Lühidalt tutvustasin neist üht tuntuimat kirjanikku, ühiskonnategelast ja aktivisti J.E. Casely Hayfordi, kelle idealism, poliitiline visioon ja usk Aafrika rahvaste ühtsusesse suutis koondada aatekaaslasi ning kelle sõnumist said innustust tulevased vabadusvõitlejad, nt esimese Ghana esimene president Kwame Nkrumah ja poet Léopold Sédar Senghor, kellest sai Senegali riigipea. Mitmed iseseisvusajast pärinevad vastupanuliikumised (parteid) on Aafrikas veel tänaseni võimul.

Teise maailmasõja järgne bipolaarne maailmakord lõhestas ka Aafrika riigid kahte leeri, kuid vaatamata ideoloogilistele vastuoludele jäid endistes koloniaalriikides kunagised emamaad suure mõjuvõimuga partneriteks, kelle mõjul käituvad tänaseni Aafrika regionaalsed organisatsioonid jätkuvalt konkureerivalt omavahelise identideedi ja Euroopaga läbikäimise osas. Selline seis tulenes asjaolust, et Aafrika suurriikidel Nigeerial ning Lõuna-Aafrika Vabariigil ebaõnnestus haarata juhtroll regionaalse integratsiooni loomulike juhtidena oma siseprobleemide ja ebastabiilsuse tõttu (k.a LAV-i rassistlik lähenemine *musta* Aafrika suhtes).

Aafrika regionaalne integratsioon seisnes 20. sajandi teises pooles pan-Aafrikanismi aadete kohaselt Aafrika rahvaste soovis ühendada Aafrika ajaloolised piirkonnad ja poliitilised institutsioonid. Nende ideede najal loodi 1963. aastal Aafrika Ühtsuse Organisatsioon, mille eesmärgiks oli seista aafrikalikkuse eest ning mille eesmärgiks oli *unustada* kolonialismist

tekinud kahju Aafrikale. Töö eesmärkide hulka ei kuulunud ülesanne lahata AÜO probleeme, mida käsitlesin oma bakalaureusetöös *Nõukogude Liidu ja Saksa Demokraatliku Vabariigi suhted Ugandaga 1960–1979*²³⁹. Küll aga on oluline märkida, et AÜO lõpetas oma sisulise tegevuse 2002. aastal ning oli AL-i eelkäija. Pan-Aafrika ideaalide järgi kasvas uus organisatsioon välja soovist solidaarselt vastutada demokraatia, keskkonnahoiu ja majandusarengu eest, kuid peamiseks argumendiks oli vajadus teha lõpp 20. sajandi ebaõnnestunud püüdlustele lahendada Aafrika probleeme *presidentide klubi* formaadis, mis marginaliseeris ühiskondade tegelikke vajadusi ja unistusi *ühtsest* Aafrikast.

Prantsusmaa ja Suurbritannia ajaloo näitel kirjeldasin dekoloniseerimisprotsessi Aafrikas. Prantsusmaa strateegilise lähenemise tingis soov hoida neid riike oma mõjuvõimu all, kontrollida neid finantsabi ja tehnoloogilise abi kaudu. Briti Aafrika-suunaline poliitika oli esmalt muutuste suhtes vaenulikult meelestatud ning protsess pidi toimuma arvestades briti investeeringuid ja kaubandust. Mõlemad riigid pidid aga leppima uue reaalsusega, kuid seda tehti erinevalt; kui Suurbritannia jäi endiste asumaadega seotuks Briti Rahvaste Ühenduse kaudu, siis Prantsusmaa jäi otseselt *françafrique*-süsteemi raames prantsuskeelset Aafrikat poliitiliselt mõjutama.

Mõlema endise koloniaalriigi jaoks oli oluline 1970-80ndatel kehtestada end Euroopa Ühenduses juhtriikidena. Kuna britid liitusid umbusu tõttu Euroopa projektiga alles 1973. aastal, oli Prantsusmaa saavutanud mitmes poliitlises küsimuses edumaa. Prantsusmaa jaoks oli Euroopa koostöö üheks väljundiks ka eesmärk liidu abil end Ameerika Ühendriikide ja Nõukogude Liidu kõrval kolmanda toimijana sisse tuua, saades ühtlasi Euroopa Ühenduse *de facto* eestkõnelejaks Aafrika küsimustes. Esile kerkis 1981. aastal Prantsusmaa presidendiks valitud sotsiaaldemokraat François Mitterrand, kelle lähenemine Aafrika küsimustele ilmnis otseselt tema suhtumisest Euroopa Ühendusega läbikäimisele.

Mitterrandi seisukoht oli, et Euroopa peab arengumaade majandusolude paranemiseks suurendama oma investeeringuid Aafrika riikidele, mille tulemusel pidi EÜ võtma vastutuse uute turgude loomisel ja klientide leidmisel. Isegi üks valimislubadus Prantsusmaa presidendiks saamisel oli Mitterrandil olnud Prantsuse–Aafrika suhete *dekoloniseerimine*. Paraku varjutasid tema mainet mitmed afäärid, mis olid kas kaudselt või otseselt seotud Prantsusmaa neokolonistlike huvidega Aafrikas. Oma valitsemisaja lõpus 1994. aastal pakkus Mitterrand välja Aafrika vihmavarju idee, mida koordineeriks EÜ, ja mis võimaldanuks

²³⁹ Kraaner, Villem (2015). *Nõukogude Liidu ja Saksa Demokraatliku Vabariigi suhted Ugandaga 1960-1979*. [bakalaureusetöö] Tartu Ülikool, Ajaloo ja arheoloogia instituut, Uusima aja osakond.

Prantsusmaal vähendada oma kulutusi endistele kolooniatele. Euroopas suhtuti sellisele multilateraalsele läbikäimisele skeptiliselt. Lisaks tekkis veel tüli Saksamaaga, kes soovis EÜ huvid pöörata Kesk- ja Ida-Euroopa riikide integreerimiseks Euroopa perega. Sellele vaatamata käis Mitterrand samal aastal Prantsusmaa–Aafrika kohtumisel välja sarnase idee, luua Aafrika riikides rahuvalveüksus (mitte ÜRO, vaid Pariisi egiidi all), mis toimiks endistes Prantsuse kolooniates ning mida toetaks oma vägedega vajaduse korral ka Prantsusmaa. Plaan nurjus koheselt aafriklaste usaldamatuse tõttu, kuid ilmselt oli sellele suurem mõju Rwandas toimunud genotsiidil, mis paiskas Euroopa moraalsesse kriisi ja vähendas Prantsusmaa mõju nii siin kui sealpool Vahemerd.

Regionaalse integratsiooni sisuliseks eesmärgiks on riikide omavahelise koostöö parandamine, sest just see tegur on ühiskonnamudelite lahutamatu osa. Kestlik koostöö põhineb aga usaldusel. Selle piirmäär, milleni inimesed on valmis üksteist usaldama, on ühiskonniti väga erinev. Sellepärast vaatlesin, kuidas ajalugu on mõjutanud regionaalse integratsiooni käsitlust ning millised on poliitilised mõjutajad ja kuidas on võimalik saavutada Aafrikas rahu, mis on sõdadest räsitud riikides indiviidi seisukohalt regionaalse integratsiooni usaldusväarsuse garandiks.

Regionaalse integratsiooni paradigma muutus toimus 1980–90ndatel, kui kasvas globaalses mastaabis regionaalsete organisatsioonide mõju. Seda põhjustas nii bipolaarse maailmapildi lagunemine kui ka tagantjärele uusregionalismiks ristitud protsess, mis tõi kaasa supranatsioonaalsete organisatsioonide üldlevinud praktikat. Majanduskriisides vaevlevate arengumaade jaoks tähendas see struktuurse kohandamise programme, mis kujutasid endast postkolonistlikult meelestatud mõtlejate arvates IMF-i ja Maailmapanga jõuliselt peale surutud laene. SAP-ide eesmärgiks oli vähendada jooksvaid arveid ja eelarve puudujääki, paigutada raha sihipärasemalt, suurendada erasektori osakaalu turumajanduses ja piirata riiklike monopolide teket. Üheks oluliseks märksõnaks sai *hea valitsemistava*, millega püüti reformida avaliku sektori toimimist. Kriitika kohaselt ei ole Aafrikas seejärel vaatamata suurele inim- ja fiskaalressursside kulutamisele õnnestunud regionaalset vabakaubandust arendada ega majandusühenduste normaalset toimimist tagada.

Regionaalse integratsiooni toimimiseks on välja toodud erinevaid lahendusi, mida ilmestavad mõtteloolised konfliktid ja kirju valik arvamusi, milledest tõin välja mõned. Peamised diskussioonid toimuvad teemadel, nagu institutsionalism, migratsioon, kultuuridevaheline konflikt, majandus ja ühiskondlikud huvid. Üldjoontes saab järeldada, et kuna puudub ühtne

arusaam eesmärkidest, siis liigutakse konsensuslikult AL-i vahendusel neoliberaalse integratsiooni poole, kuigi töös käsitletud autorid näevad rohkem vajadust neoregionalismi järele, mis sobituks nende meelest paremini Aafrika lühiajaliste, aga vajalike eesmärkide saavutamiseks.

Poliitiliselt mõjutab regionaalset integratsiooni soov läbi viia suuremahulisi strukturealseid reforme, mis ei ole aga õnnestunud, sest tegevuskavad on üldsõnalised. Tõin välja Roger Mac Ginty seisukohad, mis puudutavad Aafrika jaoks valel alustel toimivat valimissüsteemi. Ühtlasi on probleemiks lääne demokraatia eksportimine ja propageerimine nõrgalt demokraatias väärtustavates ühiskondades, mis ei leia Aafrika kontekstis õigustust. Lahendusena pakun välja, et tegeleda tuleks identiteeti puudutavate küsimustega, mille najale olen suuresti ka oma töö üles ehitanud. Kui Aafrika riikides oleks tõhusamalt toimiv ühiskond, multietnilisus tasakaalustatud arusaamaga rahvusriikluse võimalusest, saaks ka vähendada korruptsiooni ja klientelismi vohamist. Viimaste aastate praktika kohaselt on Euroopas asunud ka ümbermõtestama EL-i rolli Aafrika probleemidesse sekkumisel, mis on vajalik tõelise partnerluse saavutamiseks, aidates ka *keskmisel aafriklasel* tunda uhkust saavutatu osas.

Rahu saavutamise protsessi kirjeldamisel tegin väljavõtte paarikümne viimase aasta jooksul EL, OSCE ja ÜRO vahendusel käivitatud praktikatest, aga ka Aafrikas kohapeal kokkulepitust, näiteks AL-i poolt koordineeritav kokkulepe vaigistada Aafrikas relvad 2020. aastaks. Tõin välja ka Aafrika julgeoleku rahastamise meetmed ja 2018. aasta Euroopa Kontrollikoja poolt moodustatud raporti, mis hindab nende senist kasutamist ja annab suuniseid tuleviku tarbeks.

Töö teises osas vaatlesin Euroopa ja Aafrika regionaalsete majandusühenduste vahelist lävimist. Pöörasin tähelepanu erinevate lepingutega kehtestatud ja tippkohtumistel saavutatud lahenditele. Tegin töös püstitatud eesmärkide hindamiseks välismääraja, milles kirjeldasin Cotonou leppega ühinenud majandusühenduste senist käiku ning uurisin, kuidas on need regioonid regionaalse integratsiooni eesmärkidega Euroopa seisukohalt hakkama saanud. Seejärel arutlesin, millest on tekkinud piirkondlikud erisused ja milliseid lahendusi on välja pakutud arengutasemete võrdsustamiseks. Käsitlesin ideid, mis puudutavad Aafrika integreerumist, aga ka konstruktiivset kriitikat senise regionaalse integratsiooni valesammude suhtes. Esitasin teoreetikute hulgas populaarse *Aafrika Ühenduse* loomise võimalikkuse küsimuse ning tõin välja, miks on siiski tegemist utoopiaga.

Aafrikas on võrdsete võimaluste saavutamine vajalik. Reaalseid olusid arvestades on aga selge, et poliitilised erimeelsused riikide vahel jäävad veel kauaks kestma. Arengu erisusi seevastu on võimalik oluliselt kiiremini vähendada.

Jõudsin järeldusele, et töös ei tohi üle rõhutada riikide poliitikate ja ressursside ebavõrdsust, sest arengut ja kasvupotentsiaali muudavad hoopis ajutised mõjurid. Lisaks ei tohi Aafrika puhul kunagi ülehinnata allikate pädevust, sest valede andmete esitamine ja viletsa statistika kasutamine mõjutab tuntavalt lõpparvamuse kujundamist. Viimase kümnendi andmeid ja statistikat analüüsid tuleb siiski märkida, et ka heal järjel olevad Aafrika majandusühendused on haavatavad ning peavad tegema pingutusi äärmise vaesuse leevendamiseks ja intraregionaalse kaubavahetuse suurenamiseks. Piirkondlikest erisustest ülesaamiseks tuleb aga Aafrikas kasvatada turgude vahelist mitmekesisust ning lõhkuda kaubanduslikku isolatsiooni põhjustavad vastuolud. Koostöö võimaldab tasandada maailmaturu hindade kõikumistest tulenevaid tagasilööke, mis on takistanud Aafrika majanduste stabiilset kasvu.

Töö kolmandas osas arutlesin Aafrika ja Euroopa vaheliste suhete olukorra üle. Tõin välja praegused murekohad, tulevased suundumused ja algatatud projektid, mis aitavad Aafrika arengut kiirendada. Ühtlasi kordasin üle tõdemuse, et mõistes Aafrika muresid, saame lahendada või vähemalt leevendada Euroopat ohustavaid probleeme. Kuna Aafrikal on väga suur majanduspotentsiaal, kuid palju pidurdavaid probleeme, mida ei ole võimalik üksnes Aafrika-keskselt lahendada, siis ei tähenda see, et eelmisel sajandil tehtud valestardi tõttu peaks EL vähem tegema-panustama. Küll aga tuleb tegutseda targemalt kui seni.

Peatüki esimeses pooles kirjeldasin protsesse ja muutusi Aafrika ajaloo kontekstis. Näiteks 1960ndatel soosisid teise maailmasõja järgse bipolaarse maailma liidrid Aafrika puhul autonoomset majandusstrateegiat, mis väljendus kaitsvate meetmete rakendamisel välise sekkumise suhtes. Sellega püüti takistada rahvusvaheliste korporatsioonide kontrollimatut sisenemist Aafrika turule. Samas aitas see ühtlasi kaasa ka Aafrika riikide võõrandumisele emamaade toiduahelast. Külma sõja lõppedes olukord muutus. Maailmapanga otsustega korraldati kolmanda maailma majanduste ümberstruktureerimisprogrammid, mis keskendusid majanduse liberaliseerimisele, erastamisele ja avaliku sektori kärpekavadele. Muudatused käivitasid tahtmatult uue välise surve, neokolonisatsiooniprotsessi, avades seni suletud majandused suurte korporatsioonide huvidele, suurenes korruptsioon, ning muudatused kujunesid ebaproduktiivseteks, koguni eesmärkidele vastutöötavateks. Majanduse

mitmekesisistumist ei toimunud ning Aafrika muutus globaalses konkurentsisis veelgi vaesemaks.

Kirjeldasin, kuidas 21. sajandi alguses on Euroopa olnud sunnitud pöörduma vigadest õppimise kursile. EL näeb vajadust arenguabipoliitikas liberalismi väärtusi (vaba turg ja kaubandus) taaselustada solidaarsuse arvelt. Jälgisin diskussiooni, mida on põhjustanud EL-i suunamuutus majandusabi küsimustes. Tõin välja nii vabaturumajanduse toetajate kui solidaarsuse jätkamist nõudvad arvamused. Tõstatasin mitmed majanduslikud ja aktuaalsed poliitilised suunad, mis on möödunud kümnendil mõjutanud Euroopa integratsiooni ja seeläbi Aafrika samme nendest eeskuju leidmisel.

Teises pooles tõstatasin Euroopa ja Aafrika eesmärgid ja tõin välja aktuaalsed lahendused Aafrika probleemidega tegelemisel, ning arengut soosivate kavade ja programmide hetkeseisu. Nt on EL omalt poolt ühe meetmena asunud Aafrikas ebavõrdsust vähendama ja sotsiaalset sidusust suurendama. Muudatusteks on vaja poliitiliste huvigruppide aktiveerumist, mis suudaks institutsioonide-keskset struktuuri positiivselt raputada – olulised muudatused sünnivad tihti rohujuuretasandilt. Suuremahulist piirideülest koostööd on Aafrikas vaja energiapoliitika, transpordi ja taristu küsimuste lahendamiseks. Mööda ei saanud vaadata ka kliimamuutusega seotud temaatikast, sest Aafrika kontekstis on just muutuvad elutingimused läbiv teema kõikide kaasaegsete diskussioonide ja arengute mõtestamisel.

Ühe teetähisena tõin välja Pariisi kliimakonverentsi tulemid ning sellele järgnenud poliitise seis, mis on mõjutanud Euroopat ja Aafrikat teineteise huvidele vastu tulema. EL-i poolt on märgata uue poliitika loomet, mis väljendub partnerlussuhete paranemises, vanade klauslite eemaldamises ning uute sihtide seadmises. Vajadus muutuste järgi tuleneb ka uue EL–Aafrika raamleppe kõneluste faasi lõppstaadiumisse tüürimise tõttu. Vaatamata positiivsetele sõnumitele on senised murekohad Euroopas, sh Brexit, takistanud pikaajaliste eesmärkide seadmist. Aafrika on omalt poolt seadnud suured eesmärgid rahu-, majandus- ja energiapoliitika vallas. Kui rahupoliitise meetmena käsitletakse eelmainitud plaani vaigistada Aafrikas relvad, siis majanduses teeb ilma AfCFTA sõlmimine ning energiapoliitikas AREI raamprojekt.

Kuidas on lood AL-i seisukohalt ikkagi Prantsusmaa ja Hiinaga? Kui Prantsusmaa puhul on märgata initsiatiive, mis üheselt või kaudselt on seotud Euroopa heaolu tõstmisega Aafrika arvelt, siis on neis märgata taandumist EL-i huvide arvelt. Hiinaga on seis keerulisem, ning ei

saanud ka selles töös piisavalt käsitlemist. Tuleb arvestada, et Aasia suurvõimul on käes sisemine uuenemine ning soov saada tulevikus juhtivaks jõuks maailmas, sisaldab mitmeid tahke, millest paremat ülevaadet omame kindlasti järgmise kümnendi jooksul. Seniks tuleb mõista, et Hiina suurprojektid, mille üheks otsaks on ka Aafrika, on seni vaatamata arvestatavatele võitudele, jäänud retooriliseks sammuks ning Hiina ei ole muutunud toimijana veel nõnda suureks, et muuta enda osalus Aafrika kujundamisel määravaks ning juhtida regionaalse integratsiooni protsess oma maailmavaatelistele radadele.

Uurimuse käigus selgus, et Aafrika probleemid on väga kompleksed ning lihtsaid lahendusi pole. Tunnistan autorina, et töö jäi kohati katkendlikuks, sest kõik teemad ei saanud võrdset kajastatust. Näiteks jäid tähtsatest valdkondadest käsitlemata Aafrika-sisest migratsiooni ja inimeste vaba liikumist puudutavad arengud. Seetõttu on vaja edaspidistes uurimustes leida terviklikku lahendust. Osad sündmused on ka veel liiga värsked, et nende tulemuslikkusest töös kirjutada. Eesootavast üks tõsisemaid on asjaolu, et Aafrikas on antiglobalistlikud poliitikud ja poliitilised parteid sarnaselt Euroopale üha populaarsemad. Kas sellel saab olema tuntav mõju AL-le, regionaalsetele majandusühendustele ja rahvusvahelisele koostööle. Kuidas säilitada usk regionaalse integratsiooni positiivsetesse aspektidesse.

Riikide jõukusel ning militaarsel võimekusel on samuti oluline roll regionaalse koostöö toimimisel. Euroopa jaoks on olulised demokraatia arendamise põhimõtted: normid, inimõigused jms. Paraku on Aafrikas neid praktikaid nõrga poliitise kultuuri tõttu raske teostada. Ohjeldamatu korruptsioon ja *suurmeeste* poliitika on päritud endistelt koloniaalvõimude administratsioonidelt, mistõttu leian, et resultaatideni jõudmiseks on senisest veelgi enam vaja tegeleda Aafrika ühiskondade baassüsteemide arendamisega.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Euroopa Komisjoni dokumendid

KOM(2008) 238 lõplik, 7. mai 2008. *Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele, Regioonide Komiteele ning Euroopa Keskpangale – EMU@10 – majandus- ja rahaliidu edusammud ja ülesanded pärast kümnet tegutsemisaastat.*

KOM(2008) 604 lõplik, 1. oktoober 2008. *Komisjoni teatis Nõukogule, Euroopa Parlamendile, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele – Arengut edendav piirkondlik integratsioon AKV riikides.* Saadaval: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0604&qid=1520334041697&from=EN>> [kasutatud 10.03.2017].

JOIN(2015) 33 final, 6. oktoober 2015. *Ühine konsultatsioonidokument – Uue partnerluse suunas Euroopa Liidu ja Aafrika, Kariibi mere ja Vaikse ookeani piirkonna riikide vahel pärast aastat 2020.* Saadaval: <<http://ec.europa.eu/europeaid/uhine-konsultatsioonidokument-uu-partnerluse-suunas-euroopa-liidu-ja-aafrika-kariibi-mere-ja-vaikse-et>> [kasutatud 29.11.2015].

SOTEU(2018) Euroopa Komisjoni president, 12. september 2018. *Euroopa Liidu olukord 2018. aastal.* Saadaval: <https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/soteu2018-brochure_et_0.pdf> [kasutatud 1.10.2018].

Publitseeritud allikad

Aafrika Liit (2013). *Agenda 2063: The Africa We Want.* Saadaval: <https://au.int/sites/default/files/documents/36204-doc-agenda2063_popular_version_en.pdf> [kasutatud 16.04.2018].

EL-i ja Aafrika Liidu ministrite kohtumine, 21.–22.1.2019 [ühiskommünikee]. Saadaval: <<https://www.consilium.europa.eu/media/37940/190122-eu-au-joint-communiqué-en.pdf>> [kasutatud 24.02.2019].

Hayford, J.E. Casely (1903). *Gold Coast Native Institutions: With Thoughts Upon a Healthy Imperial Policy for the Gold Coast and Ashanti*. London: Sweet & Maxwell Ltd.

Hayford, J.E. Casely (1911). *Ethiopia Unbound: Studies in Race Emancipation*. London: C. M. Phillips.

OAU Council of Ministers, Twenty-sixth Ordinary Session, Addis Ababa 23 February – 1 March 1976. *Resolutions of the Twenty-sixth Ordinary Session of the Council of Ministers: AHG/Res. 453 – 472 (XXVI)*. Saadaval: <https://au.int/sites/default/files/decisions/9591-council_en_23_february_1_march_1976_council_ministers_twenty_sixth_ordinary_session.pdf> [kasutatud 11.02.2018].

Southern Africa: Towards Economic Liberation. Adopted on 1st April 1980, Lusaka, Zambia. A Declaration by the Governments of Independent States of Southern Africa made at Lusaka on the 1st April 1980. [Reproduktsioon] Southern African Development Community (SADC). Saadaval:

<https://www.sadc.int/files/3014/1139/9635/SADC_Declaration_Southern_Africa_Towards_Economic_Liberalisation.PDF> [kasutatud 11.02.2018].

The Lusaka Declaration of the Commonwealth on Racism and Racial Prejudice (tuntud kui *Lusaka deklaratsioon*). Issued on 7th August 1979 at the Commonwealth Heads of Government Meeting, Lusaka, Zambia, 1979. Saadaval: <http://sas-space.sas.ac.uk/5847/6/1979_Lusaka_Declaration.pdf> [kasutatud 11.02.2018].

Kirjandus

Abraham, Garth (2006). Africa and its boundaries, a legal overview: From colonialism to the African Union // Clapham, Christopher S., Herbst, Jeffrey ja Mills, Greg toim-d. *Big African States*. Johannesburg : Wits University Press, lk 273-290.

Addison, Tony; **Morrissey**, Oliver ja **Tarp**, Finn (2017). *The Macroeconomics of Aid: Overview*. The Journal of Development Studies, Vol. 53, No. 7, lk 987-997. Saadaval: <<https://doi.org/10.1080/00220388.2017.1303669>>.

Asante, Samuel K. B. (2016). The Political Economy of Africa's Region-Building and Regional Integration. // Levine, Daniel H. ja Nagar, Dawn toim-d. *Region-Building in Africa: Political and Economic Challenges*. New York: Palgrave Macmillan; Cape Town: Centre for Conflict Resolution (Lavergne, TN : ICGtesting), lk 127-140.

Basiru, Adeniyi S. (2016). *Extra-African powers and the crisis of regionalism in Africa: background to and reflections on France's engagement with Africa*. Africa Review, 8:2, lk 96-107. Saadaval: <<https://doi.org/10.1080/09744053.2016.1193941>>.

Bellamy, Alex J.; **Williams**, Paul ja **Griffin**, Stuart (2004). *Understanding Peacekeeping*. Cambridge: Polity Press.

Bickerton, Christopher J. (2012). *European Integration: From Nation-States to Member States*. Oxford: Oxford University Press.

Boås, Morten ja **Dunn**, Kevin C. toim-d. (2007). *African Guerrillas: Raging Against the Machine*. Boulder ; London: Lynne Rienner Publishers.

Breslin, Shaun; **Hughes**, Christopher; **Phillips**, Nicola; **Rosamond**, Ben toim-d. (2002). *New Regionalisms in the Global Political Economy: Theories and Cases*. London; New York: Routledge.

Carmody, Pádraig (2016). *The New Scramble for Africa*. Teine trükk. Malden, MA ; Cambridge : Polity Press.

Chacha, Mwita (2012). *Regional integration and nuclear energy in Africa*. African Security Review, 21:4, lk 38-50. Saadaval: <<https://doi.org/10.1080/10246029.2012.693891>> [kasutatud 03.01.2019].

Chafer, Tony (2002). *Franco-African Relations: No Longer so Exceptional?*. African Affairs, Vol. 101, No. 404. July 2002, lk 343-363. Oxford: Oxford University Press on behalf of Royal African Society.

Chazan, Naomi; **Mortimer**, Robert; **Ravenhill**, John ja **Rothchild**, Donald (1992). *Politics and Society in Contemporary Africa*. Teine trükk. Boulder (Colo.): Lynne Rienner Publishers.

- Clapham**, Christopher S. (2005). *Africa and the International System: The Politics of State Survival*. 8. trükk. Cambridge: Cambridge University Press.
- Collier**, Paul (2018). *Exodus: Sisseränne ja mitmekultuuriline 21. sajand*. Keibu küla (Eesti): Eesti Maailmavaate Sihtasutus (Tallinn : Tallinna Raamatutrükikoda).
- Easterly**, William (2014). *Tyranny of Experts: Economists, Dictators, and the Forgotten Rights of the Poor*. New York: Basic Books.
- El-Affendi**, Abdelwahab (2009). *The Perils of Regionalism: Regional Integration as a Source of Instability in the Horn of Africa?* Journal of Intervention and Statebuilding, Vol 3:1, lk 1-19. Saadaval: <<https://doi.org/10.1080/17502970802608118>>.
- Elgström**, Ole; **Smith**, Michael toim-d. (2006). *The European Union's Roles in International Politics: Concepts and Analysis*. London; New York: Routledge; ECPR.
- Fawcett**, Louise (2016). Region-Building Debates in a Global Context. // Levine, Daniel H. ja Nagar, Dawn toim-d. *Region-Building in Africa: Political and Economic Challenges*. New York: Palgrave Macmillan; Cape Town: Centre for Conflict Resolution (Laverne, TN : ICGtesting), lk 21-36.
- Finger**, J. Michael; **Krein**, Mordechai E. (1979). *A Measure of Export Similarity and its Possible Uses*. The Economic Journal, Vol. 89, lk 905–912. Saadaval: <<https://doi.org/10.2307/2231506>> [kasutatud 20.12.2018].
- Francis**, David J. (2006). *Linking Peace, Security and Developmental Regionalism: Regional Economic and Security Integration*. Africa, Journal of Peacebuilding & Development, 2:3, lk 7-20. Saadaval <<https://doi.org/10.1080/15423166.2006.875613387186>>.
- Francis**, David J. (2006). *Uniting Africa : Building Regional Peace and Security Systems*. Aldershot: Ashgate.
- Haastrup**, Toni (2013). *EU as mentor? Promoting regionalism as external relations practice in EU–Africa relations*. Journal of European Integration, vol. 35, no. 7, lk 785–800. Saadaval: <<https://doi.org/10.1080/07036337.2012.744754>>.
- Hettne**, Björn; **Inotai**, András ja **Sunkel**, Osvaldo (2001). *Comparing Regionalisms: Implications for Global Development*. Basingstoke; New York: Palgrave.

Hettne, Björn (2001). *Regional Cooperation for Security and Development in Africa*. // Vale, Peter; Swatuk, Larry A.; Odén, Bertil toim-d. *Theory, Change and Southern Africa's Future*. Basingstoke ; New York: Palgrave.

Hettne, Björn (2005). *Beyond the 'New' Regionalism*. *New Political Economy*, Vol. 10, No. 4, December 2005, lk 543-571.

Kapoor, Ilan (2008). *The Postcolonial Politics of Development*. London ; New York: Routledge.

Keukeleire, Stephan ja **Delreux**, Tom (2014). *The Foreign Policy of the European Union*. Teine trükk. Basingstoke ; New York: Palgrave Macmillan.

Keese, Alexander (2014). *Slow Abolition within the Colonial Mind: British and French Debates about "Vagrancy", "African Laziness", and Forced Labour in West Central and South Central Africa, 1945–1965*. Cambridge Journals Online. *International Review of Social History* (59/3), lk 377-407. Saadaval: <<http://dx.doi.org/10.1017/S0020859014000431>>.

Koeberle, Stefan; **Bedoya**, Harold; **Silarszky**, Peter; **Verheyen**, Gero (2005). *Conditionality Revisited: Concepts, Experiences, and Lessons*. Washington: World Bank.

Kragelund, Peter (2009). *Knocking on a Wide-open Door: Chinese Investments in Africa*. *Review of African Political Economy* 122, lk 479-497.

Layachi, Azzedine (2016). *Region-building in North Africa*. // Levine, Daniel H. ja Nagar, Dawn toim-d. *Region-Building in Africa: Political and Economic Challenges*. New York: Palgrave Macmillan; Cape Town: Centre for Conflict Resolution (Lavergne, TN : ICGtesting), lk 245-263.

Mac Ginty, Roger (2008). *No War, No Peace: The Rejuvenation of Stalled Peace Processes and Peace Accords*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Mazrui, Ali A. (2013). *Africa and Other Civilizations*. // Harbeson, John W.; Rothchild, Donald toim-d. *Africa in World Politics: Engaging a Changing Global Order*. 5. trükk. Boulder (Colo.) : Westview Press, lk 52-82.

Moyo, Dambisa (2009). *Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There Is a Better Way for Africa*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

- Murithi**, Tim (2015). Pan-Africanism and the Crises of Postcoloniality: From the Organization of African Unity to the African Union. // Omeje, Kenneth (toim). *The Crises of Postcoloniality in Africa*. Dakar: CODESRIA, lk 217-234.
- Olsen**, Gorm Rye (2012). Sub-Saharan Africa: A priority region for EU conflict management. // Whitman, Richard G. ja Wolff, Stefan (toim). *The European Union as a Global Conflict Manager*. New York: Routledge, lk 66-79.
- Pauli**, Gunter (2018). *Sinine majandus 3.0: Kasumlikud ärimudelid, mis taastavad planeeti*. Aruvalla: Lilleoru Keskus (Viljandi: Print Best).
- Presbey**, Gail (2013). Ghana: Nonviolent Resistance in the Independence Movement, 1890s–1950s. // Bartkowski, Maciej J.. *Recovering Nonviolent History: Civil Resistance in Liberation Struggles*. Boulder (Colo.); London : Rienner, lk 51-70.
- Ravenhill**, John (2016). Regional Integration in Africa: Theory and Practice. // Levine, Daniel H. ja Nagar, Dawn toim-d. *Region-Building in Africa: Political and Economic Challenges*. New York: Palgrave Macmillan; Cape Town: Centre for Conflict Resolution (Lavergne, TN : ICGtesting), lk 37-52.
- Rodney**, Walter. (1972). *How Europe Underdeveloped Africa*. London; Dar es Salaam: Bogle-L'Ouverture Publications and Tanzania Publishing.
- Rosamond**, Ben (2005). *The Uniting of Europe and the Foundation of EU Studies: Revisiting the Neofunctionalism of Ernst B. Haas*. Journal of European Public Policy, Vol. 12, No. 2, lk 237–254.
- Rothermund**, Dietmar (2006). *The Routledge Companion to Decolonization*. London ; New York: Routledge.
- Schewe**, Jacob ja **Levermann**, Anders (2017). *Non-linear intensification of Sahel rainfall as a possible dynamic response to future warming*. Earth System Dynamics 8, lk 495-505. Saadaval: <<https://doi.org/10.5194/esd-8-495-2017>>.
- Somanathan**, E. ja **Sterner**, Thomas (2003). Environmental Policy Instruments in Developing Countries // López, Ramón; Toman, Michael A. toim-d. (2006). *Economic Development and Environmental Sustainability: New Policy Options*. Oxford : Oxford University Press, lk 217-244.

- Steenkamp**, Christina (2009). *Xenophobia in South Africa: What does it say about trust?*. The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs, 98 (403), lk 439-447.
- Stubbs**, Richard (2000). Introduction: Regionalization and Globalization. // Stubbs, Richard ja Underhill, Geoffrey R. D. toim-d. *Political Economy and the Changing Global Order*. Oxford: Oxford University Press, lk 231-234.
- Taylor**, Ian (2009). What Fit for Liberal Peace in Africa? // Mac Ginty, Roger ja Richmond, Oliver toim-d. *The Liberal Peace and Post-War Reconstruction : Myth or reality?*. London: Routledge, lk 63-76.
- Taylor**, Scott (2016). Region-building in Southern Africa. // Levine, Daniel H. ja Nagar, Dawn toim-d. *Region-Building in Africa: Political and Economic Challenges*. New York: Palgrave Macmillan; Cape Town: Centre for Conflict Resolution (Laverne, TN : ICGtesting), lk 157-174.
- Tchanque**, P. (1972). *L'Union douanière et économique de l'Afrique centrale*. Journal of African Law, Vol. 16, No. 3 (1972), lk 339–342.
- Troitiño**, D., Färber, K., & Boiro, A. (2017). *Mitterrand and the Great European Design—From the Cold War to the European Union*. Baltic Journal of European Studies, 7(2), lk 132-147. Saadaval: <<https://doi.org/10.1515/bjes-2017-0013>>.
- van de Walle**, Nicolas (2001). *African Economies and the Politics of Permanent Crisis, 1979-1999*. Cambridge ; New York: Cambridge University Press.
- van de Walle**, Nicolas (2006). International responses to state dysfunctionality. // Clapham, Christopher S., Herbst, Jeffrey ja Mills, Greg toim-d. *Big African States*. Johannesburg: Wits University Press, lk 204-224.
- Zein-Elabdin**, Eiman O. (2011). Postcolonial theory and economics: orthodox and heterodox. // Pollard, Jane et al toim-d. *Postcolonial economies*. London ; New York: Zed Books, lk 37-62.
- Young**, Crawford (1994). *The African colonial state in comparative perspective*. New Haven: Yale University Press.

Käsikirjad

Bilal, Sanoussi (2007). *Is the EU a Model of Regional Integration? Risks and challenges*. [käsikiri] September 2007. Maastricht: European Centre for Development Policy Management. Saadaval: <<http://ecdpm.org/wp-content/uploads/2013/11/EU-Model-Regional-Integration-Risks-Challenges-2007-.pdf>> [kasutatud 7.01.2016].

Copeland, Brian R. ja **Gulati**, Sumeet (2003). *Trade and the Environment in Developing Economics*. [käsikiri] Mai 2003. New York : Initiative for Policy Dialogue (Columbia University). Saadaval: <<https://doi.org/10.7916/D8KK9JNQ>>.

Dinka, Tesfaye ja **Kennes**, Walter (2007). *Africa's Regional Integration Arrangements: History and Challenges (ECDPM Discussion Paper 74)*. [käsikiri] Maastricht: European Centre for Development Policy Management. Saadaval: <<http://ecdpm.org/wp-content/uploads/2013/11/DP-74-Africa-Regional-Integration-Arrangements-History-Challenges-2007.pdf>> [kasutatud: 18.01.2016].

Hartzenberg, Trudi (2011). *Regional Integration in Africa*. [käsikiri] Oktoober 2011. Stellenbosch: Trade Law Centre for Southern Africa (Economic Research and Statistics Division, World Trade Organization). Saadaval: <https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201114_e.pdf> [kasutatud 8.01.2016].

Kraaner, Villem (2015). *Nõukogude Liidu ja Saksa Demokraatliku Vabariigi suhted Ugandaga 1960-1979*. [bakalaureusetöö] Tartu Ülikool, Ajaloo ja arheoloogia instituut, Uusima aja osakond.

Mehler, Andreas (2003). "Structural Stability" – A Leitmotiv for African Policies? Background and Ambition. // Kappel, Robert; Mehler, Andreas; Melber, Henning; Danielson, Anders. *Structural Stability in an African Context ("Afrika Memorandum" Discussion Paper 24)*. [käsikiri] Nordiska Afrikainstitutet: Uppsala, lk 32-44.

Melo, Jaime de; **Tsikata**, Yvonne (2014). *Regional Integration in Africa Challenges and Prospects*. [käsikiri] Veebruar 2014. World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER): Helsingi. Saadaval: <<https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/wp2014-037.pdf>> [kasutatud 4.05.2016].

Söderbaum, Fredrik (2011). *Theories of Regionalism*. [käsikiri] Jaanuar 2011. Saadaval: <https://www.researchgate.net/profile/Fredrik_Soederbaum2/publication/260228248_Theories_of_Regionalism/links/004635303a8e0b2e51000000/Theories-of-Regionalism.pdf> [kasutatud 28.04.2019].

Ettekanded

Aafrika Liit, rahu ja turvalisuse osakond (2016). *Press release: The African Union adopts the AU Peace Fund*. Kigali, 18 July 2016. Saadaval: <<http://www.peaceau.org/uploads/auc-pr-peacefund-18.07.2016.pdf>> [kasutatud 20.08.2018].

Euroopa Liidu Nõukogu (2018). *Pressiteade – Aafrika Sarv ja Punane meri: nõukogu võtab vastu järeldused*. Luxembourg, 25. juuni 2018. Saadaval: <<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10027-2018-INIT/en/pdf>> [kasutatud 18.08.2018].

Euroopa Välisteenistus (2019). *Africa-Europe Alliance: EU supports the new African Union Trade Observatory*. [pressiteade] 14/02/2019. EEAS: Brüssel. Saadaval: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/58143/africa-europe-alliance-eu-supports-new-african-union-trade-observatory_en> [kasutatud 28.02.2019].

Koutchoukali, Imar (2018). *Colonizer's Tool or War Booty? – Language, power, and identity in colonial and independent Algeria*. Ettekanne. Asia and the Middle-East: Differences and Commonalities. Tartu Ülikool, 13.–24. august.

Aastaraamatud ja aruanded

Aafrika Liit (2018). *Status and Progress Report on Financing of the Union. Draft Version Two*. Yaoundé, 28 Dec 2018. [pdf] Trade Law Centre (TRALAC): Stellenbosch. Saadaval: <<https://www.tralac.org/documents/resources/african-union/2638-status-and-progress-report-on-financing-of-the-union-draft-version-2-december-2018/file.html>> [kasutatud 03.05.2019].

ACCORD (*The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes*) (2015). *Silencing the Guns, Owning the Future: Realising a Conflict-free Africa*. ACCORD: Durban. Saadaval:

<<http://www.peaceau.org/uploads/arusha-au-high-level-retreat-report-web.pdf>> [kasutatud 16.03.2018].

AEO (*African Economic Outlook*) (2016). *African Economic Outlook 2016: Sustainable Cities and Structural Transformation*.

AfDB (*African Development Bank*) Development Research Department (2014). *African Development Report 2014: Regional Integration for Inclusive Growth*.

Afreximbank (*African Export-Import Bank*) (2018). *African Trade Report 2018. Boosting Intra-African Trade: Implications of the African Continental Free Trade Area Agreement*. Afreximbank: Cairo.

AREI (*Africa Renewable Energy Initiative*) (2016). *Africa Renewable Energy Initiative: A framework for transforming Africa towards a renewable energy powered future with access for all*. Saadaval: <<http://www.arei.org/wp-content/uploads/2016/11/AREI-Framework.pdf>> [kasutatud 18.12.2016].

Euroopa Komisjon (2014). *Economic Partnership Agreement with West Africa – Facts and figures*. Saadaval: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/july/tradoc_152694.pdf> (uuendatud 29.11.2017) [kasutatud 03.02.2018].

Euroopa Kontrollikoda (2018). Eriaruanne nr 20/2018. *Aafrika rahu ja julgeoleku struktuur: ELi toetus tuleb ümber suunata*. ECA: Luxembourg. Saadaval: <https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR18_20/SR_APSA_ET.pdf> [kasutatud 28.09.2018].

Frisch, Dieter (2008). *La politique de développement de l'Union européenne: Un regard personnel sur 50 ans de coopération internationale*. [aruanne] Maastricht: ECDPM. Saadaval: <<http://ecdpm.org/wp-content/uploads/PMR-15-Politique-Developpement-Union-Europeenne-2008.pdf>> [kasutatud 20.03.2017].

Hollandi Välisministeerium (2018). *Climate Change Profile: East African Great Lakes and Ruzizi Plain*. [aruanne] Hollandi Välisministeerium: Haag. Saadaval: <<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Great%2BLakes.pdf>> [kasutatud 15.02.2019].

JICA (*Japan International Cooperation Agency*) (2009). *The Research on the Cross-Border Transport Infrastructure: Phase 3. Final Report*. [pdf] Tokyo: JICA. Saadaval:

<http://www.jica.go.jp/english/our_work/thematic_issues/transportation/activity.html>
[kasutatud 2.11.2015].

OECD (2016). *Development Co-operation Report 2016: The Sustainable Development Goals as Business Opportunities*. OECD Publishing: Paris. Saadaval: <<https://doi.org/10.1787/dcr-2016-en>> [kasutatud 03.02.2018].

WEF (World Economic Forum) (2017). *The Africa Competitiveness Report 2017*. [pdf] Geneva: WEF. Saadaval: <http://www3.weforum.org/docs/WEF_ACR_2017.pdf> [kasutatud 28.12.2017].

Veebiajakirjad

Alusala, Nelson ja **Paneras**, Riana (2018). *Silencing the Guns by 2020 – ambitious but essential*. ISS Today, 14 March 2018. Pretoria: Institute for Security Studies. Saadaval: <<https://issafrica.org/iss-today/silencing-the-guns-by-2020-ambitious-but-essential>> [kasutatud 28.11.2018].

Briet, Lodewijk (2012). *EU support to regional integration in Africa: A shared vision*. [veebiajakiri] Trade Negotiations Insights, Vol. 9, No. 2. 26 February 2012. Genf: International Centre for Trade and Sustainable Development. Saadaval: <<http://www.ictsd.org/bridges-news/trade-negotiations-insights/news/eu-support-to-regional-integration-in-africa-a-shared>> [kasutatud 2.11.2015].

Kaup Lapõnin, Karin. *E-valitsemise väljakutsed Aafrikas*. Diplomaatia, Nr. 179 August 2018. Saadaval: <<https://diplomaatia.ee/e-valitsemise-valjakutsed-aafrikas/>> [kasutatud 29.08.2018].

Luke, David ja **Sodipo**, Babajide (2015). *Launch of the Continental Free Trade Area: New prospects for African trade?*. [veebiajakiri] Bridges Africa, Vol. 4, nr. 6. Juuni 2012. Saadaval: <<https://www.ictsd.org/bridges-news/bridges-africa/news/launch-of-the-continental-free-trade-area-new-prospects-for-african>> [kasutatud 12.11.2017].

Piebalgs, Andris (2012). *EU support for regional integration and regional economic communities in Africa in light of the upcoming 11th EDF*. [veebiajakiri] GREAT Insights, Volume 1, Issue 9. November 2012. Maastricht: European Centre for Development Policy

Management. Saadaval: <<http://ecdpm.org/great-insights/recipes-regional-integration/eu-support-regional-integration-regional-economic-communities-africa-light-upcoming-11th-edf/>> [kasutatud 2.11.2015].

Veebiartiklid

Adebajo, Adekeye (2009). *Natives are getting restless*. [veebiartikkel] M&G Online (15 Aug 2009). Johannesburg: Mail & Guardian. Saadaval: <<http://mg.co.za/article/2009-08-15-natives-are-getting-restless>> [kasutatud 16.08.2016].

Adebayo, Bukola (2018). *Nigeria overtakes India in extreme poverty ranking*. CNN – 06/26. Saadaval: <<https://edition.cnn.com/2018/06/26/africa/nigeria-overtakes-india-extreme-poverty-intl/index.html>> [kasutatud 28.06.2018].

Cameron, Fraser (2010). *The European Union as a Model for Regional Integration*. [veebiartikkel] September 2010. New York: Council on Foreign Relations Press. Saadaval: <<http://www.cfr.org/world/european-union-model-regional-integration/p22935>> [kasutatud 2.11.2015].

Chrisafis, Angelique ja **Rankin**, Jennifer (2017). *Macron lays out vision for 'profound' changes in post-Brexit EU*. The Guardian – 26/09. Saadaval: <<https://www.theguardian.com/world/2017/sep/26/profound-transformation-macron-lays-out-vision-for-post-brexit-eu>> [kasutatud 27.11.2017].

Dearden, Lizzie (2017). *Emmanuel Macron claims Africa held back by 'civilisational' problems and women having 'seven or eight children'*. The Independent – 11/07. Saadaval: <<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/emmanuel-macron-africa-development-civilisation-problems-women-seven-eight-children-colonialism-a7835586.html>> [kasutatud 19.08.2017].

ECDPM (2014). *Shaping a Real European Foreign Policy: Challenges Ahead for Federica Mogherini*. Talking Points, [veebipäevik] 10/10. Maastricht: ECDPM. Saadaval: <<https://ecdpm.org/talking-points/shaping-real-european-foreign-policy-challenges-ahead-federica-mogherini/>> [kasutatud 18.12.2015].

Hoebink, Paul (2009). *A Matter of Dishonesty. A Review of Dambisa Moyo Dead Aid: Why Aid is Not Working and How There is Another Way for Africa*. [arvustus] Märts 2009. Centre for International Development Issues Nijmegen, Radboud University: Nijmegen. Saadaval: <<https://www.ru.nl/publish/pages/523023/areviewofdeadaid.pdf>> [kasutatud 1.12.2017].

IPS (1996). *France/Africa: Mitterrand's Legacy In Africa*. [veebiartikkel] Inter Press Service News Agency, (8 Jan 1996). Saadaval: <<http://www.ipsnews.net/1996/01/france-africa-mitterrands-legacy-in-africa>> [kasutatud 4.02.2019].

McAllister, Edward (2018). *Exclusive: 'We are in a war' – Cameroon unrest confronted by army offensive*. Reuters – World News, (8 Feb 2018). Saadaval: <<https://www.reuters.com/article/us-cameroon-separatists-exclusive/exclusive-we-are-in-a-war-cameroon-unrest-confronted-by-army-offensive-idUSKBN1FS1Y8>> [kasutatud 20.06.2018].

Onyango-Obbo, Charles (2017). *Does our destiny lie in the Horn rather than Arusha?* [veebiartikkel] The East African Online (28 Apr 2017). Nairobi: The East African. Saadaval: <<http://www.theeastafrican.co.ke/oped/comment/Does-our-destiny-lie-in-the-Horn-or-Arusha/434750-3907080-f8dt1dz/index.html>> [kasutatud 26.06.2017].

Paris, Roland (2014). *Is it possible to meet the 'Responsibility to Protect'?*. [veebiartikkel] The Washington Post [Monkey Cage], (9 Dec 2014). Saadaval: <<https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/12/09/is-it-possible-to-meet-the-responsibility-to-protect/>> [kasutatud 14.02.2016].

Reinermann, Dirk (2010). *Are lessons from European integration relevant for Africa?*. The World Bank – AfricaCan End Poverty, [veebipäevik] 09/28. Saadaval: <<http://blogs.worldbank.org/africacan/are-lessons-from-european-integration-relevant-for-africa>> [kasutatud 2.11.2015].

(Die) Welt (2018). *Afrikas Jugend wird sich nicht auf die Flucht begeben*. [veebiartikkel] Die Welt (8 Aug 2009). Axel Springer SE: Berliin. Saadaval: <<https://www.welt.de/180719506>> [kasutatud 09.08.2018].

SUMMARY

EUROPE AND REGIONAL INTEGRATION IN AFRICA

Villem Kraaner

Since the Scramble for Africa at the end of 19th century, up to recent global changes in trade, Europe has played a large role in how Africa has been reviewed – from *a Dark Continent* to *a Prosperous Continent*. For this study, I have limited my research area of regional integration in Africa to sub-Saharan Africa, as the overlapping regional memberships, and regional interests in North African Arabic countries, make it difficult to give some generalizations, that influence the continent and its peoples.

In this paper I have examined how African regional integration efforts have gone in the modern era under the guidance of Europe as a model *eo ipso* and as an historical influencer. My research is based in the view, that regional economic integration has great promise for African states, and holds the key to growth in global markets. That historical divisions have worked against regional integration, which has hindered the institutional capacity to mobilize communities toward a single goal of unity. That war, conflicts, and other kinds of errors have made it impossible for major players in African landscape to take the initiative, to lead the continent out of poverty; when it comes to integration, in form of region-building in national, subregional, and continental bodies. That Africa lags behind other regions in intraregional export due to lack of infrastructure, high transactional costs, trade and non-trade barriers. That we – Europe and Africa – have the means to change it. But, will we make it happen?

My thesis focused on fields of decolonization and contemporary history, and dealt with the conduct of relations since the Contonou Agreement. I used several research methods to make my analysis possible, these included comparison method, comparative regional integrations, comparative regionalisms, which have been coined under the umbrella of Comparative Regional Integration Studies – a broad research method used to describe New Regionalisms in where the *political ambition of establishing regional coherence and identity seems to be of primary importance*.

In the first part of my research I made a broad overview on the history in African regional integration. I debated over the aspects of regional integration theories, democracy and free elections, and in human rights oriented peace policy. Are they just *part of the model* or do they meet their objectives *in action*?

My main findings were that in the first half of the 20th century, ideas of African regional integration were all about escaping colonialism, and in some cases moving toward unity and regionalisms. I analyzed texts written by J.E. Casely Hayford, a Ghanaian journalist and political figure, who is considered to be one of the first activists who fought for African emancipation and promoted nationalist ideas. In his works he supported Pan-Africanism and called for African unity (under Ethiopian protection), and for regional cooperation in West Africa. He became a idol for the next generation of freedom fighters, namely Ghanaian first President of the State Kwame Nkrumah and poet Léopold Sédar Senghor, who became the leader of Senegal soon after its independence. This shared vision is still alive, as many *resistance movements* are still actively in power in several African countries.

In the second half of the 20th century African regional integration gained new ground by the establishment of Organization for African Unity in 1963. Its creation was led by leaders who believed in the will of African peoples to unite Africa's historic regions and political institutions. But the body became a club for Presidents, with no solutions for African problems. In 1991, the Abuja Treaty called for a change in political standstill, and it took a decade of preparations for advancement. OAU was succeeded by African Union, in 2002, and follows *new ideals* of Pan-Africanism; to achieve cohesion and solidarity between nations, and better living conditions and economic growth for every African.

The aim of a regional integration is to improve cooperation between countries, as it is an integral part of the social-economic models. Long term cooperation is based on trust. The limit, to which people are willing to trust each other, is very different. That is why I looked at how history has influenced the approach of regional integration, what the political influences are, and how it is possible to achieve peace in Africa, which is a guarantee of the credibility of regional integration from the point of view of the individual in war-torn countries.

The paradigm shift in regional integration took place in the 1980s and 1990s when the impact of regional organizations increased on a global scale. This was caused both by the disintegration of the bipolar worldview and by the baptismal process of neoregionalism, which led to the common practice of supranational organizations. For developing countries

struggling with economic crises, this meant structural adjustment programmes, which were heavily pushed by the IMF and the World Bank. The purpose of SAPs was to reduce running costs and budget deficits, to invest more money, to increase the share of the private sector in the market economy and to limit the formation of state monopolies. Good governance, which sought to reform the functioning of the public sector, became an important aspect.

I found that the main discussions take place on issues such as institutionalism, migration, intercultural conflict, the economy and societal interests. In general, in the absence of a common understanding of the objectives, the AU is moving in a consensual way towards neoliberal integration, although the authors whom I used see more need for neoregionalism, which they feel would be better suited to achieving African short-term but necessary goals.

Politically, regional integrations in Africa are influenced by the desire to carry out large-scale structural reforms, which have not been successful, as action plans have been vague. Concerning the discussion in democracy and free elections, I raised the point of view of the author Roger Mac Ginty. He finds the processes, in general, wrong for Africa. The problem is fast export of Western democracy values, that do not find justification in the African context, where only relatively weak democratic societies exist. As a solution, I suggest that the issues of identity, which I have largely built on my work, should be addressed instead. If there were more effective societies in African countries, multiethnicism with a balanced understanding of the possibility of a nationstate could also reduce the proliferation of corruption and clientelism. Helping the average African to understand, why he/she should be proud of free democratic processes, would also make it easier to raise public awareness.

In describing the state of peace in Africa, I made an extract of the practices that have been launched in the last twenty years by the EU, the OSCE and the United Nations. Also, agreements made by African leaders, such as the agreement coordinated by AU to silence weapons in Africa by 2020. I also outlined the measures for financing African security and looked at the report by the European Court of Auditors in 2018, which provides guidance for European lawmakers.

In the second part of the thesis, I looked, how the conduct of relations have been since the Cotonou Agreements were signed in year 2000, what have been the goals of the following Africa–EU Summits. It was important for me to understand these agreements, in past, to further analyze how the regional integration has worked so far; has the regional cooperation

beared any fruits, what are the main political and economical factors that differentiate successful and failed states / regions.

In international organizations it is understood, that a level playing field is a must, crucial in the case of Africa. Still, it is especially hard to reach this situation, as the differences between countries will stay, but closing the development gap, that can be done. I think, that we can not overstate the inequality of national policies and resources, because development and growth potential are actually altered by temporary agents. In addition, in case of Africa, the competence of sources must never be overestimated, as the submission of false information and the use of fraud statistics will have a significant impact on everyday choices.

After analyzing data and statistics for the last decade, it has been found that even well-off African economic regions are becoming vulnerable, and must still make efforts to alleviate extreme poverty and increase intraregional trade. However, in order to overcome regional differences, Africa needs to diversify its markets, and break up the contradictions that cause commercial isolation. Regional cooperation helps to offset the setbacks caused by fluctuations in global market prices, which has hindered the stable growth of African economies. Other emerging factors which have also impacted negatively on Africa's regional integration efforts, to name a few, are migration and xenophobia, health threats and climate change. AU and regional economic communities need to find more able solutions to counter these immense areas of trouble and to adopt to global challenges that face all humanity.

In the third part of my research, I looked through the major ongoing problems in Africa, and gave my view on those issues. As a final act, I questioned about the measures the EU and the AU have taken. Overall, are the goals agreed between EU and Africa even achievable? I gave my recommendation how I would go with the regional integrations in Africa.

In the 1960s, both bipolar alliances favored an autonomous economic situation for Africa. The idea was to keep the global corporation out of African market. As a consequence, these markets alienated from colonial era food chains. At the end of the Cold War, the situation changed, as the SAPs led to economic liberalization. This diversification, however, made African countries only weaker. This has forced Europe to change its approach to economic challenges. I followed the discussion on the EU's change in the content of economic aid and addressed the arguments for the support of the free market economy, and for the continuation of solidarity. For instance, the EU has taken action to reduce inequality and increase social cohesion in Africa. For changes, the activation of political interest groups is needed, they

could shake the institutions-centered structures, and would create significant unison at grassroots level. Large scale crossborder cooperation force the leaders to address energy policies, transport and infrastructure issues, and act against climate change.

The results from the Paris Climate Conference have changed the political balance, which has forced Europe and Africa to realign their interests. The EU has stated to follow a new policy, where improvement of partnerships, removal of certain colonial era clauses, and setting of new targets is a must. The need comes from the final phase of negotiations on the new EU-Africa framework agreement. Despite positive messages, the current concerns in Europe, regarding Brexit, have prevented long-term goals from being set. For its part, Africa has set important goals for peace, economic and energy policy; the aforementioned plan to silence the weapons in Africa, creation of African Continental Free Trade Area (AfCFTA) in economy, and for energy policy the Africa Renewable Energy Initiative (AREI).

The study revealed that Africa's problems are very complex and that there are no simple solutions. It is therefore necessary to find a comprehensive solution in future studies. National prosperity and military capabilities play an important role in the functioning of regional cooperation. For Europe, norms and human rights are especially important. Unfortunately, these practices are difficult to implement in Africa, because of a weak political culture. Unrestrained corruption and Big Men politics have been inherited from former colonial administrations, and I therefore believe, in order to achieve results, it is essential to develop the basic systems of African societies.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Villem Kraaner** (sünd. 03.04.1991),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

magistritöö „Euroopa ja regionaalne integratsioon Aafrikas“,

mille juhendaja on Vahur Made, *PhD*,

ning kaasjuhendajad Eero Medijainen, *PhD* ja Karin Kaup Lapõnin, *PhD* student,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi Dspace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Tartus 06.05.2019